

Dašak optimizma

Ante Gavranović

Hrvatska i EU: Rizici i nove mogućnosti

prof.dr. Mladen
Vedriš &
Ružica Šimić

Pred vratima EU - ipak oprez

Tomislav Poljak

Inventivni učinak i talenti u raskoraku

Paolo G. Correa

Održivost - putokaz za 21. stoljeće

dr. Majda Tafra-Vlahović

Prerano za nekrologe EU i WTO

Drago Kojić

Industrija bez industrijske politike

Što se dešava kad instrumenti zamijene ciljeve?

prof.dr. Ljubo Jurčić

Divovska birokracija bez države

Što čeka EU u narednom desetljeću?

Prognoza Georga Friedmana nije obećavajuća

prof.dr. Uroš Dujšin

SVJETSKA BRODOGRADNJA:

Rizici koji prate monopolizaciju tržišta

Reinhard Wessel

lipanj 2011.
volume 1, broj 2

Sadržaj

Pismo Urednika - Dašak optimizma 3

U FOKUSU

Hrvatska industrijalizacija

Kad instrumenti postanu ciljevi

prof. dr. Ljubo Jurčić 5

Hrvatska i EU (I)

Rizici i nove mogućnosti

prof. dr. Mladen Vedriš i Ružica Šimić 16

Hrvatska i EU (II)

Glasovima razuma protiv manipulatora

Ante Gavranović..... 28

Pred vratima EU - ipak oprez

Tomislav Poljak 35

Trzavice nadolazećeg desetljeća

EU - Divovska birokracija bez države

prof. dr. Uroš Dujšin 39

Svjetska brodogradnja

Rizici koji prate monopolizaciju tržišta

Reinhard Wessel 50

Istraživanje i razvoj Inventivni učinak i talenti u raskoraku <i>Paolo G. Correa</i>	57
--	----

TRENDOVI

Rota Predvodnik novog vala vrhunskih hrvatskih vina <i>prof. dr. Bernard Kožina</i>	61
Istočna Anatolija u Berlinu <i>prof. dr. Uroš Dujšin</i>	67
Europski izazov Americi	74
Lavovi potiskuju tigrove	75
Prerađivačka industrija u rasulu	76

REFLEKTOR

Drugo njemačko privredno čudo Od 'europskog bolesnika' do 'lokomotive razvoja' <i>Ante Gavranović</i>	77
Održivost – putokaz za 21. stoljeće Kvalitetni lideri nositelji održivog poslovanja <i>dr. Majda Tafra-Vlahović</i>	83
Prerano za nekrologe EU-u i WTO-u <i>Drago Kojić</i>	91

DOKUMENTI

Vijeće Europe: Nema solidarnosti bez vlastita angažmana	93
'Deset zapovijedi' za menadžere u tržišno-socijalnom gospodarstvu	100

INDIKATORI

Međunarodne usporedbe: Zavaravajuće brojke	103
Indikatori globalizacije	105
Kretanja u europskom turizmu	107

Pismo Urednika

Dašak optimizma

Uspjeh sadašnje i svake druge vlade mjerit će se po rastu BDP-a, ukupnom razvoju, izvoznim rezultatima, razini zaposlenosti, ali prvenstveno po kvaliteti života svih stanovnika

Najnoviji pokazatelji gospodarskog stanja Hrvatske u odnosu na druge zemlje ponovno nas upozoravaju da stanje treba što prije mijenjati. Naime, prema najnovijim podacima Svjetske banke Hrvatska zauzima tek 175. mjesto među 184 zemlje po rastu BDP-a. Drugim riječima, među zemljama smo koje najsporije izlaze iz ekonomske krize, uz napomenu da predviđeni rast BDP-a za ovu godinu ne mijenja tu poraznu sliku. Dodamo li tome podatak da nam konkurentnost na svjetskoj ljestvici već godinama opada, povoda za ozbiljnu zabrinutost ima na pretek.

Dvije institucije – Hrvatski izvoznici i Hrvatsko udruženje menadžera i poduzetnika – tražeći povećanje tržišta za domaće tvrtke, i nastojeći stjecati referencije za izvozne poslove, pokušavaju ozbiljno promišljati kako izaći iz ove neugodne pozicije. Prvi su na Konvenciji hrvatskih izvoznika ponudili svoje viđenje kroz program ***Naš izlaz iz krize***. Drugi su pak na Kongresu hrvatskih menadžera i poduzetnika ponudili javnosti masterplan razvoja hrvatskog gospodarstva s fokusom na reindustrijalizaciju – ***Mi znamo kamo***.

Nedostaje cjelovit i jasan strateški dokument

Ono što je zajedničko tim nastojanjima je iskrena želja da Hrvatska konačno dobije cjelovit i jasan strateški dokument razvoja s jasnim smjernicama za realni poslovni sektor, koji je u svim dosadašnjim programima očito bio zapostavljen. Gospodarski sustav je velikim dijelom urušen, a u praktičnom životu menadžera i poduzetnika zamjetna je velika doza demoraliziranosti, čak i određene frustracije. Hrvatskoj,

posebno njejoj privredi, u ovim teškim trenucima treba, međutim, dašak realnog optimizma, treba afirmacija stvarnih vrijednosti, promocija pozitivnih dostignuća. Drugim riječima, javnosti i gospodarstvu treba ponuditi realan kompas za izlaz iz gliba recesije, jasna platforma za dugoročno unapređenje konkurentnosti i prihvatljivi odgovori kako sačuvati postojeća i stvarati nova radna mjesta.

Porast blagostanja - temeljni cilj

Druga zajednička potka koja se provlači u oba spomenuta programa je poziv na promjenu modela privređivanja. Oba se programa zalažu za povratak industriji kao nositelju razvoja i realnoj ekonomiji kao osnovi tog razvoja. Oba programa također polaze od činjenice da je izvoz ključ dugoročnog razvoja bez kojeg se ne može osigurati povećanje tržišta za domaće tvrtke, povećavati prostor za novo zapošljavanje, stvarati referencija za izlazak na svjetska tržišta.

Treća zajednička potka je poziv kreatorima ekonomske politike da vode računa kako je povećanje blagostanja nacije i njenih stanovnika, jednako za zaposlene i poslodavce, ipak konačni cilj svake uspješne politike. Uspjeh ove, pa i svake druge vlade ocjenjivat će se po rastu BDP-a, ukupnom razvoju, izvoznim rezultatima, razini zaposlenosti, ali prije svega po kvaliteti života svih stanovnika.

Naredni mjeseci moraju dati konkretne odgovore kretaora ekonomske politike na ova pitanja. Važno je pritom naglasiti da više ne smijemo gubiti vrijeme.

Anto Garvanović

U fokusu

Hrvatska industrijalizacija

Kad instrumenti postanu ciljevi

Izlazak iz krize i daljnji razvoj gospodarstva Hrvatske treba bazirati – isto kao i Europska unija i sve „pametne” zemlje – na suvremenoj industrijalizaciji države i razvoju moderne industrije. A na sve se to utječe industrijskom politikom koje Hrvatska – još nema...

Piše: prof. dr. Ljubo Jurčić

Osnovni cilj ekonomske i ukupne politike je priskrbiti građanima što veći životni standard. Nužni uvjet ostvarivanja tog cilja je rast nacionalnog dohotka, a dovoljni uvjet je njegova ravnomjerna raspodjela. Nacionalni dohodak stvara se u proizvodnji pa je logičan zaključak da je za povećanje nacionalnog dohotka potrebno kreirati sustav, mjere i instrumente za povećanje proizvodnje. U ekonomiji postoji pojam „potencijalni dohodak” što predstavlja maksimalni dohodak koji bi se ostvario kad bi svi proizvodni faktori (zemlja, rad, kapital) bili u potpunosti zaposleni i to u proizvodnjama u kojima su najefikasniji.

Svako gospodarstvo sastoji se od tri dijela: primarnog, sekundarnog i tercijarnog. Vremenom njihovi udjeli u ukupnoj proizvodnji gospodarstva su se mijenjali. Kroz dugu povijest najveći dio je pripadao primarnom sektoru proizvodnje, tj. proizvodima zemlje i stočarstvu. Krajem XVIII. stoljeća počinje

intenzivniji razvoj industrije koja se razvila iz manufakture na trgovačkom kapitalu, tako da je do šezdesetih godina prošlog stoljeća najveći udio u gospodarstvu imala prerađivačka industrija, odnosno sekundarne djelatnosti. Četvrta tehnološka revolucija potaknula je razvoj uslužnog sektora tako da danas u najvećem broju zemalja usluge čine preko 50% bruto domaćeg proizvoda. Udio poljoprivrede smanjio se kod najrazvijenijih zemalja ispod tri posto, kod srednje razvijenih ispod deset posto, a prerađivačke industrije ispod dvadeset posto.

Smanjenje udjela ne znači i smanjenje proizvodnje. Bruto domaći proizvod od početka industrijske revolucije počeo je puno brže rasti zahvaljujući povećanju industrijske proizvodnje. Rasla je i poljoprivredna proizvodnja zahvaljujući, tehnološkom napretku, ali industrijska je puno brže rasla (po čemu je i dobila oznaku „revolucija”), pa je zato činila sve veći dio bruto domaćeg proizvoda.

Iako kod većine zemalja danas usluge stvaraju najveći dio bruto domaćeg proizvoda, još uvijek vrijedi pravilo da je primarna proizvodnja poljoprivrede, a sekundarna industrija tj. prerađivačka proizvodnja. Poljoprivreda je značajna iz dva razloga. Prvi razlog je što je hrana strateški proizvod (hrana je energija za ljude isto kao što je energija hrana za strojeve) bez kojeg nema ljudskog života. Drugi razlog su uvjeti za poljoprivrednu proizvodnju koje priroda besplatno državi daje pa je ekonomski i politički nedopustivo ne iskoristiti ih. Zemlja je jedini proizvod koji je ograničen na zemlji zbog čega nastaje renta i prava je šteta ne iskoristiti tu rentu na najbolji način. Uostalom, država se neće ni približiti „potencijalnom dohotku” ako zapostavi iskorištavanje zemlje. Zato sve razvijene zemlje koriste maksimalno mogućnosti poljoprivredne proizvodnje. Na primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji razvila se prehrambena industrija i industrija strojeva i opreme koja se koristi u poljoprivrednoj proizvodnji i prehrambenoj industriji. Međutim, rast domaće proizvodnje baziran samo na iskorištavanju zemlje ima prirodne granice.

Nezamjenjiva prerađivačka industrija

Industrijska proizvodnja na kojoj počiva sadašnja civilizacija nema ograničenja i danas su razvijene one zemlje koje imaju razvijenu prerađivačku industriju. Iako uslužni sektor čini preko 50% bruto domaćeg proizvoda kod većine zemalja danas, važno je znati da je najveći dio tih usluga direktno ili indirektno povezan s industrijom. Rast industrijske proizvodnje stvara veće potrebe za inputima proizvodnje (sirovinama, poluproizvodima, energijom, radnicima) i za dostavom proizvoda do kupca, što direktno povećava potražnju za uslugom prijevozom, a povećanje usluga prijevoza povećava potražnju za

prijevoznim sredstvima. Istraživanje tržišta, dizajniranje i promocija proizvoda, financiranje cijelog poslovnog procesa su usluge koje su direktno vezane na proizvodnju. Istraživanje i razvoj novih tehnologija i proizvoda također spadaju u takve usluge. Zaposlenici zarađeni dohodak u proizvodnji troše na usluge odmora i rekreacije, trgovine, kulturne, sportske, zdravstvene, obrazovne itd. Teško je naći zemlju koja je postala razvijena a da prije toga nije razvila industriju i da danas ne ulaže velike napore da učini svoju industriju još konkurentnom na svjetskom tržištu.

Važnost prerađivačke industrije je dodatno i ponovo potvrdila posljednja svjetska financijska i gospodarska kriza. Borba za zaustavljanje krize i oživljavanje gospodarstva svodila se na očuvanje domaće proizvodnje i radnih mjesta u prerađivačkoj industriji. Spašavanje bankarskog sektora bilo je u funkciji održavanja domaće proizvodnje i zaposlenosti.

Europska komisija uputila je Europskom parlamentu i drugim tijelima EU dokument (COM(2010) 614 od 28. listopada 2010.) pod nazivom *An Integrated Industrial Policy for Globalisation Era...* u kojem odmah na početku naglašava: „Europa treba industriju” i nastavlja... „jedinstveno (europsko) tržište s 500 milijuna potrošača, 220 milijuna radnika i 20 milijuna poduzetnika ključni je instrument u postizanju konkurentne europske industrije. Jedno od četiri radna mjesta u privatnom sektoru u EU je u prerađivačkoj industriji, a najmanje jedno od četiri radna mjesta u uslužnom sektoru direktno je vezano na industriju. Oko 80% svih poslova istraživanja i razvoja u privatnom sektoru također je vezano na industriju.... Od najveće je važnosti povećati produktivnost u prerađivačkoj industriji i povezanim uslugama kako bi se ubrzalo oživljavanje gospodarstva, povećao broj radnih mjesta i obnovila vitalnost i održivost EU gospodarstava i očuvao naš socijalni model. Industrija je zato u centru novog gospodarskog EU modela u Strategiji Europe 2020.... Financijska i ekonomska kriza je ponovo skrenula pažnju na činjenicu da je od centralne važnosti jaka, konkurentna i diverzificirana prerađivačka industrija.... Proizvodi prerađivačke industrije čine 75% izvoza....”

Hrvatska cijelo vrijeme postojanja nema niti jasnu niti formaliziranu industrijsku politiku. To je jedan od razloga što nakon osamostaljenja nije uspjela izgraditi jezgru nacionalnog gospodarstva.

Industrijska politika je skup mjera i instrumenata kojima vlada djeluje na promjenu industrijske strukture, odnosno to su ... inicijative i koordinacije vladinih aktivnosti s ciljem podizanja konkurentnosti cijele privrede i pojedinih industrija.

Produktivnost, profitabilnost i konkurentnost – put do uspjeha

Može se reći da industrijsku politiku industrijska država vodi od svog nastanka. Cilj industrijske politike je uvijek bio podizanje produktivnosti, profitabilnosti i međunarodne konkurentnosti nacionalnih industrija, kroz izgradnju optimalne industrijske strukture.

Njemačka koja je jedna od glavni pobornika slobodnog tržišta, ima aktivnu industrijsku politiku, odnosno, njemački, Strukturpolitik, više od 150 godina. Država je počela s jačim intervencijama u privredi još za vrijeme Bismarckove Njemačke, a kulminaciju je doživjela tridesetih godina prošlog stoljeća. Zollverein, koja je utemeljena pod pruskim vodstvom 1834. Godine, bio je početak procesa kroz koji su se stvarali uvjeti za izgradnju jakog industrijskog gospodarstva. Filozofija industrijalizacije nalazila se u Erfurtskom programu koji je prilagođen 1891. godine i bio na snazi do 1921. godine, kada je zamijenjen Goerlitzovim programom. Kroz ove programe Njemačka je postala jedna od vodećih industrijskih zemalja.

Razvojna i tehnološka politika bila je glavni element strukturne politike Njemačke od 1950. godine. Kroz Federalno ministarstvo za razvoj i tehnologiju (Bundes Ministerium für Forschung und Technologie - BMFT) vodila se njemačka industrijska politika i gradila njemačka konkurentnost na svjetskom tržištu.

U Engleskoj se industrijska politika vodila kroz Nacionalni ekonomski razvojni savjet (National Economic Development Council), Industrial Reorganization Corporation i druga tijela koja su pomagala poduzećima u podizanju njihove konkurentnosti.

Francuska je u izgradnji svoje industrijske strukture otišla dalje od industrijske politike, ona je izrađivala planove razvoja. Planovi su bili indikativni i fleksibilni i odnosili su se na petogodišnje razdoblje.

Italija također ima dugačku tradiciju državne intervencije u privredi. Velika kriza potakla je talijansku vladu 1932. godine da formira Istituto per Ricostruzione Industriale (IRI). U pedesetim godinama IRI je imala odlučujuću ulogu u transformaciji talijanske privrede od dominantno poljoprivredne ka industrijskoj.

Državna intervencija u španjolskoj privredi počela je također kao rezultat Velike ekonomske krize. Godine 1941. osnovan je Nacionalni institut za industriju (Instituto Nacional de Industria - INI) čiji je zadatak bio izgradnja konkurentne industrijske strukture.

Irska industrijska politika ima četiri glavna razdoblja: Prvo od 1923. do 1932. kad je osnova politike bio razvoj zasnovan na rastu poljoprivredne proizvodnje. Drugo razdoblje od 1932. do 1958. temeljilo se na razvoju uvozno supstitutivne privredne strukture (import-substituting industrialization- ISI). U trećem razdoblju, od 1958. do 1990, naglasak je bio na izgradnji izvozno orijentirane privrede. Od 1990. poluautonomna državna agencija (Industrial Development Authority IDA) ima zadatak organizirati pogodne uvjete za privlačenje stranog kapitala kroz direktne strane investicije.

Iako u američkoj tradiciji industrijska politika ne zauzima značajno mjesto, ili ne na isti način kao u Europi, ipak se može reći da je Hamiltonov Report on Manufacturers iz 1791. godine prvi prijedlog za američku industrijsku politiku. Američka vlada nije direktnim mjerama utjecala na strukturu američke industrije nego je to radila indirektno, najčešće kroz antimonopolske propise i trgovačke zakone, a najviše kroz državne, prije svega energetske i vojne narudžbe. Nakon drugog svjetskog rata a osobito od šezdesetih godina državna ulaganja u vojni i svemirski program dominantno su utjecala na tehnološki razvoj u američkoj privredi, na njenu privrednu strukturu i na njenu konkurentnost na svjetskom tržištu. Pored toga, najmanje 37 američkih država ima aktivnu industrijsku politiku kojom na znanstveno utemeljen način utvrđuju poželjnu strukturu svoje privrede i načine za njeno postizanje.

Japanska industrijska politika je temeljena na sinergijskom djelovanju veze između vlade i biznisa. Njeno provođenje povjereno je Ministarstvu za međunarodnu trgovinu i industriju (Ministry of International Trade and Industry - MITI). Sastoji se od tri glavna područja: opće mjere, sektorske mjere i organizacijske mjere. Glavni cilj japanske države je kreiranje komparativnih prednosti za japansku industriju i njene konkurentnosti na svjetskom tržištu.

Azijske novoindustrijalizirane zemlje provode aktivnu i selektivnu industrijsku politiku.

Ovi primjeri ukazuju na činjenicu da u razvijenim zemljama razvoj nije prepušten djelovanju samo tržišnih sila nego je dominantno pod svjesnom i znanstveno utemeljenom ekonomskom politikom.

Nedostaje pola milijuna radnih mjesta

Vremenski horizonti razvitka hrvatskog gospodarstva relativno su kratki. Dok su neke države u okruženju s kojima je Hrvatska bila i geopolitički povezana spadale u razvijeniji dio Europe, hrvatsko je gospodarstvo dugo vremena spadalo među ona koja su u tim povijesnim i geo političkim okvirima najmanje razvijena. To nam veoma dobro ilustriraju povijesna događanja

sredinom devetnaestog stoljeća. Hrvatski kapitalisti jedva da su postojali. Razvoj infrastrukture, posebno željeznica i cesta, u cilju eksploatacije hrvatskog prirodnog bogatstva, ostvarivali su mađarski i austrijski kapitalisti i to veoma djelotvorno i uspješno. Ne mali dio urbanog bogatstva njihovih metropola ostvaren je temeljem hrvatskih šuma, posebno slavonskog hrasta.

Industrijska revolucija, koja je počela krajem osamnaestog stoljeća i koja je bila temelj suvremenog razvoja, zaobišla je Hrvatsku. Krajem devetnaestog stoljeća, pa sve do drugog svjetskog rata, u Hrvatskoj se razvija obrtništvo i manufaktura, ali do prave industrijalizacije nije došlo. U industrijskom društvu teško se razvijati bez razvoja industrije, a to je Hrvatskoj nedostajalo do pedesetih godina prošlog stoljeća. Jedino razdoblje u kojem se razvijala industrija u Hrvatskoj bilo je od pedesetih do sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Prekratko da bi dostigli zemlje razvijene Europe i da bi došli na put dugoročnog razvoja. To je razdoblje i najvećih stopa gospodarskog rasta, zapošljavanja i urbanizacije Hrvatske. Indeks rasta društvenog proizvoda od 1952. do 1980. iznosio je 552,4 tj. za ovo razdoblje uvećao se 5,5 puta. Od osamdesetih godina prošlog stoljeća proizvodni kapaciteti se ne povećavaju, a devedesetih godina dolazi, iz više razloga, do njihovog smanjivanja. Takav trend se nastavio i u prvoj dekadi dvadestiprvog stoljeća, osobito u prerađivačkoj industriji.

Drugi problem koji je prisutan duže vrijeme je nedovoljan broj radnih mjesta. Ako prihvatimo da je poslijeratna obnova, odnosno saniranje ekonomskih posljedica drugog svjetskog rata, završeno do kraja pedesetih godina i razdoblje od početka šezdesetih prihvatimo kao mirno razdoblje, od tada do danas, cijelo vrijeme nedostajalo je

oko 500 tisuća radnih mjesta u Hrvatskoj. Prvo rješenje je bilo otvaranje granica i mogućnost zapošljavanja u inozemstvu. U tom razdoblju je napustilo Hrvatsku preko 500 tisuća radno sposobnih ljudi. Odlazak radno sposobnih ljudi koji nisu imali radna mjesta u Hrvatskoj ima i svojih pozitivnih ekonomskih i političkih učinaka. Prvo, devizne doznake naših radnika iz inozemstva su u pojedinim razdobljima premašivale vrijednost cjelokupnog jugoslavenskog izvoza. Drugo, Hrvatska je postala otvorena prema svijetu i ta suradnja sa svijetom omogućila je razvoj demokratskog duha zapadne civilizacije.

U sedamdesetim odlazak se smanjio, ali se „višak“ radnika rješavao političkim dekretom zapošljavanja u poduzeća proporcionalno broju već zaposlenih radnika. Na taj način stvarala se „prezaposlenost“ što je smanjilo prosječnu

Umjesto oslonca na proizvodnju, štednju, investicije i izvoz, razvili smo atipičan model privređivanja koji se oslanja na trgovinu, zaduživanje, potrošnju i uvoz.

produktivnost rada a povećalo i prosječne i granične troškove proizvodnje. Osamdesetih zemlja ulazi u gospodarsku krizu i nezaposlenost sve više isplivava na vidjelo. Situacija je i danas gotovo ista. I danas nedostaje oko 500 tisuća radnih mjesta u Hrvatskoj. Hrvatska politika još očito nije otkrila tajnu stvaranja radnih mjesta, ali je nasuprot tome organizirala mehanizam administrativnog preseljenja radno sposobnih ljudi iz radnog u neradni kontingent.

Sredstva postala ciljevi

U toj atipičnoj političkoj atmosferi na samom početku devedesetih učinjene su i velike greške u ekonomskoj politici. Atipičnost hrvatskog gospodarskog modela pored pogrešno postavljenih ciljeva, ogleda se i u zamjeni ciljeva i instrumenata. Instrumenti su postali ciljevi (ciljevi su postali stabilan tečaj i nizak deficit proračuna iako su to najjači instrumenti ekonomske politike kojima se utječe na konkurentnost i rast gospodarstva i na promjenu njegove strukture). Uspostavljen je svojevrsni currency board, tj. valutni odbor uz kontinuitet politike manje ili više fiksnog tečaja i ta situacija traje sve do danas. U takvom makroekonomskom i makropolitikom okruženju, posebno s obzirom na prepolovljeni društveni proizvod, počeo se ostvarivati određeni dosta neujednačen rast koji je koncem stoljeća dobio i neke recesivne oznake kada je 1999. završila s negativnom stopom rasta domaćeg proizvoda. Valja odmah reći da se ono najgore što se dogodilo tijekom devedesetih ne odnosi na simptome recesije i negativnu stopu rasta u godini 1999., nego se ogleda u atipičnom modelu gospodarenja.

Umjesto oslonca na proizvodnju, štednju, investicije i izvoz, što su oznake tipičnog modela privređivanja, tijekom devedesetih razvio se takav model privređivanja koji se oslanja na trgovinu, zaduživanje, potrošnju i uvoz.

U atipičnom modelu privređivanja tržišnim mjerama gotovo je nemoguće podsticati domaće poduzetništvo i razvoj. To tim više što čak i da je postojala politička volja za postupnu transformaciju atipičnog modela privređivanja u tipični, barijere koje su na tom putu stajale bile su gotovo nepremostive. One su se ogledale i u visokom stupnju eurizacije i u deviznim klauzulama i u visokoj zaduženosti svih sektora gospodarstva i društva. Sve u svemu treba naći neka druga rješenja.

To drugo rješenje nađeno je u državi kao velikom i ustvari glavnom poduzetniku s orijentacijom na velike investicije u infrastrukturi i to najviše u ceste. To je iz ekonomske teorije i prakse poznati model koji ima i neka karakteristika javnih radova. Ekonomska znanost je takav izlaz na teške situacije podržala, ali uz

jasno upozorenje da je takvo rješenje veoma ograničenog, odnosno kratkog daha. U prvoj, kraćoj fazi, zbog radova povećava se domaća proizvodnja, ali zbog uvozne ovisnosti, ne u vrijednosti tih radova. Nakon tog prvog, kraćeg razvoja nastupa razdoblje otplate izgrađenih infrastrukturnih objekata. Prihodi za njihovu otplatu ovise o aktivnosti proizvodnih djelatnosti. Kako, zbog atipičnog modela privređivanja, nije bilo značajnijih ulaganja u proizvodne djelatnosti, otplata ulaganja u infrastrukturu pada na teret „starih” kapaciteta. Povećani su kapaciteti infrastrukture, a nisu povećani proizvodni kapaciteti koji koriste i otplaćuju tu infrastrukturu. Struktura investicija udaljila se od optimalne. Struktura je bila pogrešna po vrsti (proizvodnja, infrastruktura, obrazovanje, kultura, sport) i prema prirodnoj ročnosti povratka investicija. Veći dio investicija treba otplatiti prije nego ti objekti zarade taj novac.

Mamci i zamke liberalnog kapitalizma

Brzo poboljšavanje cestovne mreže, što je posebno pogodovalo razvoju turizma (to je svakako veoma dobro) bilo je praćeno takvim tempom rasta vanjskog duga da se on izjednačio s bruto domaćim proizvodom. Dogodilo se ono na što je ekonomska znanost od samog početka upozoravala. Nažalost u dodatku ovoj teškoj dužničkoj situaciji, koja je sve više išla prema granici „dužničkog ropstva”, uslijedile su dodatne, da tako kažemo uvezene poteškoće s naslova svjetske ekonomske krize.

U nizu problema koji će se već na prvom koraku pojaviti posebnu važnost ima onaj koji se odnosi na koncepciju i strategiju razvoja, a koje nema. Ono što je do sada parcijalno napravljeno nije dovoljno. Nova kvaliteta razvitka hrvatskog gospodarstva mora se temeljiti na takvom konceptu industrijalizacije koji u prvi plan stavlja, barem kao viziju, sve veću ulogu novih tehnologija u rastu bruto domaćeg proizvoda.

Padom socijalizma početkom devedesetih povijest kao da se definitivno priklonila liberalnom kapitalizmu označujući ga neospornim pobjednikom i univerzalnim modelom budućeg uređenja svijeta. To je bio neki oblik konzervativne revolucije koja je prikazana kao povijesna nužnost i koja će snagom „nevidljive ruke” slobodnog tržišta osigurati narodima svijeta stabilnost, mir i blagostanje. Razvoj društva (države) shvaćen je kao opća privatizacija, liberalizacija i deregulacija pri čemu će ekonomski rast nastupiti kao prirodni rezultat tržišnog automatizma. Hrvatska je prihvatila taj koncept ekonomskog razvoja, ali i kao politiku tranzicije. Trebalo je samo velikom brzinom provesti liberalizaciju, privatizaciju, deregulaciju i osigurati neovisnost centralne banke i za par godina trebali smo se naći u društvu blagostanja.

To se nije dogodilo i nije se moglo dogoditi jer liberalni koncept je politička ideologija razvijenih, a ne ekonomska doktrina. Iza „nevidljive ruke“ kod razvijenih zemalja uvijek postoji „nevidljiva“ uloga države koja se samo na svjetlu dana pojavi u razdobljima kriza a u ostalim vremenima djeluje nevidljivo, ali snažno u poticanju razvoja svoga gospodarstva kroz stvaranje novih, efikasnijih i konkurentnijih proizvoda. Tržište ne stvara proizvode, ono je samo prostor za utakmicu između proizvoda. Proizvodi se stvaraju u društveno-gospodarskom sustavu koji organizira država.

Hrvatska se, kao i većina tranzicijskih zemalja, liberalizacijom izložila nepripremljena, puno pripremljenijoj i snažnijoj konkurenciji razvijenih zemalja. Kroz liberalizaciju razvijene zemlje su preko svog razvijenog proizvodnog, kulturnog i organizacijskog potencijala unaprijed osigurale povlašten položaj u distribuciji svjetskog rasta i bogatstva, a njihovo bogatstvo se povećava kako se svjetska razmjena sve više oblikuje prema njihovim mjerilima.

Hrvatska je prihvatila „ideologiju“ makroekonomske stabilnosti a sve ostalo je trebala riješiti nevidljiva ruka. Takva politika je, radi neznanja i komoditeta političkih elita, usvojena i ona se provodi bez obzira na već svima jasno vidljive negativne posljedice. Nekritički je prihvatila neoliberalistički koncept. Nepripremljena otvorila se svijetu, bez restrukturiranja poduzeća i bez reorganiziranja ekonomske uloge države u skladu s novim okruženjem. Osim toga, zbog odvajanja od bivše države u kojoj je bila regionalna ekonomija, Hrvatska nije napravila tranziciju iz regionalne u nacionalnu ekonomiju. Reprodukcijski lanci uspostavljeni u bivšoj državi potrgani su osamostaljenjem Hrvatske. Mnoge proizvodnje nisu se mogle započeti, a neke se nisu mogle završiti jer su pojedini dijelovi proizvodnog lanca ostali u drugim osamostaljenim državama. Zbog toga je trebalo organizirati novo, nacionalno gospodarstvo ili barem njeno „jezgro“. Međutim, nije učinjeno ništa. To se očekivalo od „nevidljive ruke“. Tako neorganizirana i nepripremljena nacionalna ekonomija izložila se svjetskoj konkurenciji koja je jednostavno „pomela“ hrvatsku proizvodnju.

Ne možemo dalje bez strategije industrijskog razvoja

Isto kao i Europska unija i sve „pametne“ zemlje, Hrvatska treba izlazak iz krize i daljnji razvoj gospodarstva i društva bazirati u suvremenoj industrijalizaciji države. Na razvoj suvremene industrije utječe se industrijskom politikom.

Industrijskom politikom ujedno se odgovara na temeljna pitanja ekonomije: što, kako i za koga proizvoditi. Što proizvoditi određeno je raspoloživim resursima i onima koji se pod optimalnim uvjetima mogu pribaviti. Kako

proizvoditi, određuje tehnologija proizvodnje, obrazovanje i organizacija proizvodnje. Za koga proizvoditi određeno je strukturom tržišta.

Industrijska politika koristi kombinacija mjera koje spadaju u fiskalnu, monetarnu, trgovinsku, tehnološku i obrazovnu politiku, politiku dohodaka, zaštite okoliša i drugih politika. S industrijskom politikom treba uskladiti i dio organizacije državne uprave, odnosno javnog sektora. Potpora ostvarivanju industrijske politike nalazi se u institucionalnoj infrastrukturi specijaliziranih instituta, agencija, zavoda, direkcija u okviru koji se poboljšavaju postojeći i stvaraju novi proizvodi i djelatnosti.

Hrvatska cijelo vrijeme postojanja nema niti jasnu niti formaliziranu industrijsku politiku. To je jedan od razloga što nakon osamostaljenja nije uspjela izgraditi jezgro nacionalne privrede. Nužnost izgradnje industrijske politike proizlazi iz činjenice da sve razvijene zemlje imaju strategiju industrijskog razvoja. Bit njihovih strategija je potpora razvoju industrija koje će biti temeljne industrije dvadesetprvog stoljeća, a s druge strane je „ugodno“ zatvaranje djelatnosti za koje utvrde da su izgubile komparativnu prednost. Drugi razlog je sve veća složenost novih proizvoda u čijoj proizvodnji sudjeluju sve više različitih inputa proizvedenih u različitim djelatnostima s različitim tehnologijama. Teško je očekivati razvoj i kompatibilnost mnoštva različitih inputa spontano zbog čega se industrijskom politikom određuju smjerovi i standardi, osnivaju potporne institucije i osiguravaju financijske potpore djelatnostima koje će činiti buduću strukturu gospodarstva. Slijedeći razlog je proces globalizacija koja pojačava konkurencijsku utakmicu sa sve više sudionika. Na globalnom tržištu ne konkuriraju samo proizvodi, usluge i poduzeća, nego i industrije, regije, države i kontinenti. Svatko se u svom prostoru organizira kako bi bio efikasniji na globalnom tržištu. Onaj tko se ne organizira taj nema šanse za uspjeh i razvoj.

Atipičnost hrvatskog gospodarskog modela ogleda se i u zamjeni ciljeva i instrumenata. Instrumenti su postali ciljevi. Ciljevi su postali stabilan tečaj i nizak deficit proračuna, iako su to najjači instrumenti ekonomske politike kojima se utječe na konkurentnost i rast gospodarstva i promjenu njegove strukture.

Hrvatska je mala zemlja. Njen udio u svjetskoj ili europskoj proizvodnji je daleko ispod jedan posto. Samo iskorištavanjem prirodnih resursa i položajne rente ne može se osigurati pristojan standard građanima. Apsolutne prednosti su premale da bi Hrvatska mogla živjeti od njih. Komparativne prednosti kao osnova konkurentskih prednosti na svjetskom tržištu tek treba steći.

Komparativne prednosti u uvjetima globalizacije mogu se steći obrazovanjem, suvremenim tehnologijama i organizacijom države s jasnim ciljevima što, kako i za koga proizvoditi u narednih pedesetak godina. To je sadržaj industrijske politike koje Hrvatska još nema.

Uz industrijsku politiku, ali ne samo uz industrijsku, blisko je vezana politika regionalnog razvoja. Naime svaka djelatnost odvija se, ili se želi da se odvija, u nekom dijelu zemlje, u nekoj regiji. Da bi to bilo moguće za svaku gospodarsku aktivnost treba izgraditi odgovarajuću gospodarsku fizičku i institucionalnu infrastrukturu. Socijalna infrastruktura povećava kvalitetu života, a time i kvalitetu osnovnog proizvodnog faktora, ljudskog kapitala. Politikom regionalnog razvitka bavi se izgradnjom gospodarske i socijalne, fizičke i institucionalne infrastrukture. Njom se također daje odgovor na pitanje gdje će se proizvoditi i živjeti.

Primjenom odgovarajućom industrijske i regionalne politike proizvodnja u postojećim djelatnostima u Hrvatskoj mogla bi se kroz dugi niz godina povećavati stopama većim od 5% godišnje. Osnova za takvo povećanje su neiskorišteni raspoloživi resursi, počevši od zemlje, šuma, mineralnog i rudnog bogatstva do neiskorištenih industrijskih kapaciteta, a prije svega ogromnog broja radno sposobnih a nezaposlenih ljudi. Uz to treba imati na umu da naša fizička infrastruktura može podržati već sada dvostruko veći bruto domaći proizvod nego šta ga Hrvatska stvara.

Koristite interaktivno

www.inicijativa.com.hr

Rizici i nove mogućnosti

Što Hrvatska mora učiniti da bi novo ekonomsko i geopolitičko pozicioniranje bilo značajan faktor u promicanju gospodarskog rasta u nacionalnim okvirima.

Pišu: prof. dr. Mladen Vedriš i Ružica Šimić

Republika Hrvatska suočava se s razvojnim, političkim i socijalnim dilemama vezano uz svoje skoro punopravno članstvo u EU. Na strani, pak, EU, uočljiv je zamor od postojećih i daljnjih proširenja, poglavito s aspekta procedura usklađivanja stajališta i odlučivanja, a na strani Republike Hrvatske prisutne su ekonomske i socijalne posljedice, nedovoljno uspješne tranzicije. Što učiniti da se u okvirima ekonomske krize, nacionalne i globalne, pronađe put da se tranzicijski problem pretvori u razvojnu šansu, osnovni je znanstveno-istraživački interes ovog rada. Autori su uvjerenja da je temeljem dosadašnjeg *best practice* ostvarenja pojedinih skupina zemalja, takav iskorak moguće ostvariti i u Hrvatskoj, i to upravo korištenjem novog potencijala raspoloživog skorim novim članstvom u EU.

Novo ekonomsko pozicioniranje

Očekivani skori ulazak Republike Hrvatske u EU (za pretpostaviti: završetak pregovora 2011, ratifikacija u državama članicama 2012.), otvara pitanja stara već gotovo desetljeće, u odnosu na prve moguće rokove ulaska u EU (2004, ulazak tranzicijskih država) što i kako Hrvatska mora učiniti da bi novo ekonomsko i geopolitičko pozicioniranje bilo značajan faktor u promicanju (i) gospodarskog rasta u nacionalnim okvirima.

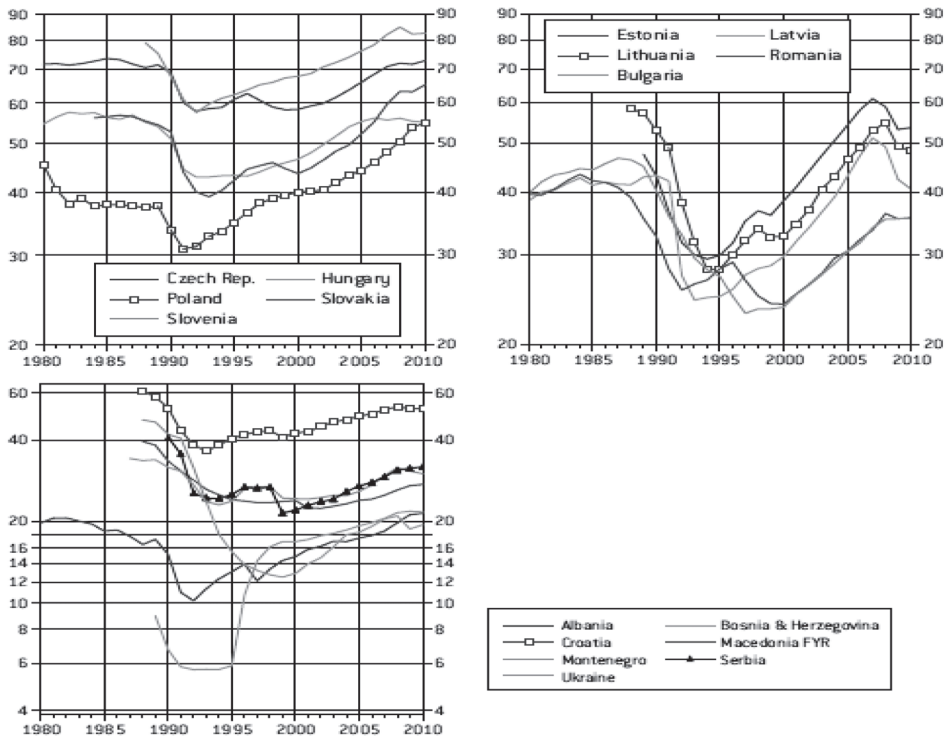
Okolnosti u kojima se taj proces definitivno ostvaruje, karakterizira na jednoj strani (EU) svojevrstan *zamor od proširenja*, zbog sporog uklapanja svih država (posebice novoprimljenih Bugarske i Rumunjske) u sve normative okvire EU. Ostvareni proces proširenja također je doveo do intenziviranja tenzija u sustavu odlučivanja, te pojačanih pritisaka za korištenje mehanizma

potpora. Sve to u okolnostima globalne ekonomske krize, koja je nakon SAD prešla i u Europu, gdje se i dulje zadržala, što je moguće očitati iz nižih stopa gospodarskog rasta, viših stopa nezaposlenosti, i shodno tome, pojačanih socijalnih tenzija, stvara urgentnu potrebu za jedinstvenom politikom EU na nizu područja; počev od energetike i ekologije do zajedničke vanjske politike.

Kako Hrvatska u svim takvim okolnostima može izgraditi novu, aktivnu poziciju, koja su ograničenja u stvaranju takve opcije i strategije, pitanja su koja su vitalni interes ovog rada. I recentna analiza ostvarenja pojedinih tranzicijskih država, danas članica EU, upućuje na zaključak da su gotovo sve te države, u većoj ili manjoj mjeri, pristupanje EU iskoristile kao značajan poticajni faktor strukturnim promjenama i razvoju nacionalnih ekonomija.

Agregatna kvantifikacija ostvarenih rezultata vidljiva je iz grafičkog pregleda podataka o BDP-u tranzicijskih država (per capita, paritet kupovne moći EU 15 = 100) srednje i istočne Europe u razdoblju od tri desetljeća (1980.-2010.). To je period koji obuhvaća postupni raspad, do tada monolitnog, Istočnog bloka okupljenog oko (bivšeg) SSSR-a, zatim početak tranzicijskih procesa (1990.-1995.), te fazu ubrzanog oporavka i rasta, posebno od 2004. kod država koje su postale članice EU.

Graf 1. BDP per capita prema paritetu kupovne moći (EU 15 = 100), 1980.-2010.

Vidljivo je da su cjelokupan proces tranzicije najuspješnije prošle Slovenija, Češka i Slovačka. Prve dvije su i krenule s relativno povoljnije startne pozicije; prošle su u nastavku najmanje oscilacija, te su izrazito uspješno iskoristile razdoblje nakon ulaska u EU (od 2004.), i to u kontekstu prevladavanja posljedica globalne gospodarske krize (2008.). Visok stupanj oscilacija ostvarila je Poljska, koja je pak razdoblje od ulaska u EU (2004.) iskoristila za izuzetno robustan gospodarski rast, kojim je dostigla razinu (BDP, paritet kupovne moći) Mađarske.

Oscilacije još dublje izražene od onih u Poljskoj prošla je slijedeća grupa tranzicijskih država (danas EU članica): Estonija, Litva, Latvija, Bugarska i Rumunjska. Zajedničko im je također razdoblje konjunktura (2000-2008.), ali i snažno izražene posljedice globalne krize na nacionalne ekonomije.

Hrvatska u odnosu na skupine država gdje je referentno prisutna (Srbija, BiH, Makedonija, Crna Gora: države nastale raspadom bivše Jugoslavije, te Ukrajinu i Albaniju) iskazuju relativno visoku startnu poziciju (1990.) povoljniju od one primjerice u Slovačkoj i Mađarskoj, s dubokim poniranjem i deficitima u razdoblju agresije i rata (1991.-1995.), te postupni oporavak u razdoblju od narednih 15 godina. Današnja pozicija i rezultat (2010.) korespondira s pozicijom iz početka tranzicijskog perioda (1990.). Naznačeni podatak jasno govori da je Hrvatska danas (ponovno) na početku konvergencijskog procesa, ali ne više mjerljivo na razini EU 15, nego u cjelini Europske unije - EU 27.

EU – Ključni ciljevi i prioriteti

Unatoč izvjesnom napretku rezultati Lisabonske strategije bili su nezadovoljavajući primarno zbog nejasnih odgovornosti. Nakon revizije Strategije 2005. Ona je fokusirana na rast i zapošljavanje, a drugi ciljevi su tretirani kao dugoročni. Treći ciklus Strategije bio je napravljen za period 2008-2010 i fokusirao se na provedbu naglašavajući okoliš, klimatske promjene i energiju, društvene aspekte, te povezanost Strategije i kohezijske politike.

Iduće, aktivnostima i vremenu primjereno, a koristeći iskazane spoznaje i iskustva stvorene u ukupnosti primjene Lisabonske strategije, bilo je stvaranje novog okvira za zajednički rast i razvoj. Ali za novo vrijeme, i za nove okolnosti, bilo je neophodno strukturirati novu konfiguraciju, koju zahtijevaju novi odnos snaga i novi prioriteti stvoreni novim valom i novim zahtjevima globalizacije.

Kako EU u današnjim okolnostima namjerava ostvariti svoje razvojne prioritete, vidljivo je iz ovog pomno pripremanog i pažljivo balansirano dokumenta.

Tablica 1. Europa 2020 – Skraćeni pregled glavnih inicijativa

1	<i>Innovation Union</i>
2	<i>Youth on the move</i>
3	<i>A Digital Agenda for Europe</i>
4	<i>Resource efficient Europe</i>
5	<i>An industrial policy for the globalization era</i>
6	<i>An agenda for new skills and jobs</i>
7	<i>European Platform against Poverty</i>

Izvor: Samardžija, V., Butković, H.: „From Lisbon Strategy to Europe 2020“, IMO, Zagreb, 2010, str. 12

Program „EUROPA 2020“ nastao je, kako je već konstatirano, kao rezultat: a) fokusiranog procesa nastavka ostvarenja bitnih razvojnih ciljeva Lisabonske agende, prošireno novim izazovima; b) sve jače svijesti o potrebi održavanja razvojnog koraka s glavnim partnerima i konkurentima: SAD i Kina, ali i; c) svijesti da je vođenje zajedničke razvojne politike, a konzekventno tome i koherentne ekonomske politike, *uvjet bez kojeg nije moguće uspješno funkcioniranje EU, te održavanje konzistentnim projekta eurozone*. Da bi sve to bilo moguće ostvariti, EU komisija usvaja i *Integrirane smjernice* koje otvaraju put nastavku otpočetih reformi. To konkretno znači poduzimanje slijedećih akcija:

Tablica 2. Europe 2020 integrated guidelines

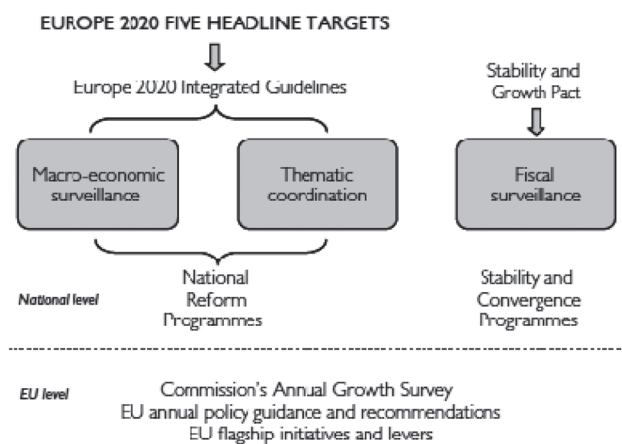
1	Ensuring the quality and sustainability of public finances.
2	Addressing macroeconomic imbalances.
3	Reducing imbalances in the euro area.
4	Optimising support for R&D and innovation, strengthening the knowledge triangle and unleashing the potential of the digital economy.
5	Improving resource efficiency and reducing greenhouse gas emissions.
6	Improving the business and consumer environment and modernising the industrial base.
7	Increasing labour market participation and reducing structural unemployment.
8	Developing a skilled workforce responding to labour market needs, promoting job quality and lifelong learning.
9	Improving the performance of education and training systems at all levels and increasing participation in tertiary education.
10	Promoting social inclusion and combating poverty.

Source: European Commission, 2010c.- Provjera izvora
http://ec.europa.eu/europe2020/targets/eu-targets/index_en.htm

Planirano je da se naznačene smjernice ostvaruju u iskazanim opredjeljenjima do sredine 2014, kada će se analizirati njihov doprinos, kako u formuliranju nacionalnih ekonomskih strategija, tako i u ukupnoj konkurentnosti: ostvarenje bitnih ciljeva na razini EU. O tome detaljnije svjedoče očekivanja (*European Council*), što moraju biti osnovni ciljevi ostvarenja ovog programatski zahtjevnog dokumenta.

Iskazana stajališta jasno i direktno su formulirana u prijedlogu za uspostavu novih upravljačkih mehanizama za monitoring na provedbi dogovorene politike unutar članica EU. Novi koncept vidljiv je iz uspostavljenog okvira trajnog monitoringa.

Graf 2. Europe 2020 five headline targets

Source: European Commission, 2010g.

Izvor: Izvor: Samardžija, V., Butković, H.: „From Lisbon Strategy to Europe 2020“, IMO, Zagreb, 2010, str. 17

U ukupnosti promatrano, na razini EU postaje jasno da od početka koncepta ujedinjenja u *europsko zajedničko tržište*, današnji integrativni oblik: *Europska unija*, zahtijeva drugačiji, znatno razrađeniji, zahtjevniji i normativno određeniji mehanizam međusobne gospodarske koordinacije. Ta svijest pretočila se u realnu sferu nakon uvođenja eura (monetarna politika) kada je divergentnost u vođenju fiskalnih politika država članica (prihodna i rashodna strana) i u stupnju gospodarskog rasta (nacionalna konkurentnost) - a u uvjetima nastanka globalne krize - drastično i dramatično otvorila pitanje i efikasnosti, ali i ukupne održivosti zajedničkih politika EU. Spoznaja ove vrste i (re) akcija na krizno stanje (počev od 2008.) svoje empirijsko uporište ima u

dokumentarnoj podlozi, koja govori o ostvarenom gospodarskom rastu, ali i propuštenim prilikama u proteklom desetljeću.¹ Egzaktnije o tome, temeljem sljedećih podataka:

Tablica 3. Output gaps: Deviations of actual GDP from potential GDP as a percentage of potential GDP

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Australia	-0.2	0.3	0.4	0.4	0.6	-0.3	1.1	-0.2	-2.1	-2.1	-1.7
Austria	0.4	-0.5	-2.0	-1.7	-0.9	0.5	1.9	1.7	-3.4	-3.5	-2.7
Belgium	-0.3	-1.1	-2.0	-0.6	-0.6	-0.1	0.1	-1.5	-6.5	-6.9	-6.7
Canada	0.8	1.0	0.3	0.7	0.9	0.9	1.0	-1.0	-5.3	-3.4	-2.0
Chile	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Czech Republic	-0.6	-1.7	-1.8	-1.3	0.9	3.6	5.5	4.0	-3.1	-3.6	-3.7
Denmark	1.0	-0.3	-1.2	-0.4	0.2	1.7	2.1	-0.4	-6.5	-6.0	-4.7
Finland	0.1	-1.3	-2.3	-1.1	-0.9	0.5	2.1	0.4	-8.9	-8.0	-6.6
France	1.0	-0.1	-0.9	-0.4	-0.3	0.3	0.7	-0.6	-4.5	-4.0	-3.2
Germany	1.0	-0.3	-1.6	-1.8	-1.7	0.4	1.5	0.9	-5.2	-4.4	-3.6
Greece	-1.6	-2.2	-0.4	0.1	-1.3	0.2	1.2	0.0	-3.8	-8.0	-10.2
Hungary	0.6	1.0	1.5	2.6	3.0	4.0	2.4	0.7	-6.1	-5.8	-4.0
Iceland	1.1	-2.1	-3.0	0.6	4.2	3.0	4.5	1.3	-5.1	-6.1	-4.1
Ireland	2.9	2.9	2.1	1.8	2.8	3.1	4.2	-2.0	-9.2	-8.9	-5.5
Italy	0.8	-0.1	-1.1	-0.6	-0.4	1.0	1.6	-0.3	-5.5	-4.6	-3.7
Japan	-2.0	-2.7	-2.5	-1.2	-0.3	0.7	2.2	0.1	-5.5	-3.1	-2.1
Luxembourg	1.5	1.5	-0.9	-0.6	0.8	2.3	5.1	1.3	-5.3	-5.5	-4.8
Mexico	1.0	-1.6	-2.8	-1.3	-0.6	2.0	3.0	2.4	-6.1	-3.7	-1.9
Netherlands	2.1	-0.3	-1.9	-1.5	-1.2	0.2	1.5	1.5	-4.1	-3.8	-2.8
New Zealand	-0.1	1.4	1.9	2.6	2.6	0.5	0.8	-1.7	-4.8	-3.7	-1.8
Norway ¹	1.4	0.5	-0.7	1.0	1.7	1.6	1.8	-0.2	-3.8	-3.8	-3.0
Poland	-1.6	-3.1	-2.2	-0.2	-0.1	1.8	3.3	3.2	0.3	-0.1	0.8
Portugal	2.6	1.3	-1.0	-0.9	-1.3	-0.9	0.1	-0.7	-3.9	-3.1	-2.5
Slovak Republic	-2.0	-1.5	-1.6	-1.9	-1.0	1.5	5.9	6.5	-3.6	-4.0	-3.3
Spain	1.7	0.6	0.0	-0.2	-0.1	0.4	0.5	-1.2	-5.5	-5.3	-4.3
Sweden	0.3	0.2	0.4	1.9	2.5	4.1	4.4	0.4	-7.1	-7.4	-6.0
Switzerland	0.5	-0.9	-2.8	-2.0	-1.0	0.9	2.2	1.5	-2.1	-2.2	-2.0
United Kingdom	0.5	-0.1	0.3	1.0	0.9	1.5	1.8	0.1	-6.4	-6.2	-5.1
United States	0.0	-0.8	-0.6	0.7	1.2	1.3	0.9	-1.2	-5.1	-3.2	-1.7
Euro area	1.1	-0.1	-1.1	-0.9	-0.8	0.5	1.3	0.0	-5.1	-4.7	-3.9
Total OECD	0.1	-0.7	-1.0	-0.1	0.3	1.1	1.4	-0.3	-5.1	-3.8	-2.6

Note: The methodology used is described in Giorio et al., "Potential output, output gaps and structural budget balances", OECD Economic Studies, No. 24, 1995/I.

Source: OECD Economic Outlook 87 database.

Izvor: OECD Economic Outlook 2010, Preliminary Edition, http://www.oecd.org/home/0,2987,en_2649_201185_1_1_1_1_1,00.html

¹ Ostaje pitanje ne bi li ostvareni deficiti u mogućem rastu BDP-a bili i veći, da se u istom razdoblju unutar EU nije ostvarivao (brže ili sporije, organiziranije ili spontanije) koncept Lisabonske agende.

Negativne vrijednosti (devijacije, deficiti) ostvarenog BDP-a u odnosu na potencijalni BDP, u čitavom promatranom razdoblju su znatno prisutniji u Europskoj uniji, usporedivo s državama OECD-a u cijelosti, a u pretežitom dijelu proteklog razdoblja i u odnosu na SAD.

Srednjoročna platforma za reforme

Posljedično, u 2010. usvajanjem *Programa EU 2020* stvorena je srednjoročna platforma za reforme koje se, kako se tada procijenilo, moralo započeti odmah. Ali, još i više i dalje, zadnji kvartal 2010. i početak 2011., pokazuju produbljenu makroekonomsku i razvojnu, a sve više otvorenu fiskalnu krizu, nakon Grčke i drugih članica: Irska, Portugal² (potencijalno Španjolska i Italija...), što zahtijeva daljnje aktivnosti, kako na usklađenju makroekonomske politike unutar EU, tako i za stvaranje javnih i još jasnije određenih pravila ponašanja, koje će obvezivati sve članice euro zone, odnosno i šire. To znači i druge članice EU, koje žele i hoće se uključiti u tu inicijativu i prihvatiti novostvorena pravila, ali i moguću potporu od strane novog, institucionalnog okvira.³

Stvoren je *Pakt za euro plus* kao donji prag i zajednički nazivnik usuglašenih obveza koje preuzimaju članice-potpisnice pakta u funkciji: a) prevladavanja aktualne krize - ekonomske i monetarne sa stalnom tenzijom i prijjetnjom stvaranja domino efekta, te b) prevladavanja strukturalnih slabosti pojedinih nacionalnih ekonomija, ali i EU zajednice u cijelosti u odnosu na globalna kretanja i globalno okruženje.

² Uz Grčku i Irsku, Portugal je treća zemlja EU koja aplicira za potporu sredstava Mehanizma europske stabilizacije -European stabilization mechanism, što je vidljivo iz izjave portugalske vlade, te njihove odluke (objavljene 6. travnja 2011.) da se hitno podnese zahtjev prema Europskoj komisiji za dodjelu sredstava.

(Izvor: http://news.yahoo.com/s/ap/20110406/ap_on_bi_ge/eu_portugal_financial_crisis)

³ The European Community and the IMF announced the creation of a new **European stabilization mechanism**, capable of providing up to € 500 billion of financial assistance over a three-year period, with up to € 250 billion of matching funding from the IMF. These funds, plus the loans for Greece are equivalent to close to 9 ½ per cent of euro area GDP. The interest rate charged on the new funds appears likely to be similar to that charged on the bilateral loans to Greece, at around 5%. (Izvor: OECD Economic Outlook 2010, Preliminary Edition, http://www.oecd.org/home/0,2987,en_2649_201185_1_1_1_1_1,00.html)

Tablica 4. Realni BDP: ostvarene i očekivane stope rasta - Godišnja razina

Real GDP (% year)								
Rank		2009	2010	2011	2012	2013	2014	Average 2010-2014
1	Slovakia	-4.7	3.9	2.8	4.8	4.6	3.8	4.0
2	Finland	-8.1	2.8	2.9	2.9	3.0	3.0	2.9
3	Luxembourg	-3.7	3.0	2.7	3.0	3.0	3.0	2.9
4	Malta	-2.1	2.2	2.1	2.8	3.0	3.0	2.6
5	Cyprus	-1.7	0.6	1.9	2.8	3.8	3.4	2.5
6	Germany	-4.7	3.5	2.1	1.7	2.1	2.1	2.3
7	Belgium	-2.7	2.1	2.1	2.4	2.7	2.2	2.3
8	Slovenia	-8.4	1.3	2.0	2.3	2.4	3.1	2.2
9	Netherlands	-3.9	1.7	1.8	2.2	2.4	2.1	2.1
10	Austria	-3.7	1.9	2.0	2.0	2.1	2.1	2.0
11	France	-2.5	1.6	1.8	2.0	2.1	2.0	1.9
12	Eurozone	-4.0	1.7	1.4	1.7	2.0	2.0	1.8
13	Italy	-5.1	1.0	0.8	1.1	1.4	1.5	1.2
14	Spain	-3.7	-0.2	0.6	1.4	1.7	1.9	1.1
15	Portugal	2.6	1.4	0.7	0.6	1.1	1.7	0.8
16	Ireland	-7.6	-1.5	-2.3	0.9	2.1	2.5	0.3
17	Greece	-2.3	-4.0	-3.3	-0.2	1.4	2.0	-0.8

Izvor: Ernst & Young Eurozone Forecast, Winter Edition, December 2010., str. 39
[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Eurozone_Forecast_Winter_2011/\\$FILE/Eurozone_forecast_winter2010.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Eurozone_Forecast_Winter_2011/$FILE/Eurozone_forecast_winter2010.pdf)

Prosječni očekivani rast u euro zoni za razdoblje do 2014. (1,8%) znatno je ispod očekivanog rasta na razini globalnih projekcija posebice tržišta u narastanju. Evidentan je razvojni pesimizam u odnosu na države gdje strukturne reforme izostaju ili kasne (Italija, Španjolska, Portugal, Irska, Grčka), ali i dinamizam u onim nacionalnim ekonomijama koje su bile uspješne u proteklom razdoblju (počev od Finske i Slovačke).

Uspostavljena i iskazana pravila igre postaju okviri (ekonomskog, socijalnog) ponašanja koji očekuju i Hrvatsku do kraja 2012. U tom kontekstu razumno je s pripremama početi odmah.

Hrvatska: i mogućnosti i ograničenja

Najuspješnije države svijeta po nizu indikatora po broju su stanovnika bliže Hrvatskoj nego vodećim državama svijeta. I to počev od onih nordijskih: Finska, Švedska, Danska, do azijskih tigrova: Singapur, Hong Kong, ili su čak po teritoriju i manje od Hrvatske: Nizozemska, Tajvan. Stoga, osnovno je pitanje

kakva je kvaliteta ukupne razmjene politike države, te kako su formulirane javne politike koje moraju osiguravati ostvarenje bitnih nacionalnih ciljeva. Shodno tome, bitno je već na početku definirati metodologiju ponašanja države, da bi bila sposobna poticati i voditi uspješne razvojne procese. Kako stvarati i stvoriti takve okvire, u analizi oblika i vrsta javnih politika jasno je definirano (Petak, 2009.: 269):⁴ „U literaturi iz područja javnih politika i javnog menadžmenta sve se više upotrebljava izraz „objedinjena vlada” (*joined-up government*) ili ponekad „cjelovita vlada” (*whole government*), čime se zapravo ukazuje na važnost pitanja koordinacije za suvremeno oblikovanje javnih politika...”. Problem koordinacije očituje se na nekoliko sukcesivnih razina ostvarivanja koherentnosti u oblikovanju javne politike. Kako ostvariti kvalitativne promjene, kako ostvariti strukturne promjene i u kojim područjima, pitanja su na koja se mora pronaći, hitno i nedložno, suštinske odgovore. Jedno od relevantnih viđenja sadržano je u konstatacijama (Jurčić, 2010.)⁵ o mogućim putovima i oblicima aktiviranja vlastitih potencijala, tim više što u Hrvatskoj postoje neiskorištene mogućnosti u gotovo svim djelatnostima. Povećanjem iskoristivosti tih mogućnosti, povećavaju se domaća proizvodnja i zaposlenost, smanjuje se uvoz i stvaraju se uvjeti za povećanje izvoza. Povećanje tehnološke razine i odgovarajuće obrazovanje povećavaju učinkovitost i konkurentnost domaće industrije. Uvjerenje je da učinkovitost i konkurentnost mora biti štićena i poticana tržišnim natjecanjem i zaštitom od monopolskog ponašanja. Pod pojmom industrija autor podrazumijeva sve djelatnosti, što je i u skladu sa suvremenim poimanjem povezanosti interakcije primarnog, sekundarnog i tercijarnog sektora.

Drugačije rečeno, Hrvatskoj je potrebna uspostava vlastitog *Konkurentskog pakta*, svojevrsnog nacionalnog dogovora bitnih partnera. Iznese ocjene stanja i preporuke za moguća rješenja u Hrvatskoj ponavljaju se ciklički, iz raznih analitičkih izvora već duže vremensko razdoblje, s jednom bitnom dopunom: svaki put su sve urgentnije, te više potkrepljene brojkama koje ukazuju na strukturne debalanse. Djelovanje države vođenjem konzistentne industrijske (razvojne) politike na naznačenim područjima, glavna je točka odgovornosti te iste države u funkciji ostvarenja cilja: trajnog i održivog gospodarskog rasta. Taj razvojni zahtjev postaje imperativ, kao logičan otklon od dugoročnog razdoblja oscilacija u gospodarskoj politici, počev

⁴ Izvor: Petak, Z.: Oblikovanje javnih politika u Hrvatskoj i problem *policy*-koordinacije, Anali Hrvatskog politološkog društva, 2008., Zagreb

⁵ Izvor: Jurčić, Lj.: Hrvatska – atipičan model gospodarenja, Ekonomski pregled, Zagreb, god.61 (12), 852-880 (2010)

od (neo) *laissez faire* (potrošački sindrom, platno bilančna neravnoteža, porast nezaposlenosti), do direktne državne intervencije (brodogradnja, poljoprivreda, jednostrano financiranje izgradnje dijela infrastrukture, ...). Ustrajavanje na dosadašnjem modelu nije više održivo, stupanj vanjskog zaduženja i servisiranja tih obveza postao je ozbiljno razvojno ograničenje, a postojeći realni potencijal i mogućnosti razvoja, počev od valorizacije prometnog i geopolitičkog položaja do privlačenja vanjskog kapitala za ulaganje u, na globalnoj razini, lukrativna područja, kao što su agrar, energetika, intermodalni promet, turistička industrija, postaju iskazanim hipotekama upitni s aspekta interesa ulagača i moguće ukupne profitabilnosti, te kompleksnog razvoja (stvaranje *cluster*a).

Kako problem pretvoriti u – priliku?

Republika Hrvatska nalazi se u (klasičnoj) razvojnoj dilemi: kako i kada je moguće nastali problem pretvoriti u prepoznatu priliku. Započeti je s *kako* i to citirajući znanstvenika i praktičara ekonomske politike, koji je to uspio učiniti u trenutku (*Velika kriza 1929.*), kada je bilo sasvim izgledno da razina nastalih gospodarskih poremećaja može ugroziti ne samo ekonomsku, nego i ukupnu društvenu i socijalnu stabilnost razvijenog dijela svijeta. Stoga je i danas opet validna ocjena (Baletić, 2010.: 41) slijedećeg sadržaja: „Keynes je, međutim” glasno upozoravao da „individualističko društvo ostavljeno samo sebi ne funkcionira dobro, čak ni podnošljivo. Što su vremena nemirnija, to *laissez-faire* djeluje lošije”. Tri su zla koje liberalno društvo stvara: profiterstvo, nesigurna očekivanja i nezaposlenost, a sva uglavnom izviru, drži on, iz „nestabilnosti standarda vrijednosti.... Želim upozoriti gospodu iz Cityja i visokih financija da su onima koji ne slušaju glas razuma dani odbrojani. Ja to govorim u ovom velikom gradu, kao što je Jona govorio u Ninivi. Proričem da ako na vrijeme ne prihvate mudrost, sustav na kojem žive loše će funkcionirati i bit će preplavljen stvarima koje će sami više mrziti od blagih i ograničenih lijekova koji im se sada nude.”⁶ Takav stupanj lucidnosti, a istovremeno i poziva na praktičnu akciju, je platforma koja je potrebna Hrvatskoj da izradi svoj koncept *velike preobrazbe*. Zaokret koji su ostvarile uspješne tranzicijske države (Češka, Slovačka, Poljska), ili neka druga skupina država prije njih

⁶ Baletić, Z.: John Maynard Keynes – teoretičar društvene krize, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet: J.M. Keynes i hrvatska ekonomska misao, Zagreb, 2010.

(nordijske države, dalekoistočni tigrovi) je poziv i putokaz za uspostavu nacionalnog razvojnog pakta oslonjenog na best practice iz neposrednog i/ili globalnog okruženja. No, za takav zaokret od presudnog je značenja snažna institucionalna matrica i međusobna povezanost njenih sastavnica. Transparentan pravni sustav, sigurnost vlasništva, efikasan financijski sustav, te konzistentna makroekonomska politika, osnovne su poluge tog mehanizma.

Ocjena da je konkurentnost odabir svake nacije da podrži napore koji će dovesti do povećanja razine blagostanja u državi, znači pronaći optimalan način angažmana vlastitih (uvijek ograničenih) resursa. Kako optimizirati uporabu prirodnih bogatstava u kombinaciji s vlastitim ljudskim potencijalom, dostupnim tehnologijama i kako privući investitore, ključno je pitanje.

U EU danas uz nestabilne ekonomije (Grčka, Irska, Portugal, Španjolska...) istovremeno postoje i one koje iskazuju i stabilnost i trajnu perspektivu rasta (Njemačka, Austrija, Nizozemska), temeljeno ne na konceptu niske razine nadnica i nižeg stupnja socijalne zaštite zaposlenika. Fundamenti održivog rasta bazirani su na poglavito dugoročnim investicijama u industriju koja stvara proizvode visoke dodatne vrijednosti. To znači da država pruža snažan i trajan poticaj inovacijama i novim tehnologijama, što pak u kriznim vremenima omogućuje kontinuitet izvoza na diverzificirana tržišta gdje se tehnološki obnavljaju tvrtke i sektori koje u realnost pretvaraju teorijsko opredjeljenje da u krizi problem postaje prilika.

Stoga Republika Hrvatska ne mora i ne smije čekati i formalni datum priključenja EU da bi otpočela ostvarivati razvojnu politiku koju EU recentno primjenjuje (*Program EU 2020*, 2010. i *Euro plus pakt*, 2011.), kao osnove svoje ekonomske i ukupne razvojne politike. Potrebno je poruke EU jasno iščitati i iskomunicirati na nacionalnoj sceni, a zatim sustavno pretvoriti u usklađeni *tailor made* koncept ekonomske razvojne politike. Tada se realno može očekivati da ulazak u EU nije niti prijetnja niti povećani rizik, niti konkurentski pritisak, nego obratno - šansa da se brže i uspješnije pristupi uklanjanju strukturnih neravnoteža čije produbljenje postaje prijetnja i sadašnjosti, a još više (neposrednoj) budućnosti stabilnosti društva, a time i države, što primjeri (i) iz EU okruženja nedvojbeno potvrđuju; i neuspješni i uspješni.

Naznačene aktivnosti, neposredno pred ulazak u EU, postaju nezaobilazan okvir djelovanja prvenstveno ekonomske politike. To posebice ukoliko se suočimo s realnošću do sada kontinuiranog odgađanja početka takvih promjena, čiji je karakter još u jeku globalne krize (2009.), u nacionalnim granicama, jasno utvrđen. Takva ocjena stanja, ali i put mogućeg rješavanja,

vidljivi su iz dokumenta Svjetske banke.⁷ Ovaj izvor i analiza potvrđuju rezultate niza istraživanja, dijelom i u ovom radu prezentiranih (MMF, WB, Bečki institut,..) na području tranzicijskih promjena, koje govore o relativno povoljnijem položaju Hrvatske u odnosu na konvergenciju u odnosu prema EU pred desetljeće ili više, nego što je to u ovom trenutku. Stoga, sumarno konstatirano, na strani benefita od ubrzanja strukturnih reformi je istovremeno ostvarivanje više bitnih ciljeva: konvergencija prema EU kriterijima i zahtjevima, kao trenutni imperativ, ali istovremeno i rješenje dijela hipoteka u vlastitom življenju, stvorenih u proteklom višegodišnjem razdoblju. Paralelno, takav put i takve aktivnosti omogućuju i prevladavanje posljedica svjetske krize na nacionalnu ekonomiju, te njenu osposobljenost na sudjelovanje na globalnom tržištu, koje će po izlasku iz sadašnje krize biti još zahtjevnije i kompetitivnije.

⁷ „Despite apparently quite high rates of technology adoption at firm level, Croatia’s innovation capacity is relatively low when compared to similar countries. The 2007 EU’s Innovation Scoreboard, for example, shows that Croatia’s overall innovation status lags behind the EU average and has been falling further behind over the past five years¹⁹. Croatia’s 2007 Summary Innovation Index (SII) is 0.23 (out of 1), one of the lowest in the sample, higher only than those for Romania (0.19), Latvia (0.18) and Turkey (0.08). Croatia is grouped among the catching up countries that have scores significantly below the EU average. With the exception of Croatia, all other countries in this group have seen their scores increase towards the EU average over time.” *Croatia’s EU Convergence Report: Reaching and Sustaining Higher Rates of Economic Growth* (In two volumes), Vol. I: Overview, Report No. 48879-HR, World Bank June 2009, str. 20

Rad „Croatia at the Door of the EU: Current Risks and New Possibilities” u cijelosti je objavljen u Interdisciplinary Management Research VII, Faculty of Economics in Osijek, Osijek-Poreč 2011, 900-923

Glasovima razuma protiv manipulatora

Bez uključivanja Hrvatske u EU nema realnih izgleda da riješimo ozbiljne strukturne privredne probleme i ostvarimo konkurentnost koja će nas približiti izvoznim tržištima

Piše: Ante Gavranović

Posljednjih tjedana u nas se uopće rasplamsala polemika o svrsishodnosti našeg pristupa Europskoj uniji. Nepovoljan predznak i svojevrsnu frustraciju najvećeg dijela stanovništva velikim dijelom uzrokovani su izrazito oštrom kaznom našim generalima u Haagu, ali i stalnim odgađanjem datuma konačnog pristupa ovoj ekonomskoj grupaciji. Nervozu povećavaju zahtjevi pojedinih stranaka (HSP) i grupacija (branitelji) koji se zalažu za prekid svih pregovora. Stvara se određena psihoza, kojom se manipulira ili može amnipulirati, što se onda može nepovoljno odraziti na referendum o konačnom pristupu EU. Pokušaji da se u to uvuče i najveća armija potencijalnih glasača, umirovljenici, stoga je vrlo opasna i čak destruktivna.

Glasovi razuma upozoravaju da se pitanju pristupa Europskoj uniji, jednom od dva najvažnija pitanja i cilja vanjskopolitičke i gospodarske strategije, ne može pristupiti tako jednostrano. Haag i EU nemaju isti predznak. Kazne našim generalima nemaju iste korjene, koje imaju naši nesporazumi u pristupnim pregovorima. To treba jasno reći i informirati javnost konkretnim primjerima, jer bi u protivnom zaista moglo doći do određenih teškoća u konačnom izjašnjavanju. Stoga je informativna ofenziva u tom pogledu vrlo važan segment na tom zaista mukotrpnom putu u Europsku uniju. Uvijek se, iznova, stoga treba zapitati ima li Hrvatska neku drugu, realnu alternativu.

U proglas što ga je Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija objavilo na temu Zašto u Europsku uniju navedeno je više razloga koji govore tome u prilog. Prije svega, pristupanjem EU Hrvatska postaje dio uređene i razvijene Europe, dio najvećeg zajedničkog tržišta, članica zajednice

europskih država s kvalitetnim zakonima i najnaprednijim standardima socijalne države. Članstvo Hrvatske u Europskoj uniji kruna je borbe za cjelovitu i naprednu, slobodnu i ponosnu Hrvatsku. Ona tome dobiva jasan prostor za vlastiti razvoj, unapređivanje konkurentnosti, odlučniji pristup standardima zaštite i socijalne pravednosti u okviru tržišno-sociojalnog gospodarskog okruženja. Članstvom u EU učvrstit ćemo mir i sigurnost na našim prostorima, važan element za razvoj turizma, a ujedno unaprijediti kvalitetu življenja naših građana. Valja svakako spomenuti i činjenicu da će hrvatske tvrtke imati slobodan pristup europskom tržištu s više od 500 milijuna potrošača. Korištenjem europskih fondova manje ravijene hrvatske regije dobivaju realan okvir za brži razvitak.

„Trenutak istine“

Dileme nije izmišljena. Nacionalno vijeće za konkurentnost izašlo je još pred nekoliko godina pred hrvatsku javnost s dva scenarija, vezano uz mogući pristup EU, nazvavši jednoga crnim, a drugi bijelim scenarijem. U tim uvjetima za Hrvatsku, napose za njezinu privredu, nastupa trenutak istine. Moramo se jasno opredijeliti za buduće opcije: Europska unija - da ili ne?

Onaj prvi scenarij, nazivan i crnim, pretpostavlja da Hrvatska neće ući u Europsku uniju. To znači smanjenu stopu rasta, veću nezaposlenost, nedovoljno restrukturiranje gospodarstva i nedovoljno korištenje prirodnih i drugih resursa. Taj scenarij vodi Hrvatsku u gospodarsku izolaciju, pad standarda i golo preživljavanje. Međutim, u taj scenarij nitko razuman ne vjeruje niti ga priželjkuje, iako je on sve više prisutan u glavama jednog dijela stanovništva.

Drugi, tako zvani bijeli scenarij, ide u drugom pravcu. Pretpostavka je viših stopa rasta, šireg uključivanja Hrvatske u globalizacijske tokove, smanjenje stope nezaposlenosti, bolje korištenje prirodnih i kadrovskih resursa. Jačaju izvozne šanse Hrvatske, a time se stvaraju i potrebni preduvjeti za povećanje ukupnoga standarda stanovništva.

Gdje nastupaju nedoumice? Projekt „Očekivani utjecaj pridruženoga članstva u Europskoj uniji na gospodarstvo Hrvatske: analiza troškova i prednosti“, što ga je prije više godina izradio Institut za međunarodne odnose u Zagrebu, jasno je odgovorio na pitanje pravaca svih naših budućih kretanja: put Hrvatske u Uniju je put bez racionalne gospodarske alternative.

Autori projekta su, koristeći različite metode ekonomske analize, brojnim nalazima utvrdili da bez uključivanja u EU Hrvatska zaista nema realnih šansi da riješi svoje ozbiljne strukturne gospodarske probleme, da prilagodi svoju

strukturu potrebama otvorene i izvozno orijentirane privrede i na taj način poveća svoju konkurentnost kao temeljni pristup u borbi za agresivniji izlazak na međunarodna tržišta. Bitno je da te analize iskazuju jasnu dugoročnu neto korist na razini ukupnoga hrvatskog gospodarstva, koju ne može zasjeniti ni kratkoročna visoka cijena koju valja za to platiti. Nepovoljni signali su da bi šire uključivanje prerađivačke industrije u Europsku uniju nosilo sa sobom vrlo bolan proces prilagođivanja, za koji najveći broj potencijalnih poduzeća nije uopće ili nije dostatno spreman.

Zastarjeli model privređivanja

Glavna i temeljna prepreka takvim rješenjima je u pomanjkanju jasne gospodarske strategije – cjelovito i po pojedinim segmentima, na primjer industrijske, energetske ili turističke politike. Tu, nadalje, mislimo na pogrešno provedenu privatizaciju, koja je dovela do sloma najvećih sustava i osiromašila ukupno tržište. Tu, konačno, valja spomenuti i nedostatan nadzor nad financijskim tokovima, koji su doveli do toga da je danas svaki građanin Hrvatske već pri rođenju zadužen s više od 10.000 eura. Naime, inozemni dug premašuje u ovom trenutku 45 milijardi eura.

U 55 preporuka Nacionalnoga vijeća za konkurentnost taksativno je navedeno da je četiri ključna nacionalna strateška cilja hrvatskoga gospodarstva (ostvarivanje održivoga rasta bruto domaćeg proizvoda, smanjivanje nezaposlenosti, povećanje kvalitete življenja i povećanje stupnja društvene uključenosti) objektivno nemoguće ostvariti na sadašnjem modelu privređivanja. Istodobno je razobličena zablude o uspješnosti dosadašnje makroekonomske politike kao odgovoru na izazove globalne konkurentnosti.

„Ta se praznina – stoji doslovce u izvješću Nacionalnog vijeća za konkurentnost – očituje, prije svega, u nedostatku zajedničke percepcije strateških nacionalnih ciljeva i razumijevanja načina za njihovo postizanje. No, bez definicije strateških nacionalnih ciljeva male su mogućnosti da se čak i pokušamo približiti nacionalnom konsenzusu o njima”.

U međuvremenu osnovana udruga Hrvatski izvoznici uspjela je u svom prvotnom cilju: nametnula je široku društvenu raspravu o izvozu i izvoznicima. Hrvatska izvozna ofenziva je, naime, svojevrсни osmišljeni pokušaj jačanja konkurentne sposobnosti i odgovor na pitanje ukupne sposobnosti društva i poduzeća da učvrste svoju poziciju na svjetskim tržištima.

Statističko praćenje izvoznih rezultata ukazuje da hrvatski izvoz u najmanju ruku stagnira, iako je to samo vrlo blagi izraz ukupne nemoći naše makroekonomske

politike da izmijeni trendove u tom pogledu. Njegova se vrijednost od 1994. godine na ovamo udvostručila, dok se uvoz u istom razdoblju – učetverostručio. Takvu nam sliku daju i prošlogodišnja vanjskoptrgovinska kretanja: izvoz je dostigao ukupnu vrijednost od 8,9 milijardi, a uvoza čak 15,1 milijardi eura.

Iskorak umjesto raskoraka

Međutim, izvoz je temeljna pretpostavka ukupne stabilnosti i budućeg razvoja hrvatskog gospodarstva. O tome vjerojatno nema spora niti među najvećim pobornicima drukčijeg strukturiranja gospodarskih kretanja u nas. Tržište nam je premalo za bilo kakav ozbiljniji vlastiti razvoj bez izvoza, a osposobljavanje za širi prodor na međunarodna tržišta, prije svega na područje EU, CEFTA-e, EFTA-e ili SEI, baš ne teče u pravcu koji bi to stvarno omogućavao. Konkurentnost hrvatskog izvoza, naime, i dalje opada.

Raskorak izvoza i uvoza zapravo je trajna konstanta hrvatskoga gospodarstva. Samo po sebi, to ne bi moralo označavati negativan ukupni gospodarski odnos, osobito u uvjetima tranzicije, kada se pretežito uspostavlja određena neravnoteža u izvoznim mogućnostima i uvoznim potrebama svake od tih zemalja. No, pritom valja imati u vidu barem dvije činjenice. Prvo, kakva je struktura uvoza i u što se ona preusmjerava, i, drugo, mijenjaju li se uvozom realne izvozne mogućnosti, tj. omogućava li uvoz opreme bitnije promjene u osposobljenosti hrvatskih izvoznika. Odgovori na oba postavljena pitanja zasad su nepovoljni, i to je ono što u ukupnom stanju zapravo i najviše zabrinjava.

Uvijek iznova se ozbiljni analitičari gospodarskih kretanja pitaju: zašto Hrvatska nije izvozno orijentirana zemlja, iako ima realne pretpostavke za takav odnos? Razloge valja, uz navedene teze, tražiti i u neprimjerenosti ukupnog gospodarskog položaja hrvatskih izvoznika, previsokom poreznom opterećenju, relativno visokoj cijeni rada, visokim inputima, koji se ne mogu kompenzirati povećanom produktivnošću ni tehnološkim zahvatima.

Drugo pitanje koje se uvijek iznova nameće je zašto se stvara tako veliki raskorak, na primjer, između Hrvatske i Slovenije. Hrvatski izvoz po stanovniku (2010) iznosio je 1910 eura; kod Slovenaca je to više od 7 puta više, između 14.000 i 15.000 eura.

Sve se češće u raspravama čuje kako Hrvatska jednostavno nema dostatno proizvoda, prije svega industrijskih za izvoz. Sve analize, naime, ukazuju da upravo prerađivačka industrija čini gro hrvatskog izvoza. Međutim, u isto smo vrijeme sučeljeni sa činjenicom da je razina industrijske proizvodnje

u Hrvatskoj - ako je promatramo u nizu - sada tek na razini 75-80 posto prozvodnje iz 1990, što samo po sebi nešto govori.

Uostalom, pad udjela industrije i naglog rasta trgovine u društvenom brutoproizvodu signifikantan je pokazatelj. To nije prirodni put promjene u postindustrijsko društvo, kako to neki prikazuju, već gubitak orijentacije u industrijskoj proizvodnji i nedostatak razvojne strategije te, zapravo, ukupan rezultat jedne antiindustrijske politike, koja nije našla protutežu u razvoju uslužnih djelatnosti, prije svega u turizmu.

Izvoz – ipak jedina realna alternativa

U našoj složenoj i problemima bremenitoj svakidašnjici kao da se zaboravlja da je nepogovorna orijentacija na izvoz neka vrsta naše gospodarske sudbine i da o sposobnosti razrješavanja toga pitanja uvelike ovisi i budući ukupan razvoj hrvatske privrede. Hrvatskoj su danas, kao nikada u njevoj povijetzi, potrebni oismišljen rast i razvoj. Kako u tome pronaći vlastiti prostor, prepoznati vlastite šanse, temeljno je umijeće, ali i velika odgovornost onih koji kreiraju ekonomsku politiku ove zemlje. Na krilima te poruke postavljena je i Hrvatska izvozna ofenziva, poruka koju se ne bi smjelo smetnuti s uma u svim strateškim i drugim gospodarskim ciljevima. To je pokušaj da se iz raskoraka u trgovinskoj (i platnoj) bilanci zemlje dođe u - iskorak. Vrijeme će ubrzo pokazati u kojoj smo mjeri spremni sučeliti se s tim izazovom.

Kad je riječ o strategiji izvoza također treba stvari stubokom mijenjati. Rekli smo već da je ukupna vrijednost hrvatskog izvoza u 2010. iznosila 8,9 milijardi eura, dok je vrijednost uvoza dosegla 15,1 milijardi eura. U europske zemlje izvoz je iznosio 7,6 milijardi, od čega u zemlje EU 5,4 milijardi eura i zemlje CEFTA-e 1,7 milijardi. To znači da na te dvije, za nas svakako najzanimljivije ekonomske grupacije, otpada 93,4 posto ukupnog izvoza.

Kod uvoza stvari stoje nešto drukčije: ukupna vrijednost mu je iznosila 15,1 milijardu eura, od čega na europske zemlje otpada 12,1 milijarda, zemlje EU 9,1 milijarda i zemlje CEFTA-e samo 811,7 milijuna eura. To je, kad govorimo o dvije najvažnije grupacije za nas, samo 65,6 posto ukupnog uvoza.

Osobno se već godinama zalažem za jačamnje vertikalne Jadran-Baltik, smatrajući je prirodnom okosnicom strategije naših vanjskotrgovinskih odnosa. Na tom putu su redom: Slovenija, Austrija, dio Njemačke, Mađarska, Slovačka, Češka, Poljska, ali pribaltičke zemlje – Litva, estonija i letonija, pa skandinavske zemlje. Hrvatska je u samo sedam prvospomenutih zemalja izvezla proizvoda u vrijednosti 2,5 milijardi eura, da bi iz njih uvezla za 4,6

milijardi. Ni s jednom od tih zemalja nemamo povoljnu trgovinsku bilancu. Otvoreno je pitanje je li rezultat negativne bilance posljedica nedovoljne političke i komercijalne aktivnosti na tim tržištima ili je nešto drugo posrijedi. Kako to da izrazito nepovoljne trgovinske bilance imamo s Mađarskom, Češkom ili Poljskom, gdje proporcije izvoza i uvoza dosižu vrlo nepovoljne omjere?

Zašto su nužne promjene?

Naglašena svjetska financijska i gospodarska kriza, koja ima ozbiljne posljedice i utjecaj i na naša gospodarska i društvena kretanja, naglašava potrebu promjena u gospodarskoj politici. Divlji kapitalizam dolazi na naplatu. Borba samo za smanjivanje broja zaposlenih, smanjivanje troškova i maksimiranje dobiti očito na svim frontovima gubi bitku. Uspostavlja se opet razdoblje gospodarskog i društvenog otrežnjenja.

U posljednje vrijeme, zajedno s razmišljanjima o povećanju hrvatskoga izvoza, na vidjelo dolazi istina: hrvatska nema jasno razrađenu razvojnu, ni industrijsku politiku. Tu dolazimo, zapravo, do ključnog pitanja. Naime, strategija industrijalizacije jest svjesni utjecaj države i društva na dugoročni opći i sektorski razvoj industrije. Pritom je osnovni cilj povećanje proizvodnosti rada i učinkovitosti te njezine međunarodne konkurentnosti. Tu definiciju kao da smo zaboravili, jer se najveći dio kretanja u našem industrijskom sektoru kreće obrnutim pravcem. Proizvodnost rada postizemo smanjivanjem broja radnika, a ne uvećanom proizvodnjom; konkurentnost nam opada, što pokazuje rang-lista konkurentnosti Svjetskog gospodarskog foruma gdje, nažalost, gubimo pozicije i sve se više približavamo dnu, a ne vrhu te liste.

Mali uvid u strukturu hrvatske industrije pokazuje da smo u tijeku posljednjih desetak godina izgubili snažne poluge industrijskog razvoja, pa time i smanjili ulogu industrije u stvaranju BDP-a. Ili, u prerađivačkoj industriji Hrvatska je izgubila od 1990. Godine više radnih mjesta no što ih danas uopće ima u tom dijelu proizvodnje. Razvili smo de besmislenosti ideju kako se u Hrvatskoj gotovo ništa više ne isplati proizvoditi, zapostavljajući pri tome vlastitu pamet, vlastiti razvoj, a onda – kao logična posljedica takvih razmišljanja – i vlastiti proizvod. Perjanice hrvatske industrije u izvozu ostale su bez perja, a nove nismo ni stvarali niti imamo ideju kako ih stvarati.

Sama orijentacija na povećani uvoz svega i svačega nije nam donijela velike koristi, osim što je nategnula granicu zaduženosti do neslučenih granica. Takav pristup veoma je poguban za hrvatsko gospodarstvo u cjelini, posebice za industrijski sektor. No, da bi se industrija neke zemlje mogla zaista

izrazito izvozno orijentirati, tj. Da postane istinski međunarodno konkurentna, potrebna joj je i međunarodno konkurentna ekonomska politika. Drugim riječima, potrebno je stvoriti povoljno gospodarsko-poduzetničko okruženje i uvjete slične onima koji vladaju u gospodarstvima konkurentskih zemalja. Podaci, a i brojne kritike međunarodnih institucija, sve do zainteresiranih ulagača, pokazuju da već godinama upravo na toj sigurnosti gubimo bitku za nove investicije.

Nedovoljno iskorišteni potencijali

Uvijek iznova valja podsjetiti da je najveći resurs sposobno i vitalno stanovništvo, koje se nažalost ni približno realnim mogućnostima ne koristi kao učinkovita proizvodna snaga. Potpuno je zapostavljen, uz časne iznimke, domaći razvoj. Svjetska iskustva, međutim, govore da su upravo znanje, tehnika i tehnologija oni čimbenici koji odlučuju o sudbini svake zemlje. Zanimariti ljudski potencijal znači svjesni ulazak u tromi, slabo pokretan sustav kojega karakterizira izrazito slabašan proces stalnih inovacija i znanstveno-tehnološkoga napretka. Hrvatska je upravo u tom položaju.

Mnogi eksperti smatraju da su materijalne vrijednosti na današnjem stupnju razvoja pretežito istrošene i nisu više dostatno privlačne ni stimulativne, pa se moraju zamijeniti nematerijalnim vrijednostima. Brand je danas upravo središnja nematerijalna vrijednost svake kompanije. Pokazalo se, zapravo, da brandovi igraju odlučujuću ulogu u sve zaoštrenijoj tržišnoj utakmici, gdje nije sve samo u cijeni (koja ostaje bitan element), već su odlučujući čimbenici zapravo dizajn, funkcionalnost proizvoda, ambalaža (gdje je potrebna), prepoznatljivost i – imidž svakog proizvoda ili tvrtke.

Takav novi odnos prema brandu jasno pokazuje da je u zaštitnu marku proizvoda bitno uložiti kreativnost, a to opet traži znanje i imaginaciju. Sve analize pokazuju, također, da fascinaciju i emocije kod potrošača (a za njega se to radi) izazivaju samo brandovi koji su zaista prepoznatljivi i tržišno prihvaćeni. Dakle faktor čovjek (kreacija), proizvod (kvaliteta) i tržište (imidž) igraju bitne uloge i u stvaranju onoga što zovemo kreativnim tržišnim proizvodom. Kreativnost je, naime, onaj presudni element koji činu potrebnu razliku između dva proizvoda ili tvrtke. Razlika se očituje na tržištu.

Pred vratima EU – ipak oprez

Zanimljiva poruka stiže u osvit hrvatskog približavanja Europskoj uniji. Uputili su je ugledni svjetski ekonomisti s Međunarodne konferencije u Bolu na Braču. „Pred ulazak u bilo koju integraciju zadržite jake instrumente kontrole novca i financija, jer je sve drugo traženje nevolja“. I neka druga upozorenja vrijedno je zabilježiti

Najveća globalna kriza u modernoj povijesti puno je toga promijenila, a dogodile su se neke stvari koje su samo do prije nekoliko godina bile nezamislive, štoviše, proglasili bi vas ludim ako biste i samo pomislili na neke od njih. Tako se u najžešćem jeku krize u anglosaksonskim zemljama i onima koje naginju takvim modelima gospodarstva dogodila državna privatizacija privatnih tvrtki, banaka, osiguravajućih društava, a radilo se sve što se moglo da bi se spasila privreda. I danas se zbog toga vode valutni ratovi među najrazvijenijim zemljama, nemilice se tiska novac kao primjerice u Sjedinjenim Američkim Državama koje tiskaju 80 milijardi dolara mjesečno i koje su prešle i svoju zakonsku granicu od 14 i pol bilijuna dolara duga. Još uvijek veliki i moćni zagovaraju potpunu globalizaciju, a istodobno jedan od čelnika MMF-a ističe da ta institucija neće više ultimativno tražiti privatizaciju svega i da neće biti protiv državne privatizacije strateških grana ako neka zemlja procijeni da je tako nešto bolje za nju. Svijet se u svakom slučaju mijenja, a nepovratno ga je i kriza promijenila. Premda je globalno nastupilo razdoblje rasta, sve je to još uvijek na klimavim nogama. Inflacija, visoke cijene energenata i hrane, dužnička kriza u eurozoni, recesija nekretnina u SAD-u, pregrijavanje ekonomija u Kini, Indiji i nekim južnoameričkim zemljama i dalje razvijaju opravdan strah da bi puno toga lako moglo poći po zlu.

Prevladavanje krize

I gdje je onda tu Hrvatska? U ne baš zavidnom položaju, a ekonomski gledano u najblaže rečeno – složenom stanju i u još uvijek dubokoj krizi, ako pogledamo perspektivu, posebno industrijske proizvodnje i izvoza. Posebno zbog takvog stanja strani stručnjaci koji realno postavljaju stvari na svoje mjesto ističu da ne postoji jedinstvena formula gospodarskog rasta, ali nas i upozoravaju da zbog nesavršenosti europskog i svjetskog tržišta, pred ulazak u bilo koju integraciju zadržimo jake instrumente kontrole novca i financija, jer je sve drugo traženje nevolje. Poručili su to ugledni svjetski ekonomski teoretičari i s govornice devete Međunarodne konferencije o europskim izazovima u prevladavanju krize koja je nedavno održana u Bolu na Braču. Zanimljiva je ta tvrdnja koja dolazi u osvit hrvatskog približavanja europskim integracijama, pa je bilo gotovo nestvarno čuti da je ono što zovemo europska financijska kriza zapravo propast funkcioniranja konfederativne zajednice u koju je kriza ionako došla s vanjskog tržišta na koje se nije moglo utjecati. Tako je profesor na sveučilištu u Austinu, Texas, James Galbraith, brat poznatijeg Petera, ili nasljednik velikog Johna Kenetha, upozorio da se zapravo radi o krizi ekonomske ideje; „Europski zaštitni mehanizmi su iznimno slabi i neadekvatni i to je realnost, vrlo je teško napustiti euro zonu, vodstva Europske unije moraju prestati igrati skrivene karte kako bi se dodvoravali svojim biračima i moraju se zapitati što je zaista dobro ili loše za samu Uniju... Ekonomija je poput dječjeg balona koji polako raste, ali brzo pada, a istraga američkih senatskih odbora je pokazala da je ovaj potres izazvao jedan od najvećih financijskih zločina u Americi, masovni kriminal koji nije imao nadzor.

Globalizacija je paradoks

Nadzora nije bilo ni u Europi, pa su zemlje s puno slabosti kao Grčka jednako prepuštene same sebi i tu je zapravo zakazala ideja europske političke i ekonomske integracije koja još nije provedena. Galbraith je i rekao da „svaka zemlja mora imati primarnu odgovornost u održavanju i čuvanju integriteta svog financijskog sustava. Morate imati vlastitu financijsku policiju i politiku koja se mora ozbiljno voditi, a ako ulazite u međunarodne integracije, zaštita će biti jaka samo ako je i ona doma, unutarnja, dovoljno dobra - u suprotnom, sami tražite probleme“. Iako Galbraith nastupa kao klasični američki teoretičar koji na europsku ekonomiju i politiku i sve ono što Europa predstavlja gleda s nama neshvatljive visine i distance, a koja je i veća od oceana koji nas dijeli, s njime se slažu i naturalizirani Amerikanci. Tako je i Danny Roderick, Turčin s američkom adresom i profesorskom katedrom na Harvardu i na institutu Rafik Hariri, jednako skeptičan i znanstveno hladan

kada razmatra moguće modele zajedničkog upravljanja. „Koristi i mane gubitka suvereniteta, izjednačile su se” te smatra da je to samo po sebi „globalni paradoks”. Kaže da tržište ne može funkcionirati i ne postoji bez jake državne regulacije, ali i upozorava da se na njemu moraju poštovati povijesne, kulturne i druge specifičnosti. Roderik ističe; „Nema razloga da pojedine države traže jedinstveno rješenje ili forme institucija koje će ih provesti, a toga trenutka kada prihvate takve nužne razlike koje dugujemo povijesti i kulturnim razlikama, tada već govorimo o svjetskoj ekonomskoj topografiji u kojoj sanjamo o globalnom tržištu. Globalizacija je sama po sebi paradoks jer unificira i u isto vrijeme uništava pojedina tržišta”. Citirajući Milтона Friedmana, Roderick kaže „kada dođe do ekonomske ekspanzije, tada se zapravo na tržištu izbor sužava, od mogućih deset, kao i u američkoj politici, birate između dva proizvoda, sve se svodi na Coca Colu ili Pepsy, na konzervativce ili demokrate”.

U vrijeme kada smo prihvaćali dolar kao sredstvo plaćanja nakon drugog svjetskog rata, tada smo još uvijek imali ujedinjenju nacionalnu suverenost i demokraciju u većini zemalja. Danas to nije moguće i valja izabrati jednu od opcija za prevladavanje krize upravljanja, a jedna je i prihvaćanje nad-vlade, nad-uprave,

„Ono što zovemo europska financijska kriza zapravo je propast funkcioniranja konfederativne zajednice”.

upravo kao što je to Europska unija u našem dijelu svijeta. No i tu ima čudnih problema, nacionalna suverenost nije ukinuta, a istodobno postoji golema zajednička infrastruktura. Ako pogledamo usporedno stanje u Kaliforniji i njenim tržištima te Grčku i Irsku u eurozoni, što se događa kada država Kalifornija postaje insolventna i bankrotira? Tada računi za sve vrste plaćanje i dalje dolaze iz Washingtona i stabiliziraju tržište. Kada se to događa u Grčkoj niti jedan korisnik kredita ne može na tržištu tražiti pomoć, jer je Grčka ipak suverena država. Ujediniti se i inzistirati na različitosti i načelnom suverenitetu jednostavno je užasno naporno. Već sada se vidi kako je uprava Unije postala golemi mastodont, ali regionalne želje za ulazak su i dalje iznimno jake. Koristi od institucionalnog okruženja i pristupa financijskim sredstvima i mane gubitka suvereniteta, izjednačile su se. Ulazak u Europsku uniju je sada sasvim dvojben i kako vrijeme bude odmicalo bit će još i više, kazao je Danny Roderick kao svojevrsnu poruku upozorenja.

Biranje pravog puta

Recepti za ekonomski rast koje svijetu nude MMF i Svjetska banka krivi su, jer su univerzalni recepti neprovedivi. Velik dio zabrinutosti u zemljama

u razvoju dolazi zbog straha da gospodarstva SAD-a i zapadne Europe neće rasti dovoljno brzo, pa će svijet ostati bez lokomotive koja bi svojom potrošnjom mogla povući za sobom ostale zemlje. No, Roderick smatra da je to pogrešan način razmišljanja, jer je proces rasta u zemljama u razvoju u duljem vremenskom razdoblju određen na strani ponude, a ne na strani potražnje. Tako stopa ekonomskog rasta zemalja u razvoju ovisi o njihovoj sposobnosti za vođenje procesa konvergencije, kojim se zatvara jaz prema razvijenim zemljama u znanju i tehnologiji, te u odnosu kapitala i rada. A iskustvo ekonomskog rasta uči nas da je taj proces konvergiranja visoko uvjetovan. On ovisi o tome hoće li zemlje poduzimati prave korake i to nije automatski proces. Profesor ističe da bi netko mogao pomisliti da kada tehnologija stoji na raspolaganju, tržišta kapitala su tu pa bi i razvoj trebao biti njihova prirodna posljedica, no u posljednjih 30-ak godina to nije bilo tako. Unatoč tome što je globalizacija bila prilično uniformna, proces ekonomskog rasta u pojedinim se zemljama jako razlikovao. Zato smatra da je rast u bogatim, naprednim zemljama SAD-a i Europe u velikoj mjeri irelevantan za ekonomski rast u ostatku svijeta. On se tako zalaže za nove, „dijagnostičke strategije“ rasta, za razliku od strategija koje imaju dugačke, gotovo nerealne popise svega onoga što vlade trebaju učiniti za rast i provesti različite reforme i univerzalne recepte, koji su se pokazali „najbolji u praksi“. Kako se mnoge zemlje suočavaju s različitim ograničenjima, predlaže ciljane reforme, pragmatizam, selektivnost i eksperimentiranje umjesto unaprijed zadanih listi reformi. Zalaže se za politiku provođenja korak po korak, pa predlaže da ako je neka zemlja uspješna u otklanjanju jednog sputavajućeg ograničenja, može se posvetiti sljedećem koje će se s vremenom sigurno pojaviti i to je kontinuiran posao koji ne trpi zadanu formu. Zemlja koja posljednjih 30-ak godina provodi takve strategije je Kina, pa ističe da je i to razlog njenog uspjeha i snažnog rasta.

Sve to nam sigurno može dati povoda za razmišljanje i biranje pravoga puta, a takve metode, umjesto stalnog kaskanja za tranzicijskim zemljama koje se brže razvijaju od Hrvatske, možda konačno mogu spriječiti daljnji pad i, što je važnije, postići visok gospodarski rast koji nam je hitno potreban.

Nedvojbeno je da je čak i oporavak BDP-a koji se očekuje u drugom dijelu godine, od oko 1 i pol posto potpuno nedovoljan, jer uz ostvareni pad u krizi i veliko kreditno zaduženje, nama je potreban rast od barem 4 posto kako bismo uredno mogli vraćati stare obveze. Naravno, osim što su bolji dani i rast standarda još uvijek daleko, ako se ne poduzmu odlučnije mjere i nužne reforme, pravo je pitanje i s kakvim gospodarstvom ćemo ući u Europsku uniju, te što će od njega nakon toga ostati.

EU – Divovska birokracija bez države

Američki stručnjak za geopolitiku George Friedman objavio je u svojoj upravo izašloj knjizi predviđanja za naredno desetljeće, koja su već izazvala žustre reakcije u stručnim krugovima i javnosti. U tom kontekstu našeg će čitatelja najviše zanimati što čeka Europu, točnije EU. Prognoza nije obećavajuća. Europska Unija neće nestati, barem ne u sljedećih deset godina. Osnovana je kao zona slobodne trgovine i takvom će i ostati. No, neće se razviti u multinacionalnu državu koja bi mogla igrati važnu ulogu na međunarodnoj sceni.

Priredio: prof. dr. Uroš Dujšin

Nakon što je svojom knjigom „The Next 100 Years” izazvao veliku pažnju i stekao nemali ugled u stručnim krugovima i javnosti, američki stručnjak za geopolitiku George Friedman svojom se knjigom „The Next Decade” upustio u naizgled manje ambiciozan, ali utoliko intrigantniji pothvat prognozirajući razvoj globalnih političkih događaja u nama još dohvatljivom – i utoliko zanimljivijem – vremenskom horizontu.

Već na prvi pogled vidljivo je da Friedmanova predviđanja „masivne tranzicije” u sljedećem desetljeću odudaraju od konvencionalne mudrosti. Iako je to danas teško zamisliti, ratovi u islamskim zemljama jenjavat će; naučit ćemo živjeti s terorizmom, a promjene u tehnologiji i energetici krenut će neočekivanim smjerovima. Sjedinjene Države će „u šahovskoj igri makijavelističkih nijansi” krenuti prema dogovoru s Iranom, dok će Kina biti suočena s krizom koja je već sada na pomolu. Temeljite promjene dogodit će se i u odnosu Sjedinjenih Država i Izraela, a to će razdoblje biti i u znaku uspona Rusije kao velesile. Na ekonomskom planu u svijetu će prestati doba financijskih kriza i nastupiti

vrijeme u kojem će glavni problem biti nestašica radne snage. Za Ameriku je, opet, najvažnije da u ovom tranzicijskom desetljeću shvati i reagira na činjenicu da su Sjedinjene Države postale imperij modernog svijeta.

Europski povratak u povijest

U tom kontekstu vjerojatno će našeg čitatelja najviše zanimati što čeka Europu, točnije Europsku Uniju kao organizaciju kojoj se, uz goleme napore i žrtve, pod svaku cijenu nastojimo pridružiti. Ovaj „povratak Europe u povijest” Friedman počinje ukazivanjem na činjenicu da je drugi svjetski rat, osim što je fizički devastirao Europu, dokrajčio i europska carstva koja su prije 1914. Europu činila središtem svijeta. Umjesto toga, ona je od središta svjetskih imperija postala potencijalnim bojištem za treći svjetski rat. Središnja preokupacija iz doba Hladnog rata bila je ta da bi sovjetsko ljudstvo i prirodni izvori, uz europski industrijalizam i tehnologiju, mogao stvoriti silu potencijalno veću od Amerike. Strahujući za svoje interese, Amerika se usredotočila na to da Rusiju zadrži na njezinoj periferiji, uključujući tu i Europu.

Tako su se pojavila dva problema koji će, prema Friedmanu, biti scena za buduće događaje u sljedećem desetljeću. Prvi se odnosi na ulogu Njemačke u Europi, koja se još od vremena njemačkog ujedinjenja u 19. stoljeću svodila na to da započinje ratove. Drugi je – opadanje europske moći. Potkraj 1960-ih nijedna europska zemlja osim Rusije nije imala globalni karakter. Sve ostale svedene su na regionalne sile u području u kojem je njihova zajednička snaga neznatna prema moći Sovjetskog Saveza i Sjedinjenih Država. A ako je Njemačka trebala naći novo mjesto u Europi, tada je i Europa trebala naći novo mjesto u svijetu.

U Njemačkoj su shvatili da je njihov osnovni problem uloga neovisnog igrača zarobljenog između dvije potencijalno neprijateljske sile. Prijetnja od strane Sovjetskog Saveza je dana, no ako bi Njemačka mogla redefinirati svoje odnose s Francuskom, tada više ne bi bila ukliještena s obje strane. Stoga je rješenje za Njemačku bila integracija s ostatkom Europe, posebno s Francuskom. S druge strane, za Europu u cjelini integracija je kao rješenje bila predodređena – s jedne strane zbog sovjetske prijetnje, a s druge zbog pritiska od strane Sjedinjenih Država. Američka se strategija sastojala u tome da organizira svoje europske saveznike tako da se u slučaju potrebe mogu braniti, jamčeći njihovu sigurnost vlastitim trupama stacioniranim na kontinentu. Tako su konvencionalne snage organizirane u obliku zajedničkog zapovjedništva u okviru Sjevernoatlantskog saveza, čime je nastala multilateralna i zajednička obrambena snaga za Europu pod kontrolom Sjedinjenih Država.

Amerikanci su na Europsku Uniju gledali kao na potporanj NATO-u, dok su Europljani na nju gledali ne samo kao na način poratne obnove nego i za iznalaženje mjesta za sebe u svijetu u kojem su u najboljem slučaju bili reducirani na status regionalne sile. Tako se možda, ako uopće, moglo vratiti dio izgubljene moći u nekom obliku federacije kao jedinog načina stvaranje nekakvog balansa između Europe i dviju supersila. Takva je federacija riješila njemačko pitanje putem integracije u Europu, uklapajući iznimni gospodarski potencijal Njemačke u europski sustav. Jedno od ključnih pitanja u sljedećih deset godina jest hoće li Sjedinjene Države i dalje gledati na Europu na isti način.

Europska Unija stvorena je Maastrichtskim ugovorom iz 1992., ali je njezin koncept zapravo stari europski san. Njegove prethodnike treba tražiti u ranim 1950-im godinama u Europskoj zajednici za ugljen i čelik, inače usko definirane organizacije čiji su čelnici već tada govorili o njoj kao temelju za europsku federaciju. Pri tome je neobično važna koincidencija da dok je ideja o europskoj integraciji nastala u vrijeme Hladnog rata, ona se pojavila kao odgovor na njegov kraj. Na zapadu je sveprisutnost NATO-a i njegove kontrole obrane i vanjske politike naglo popustila. Na istoku je pad Berlinskog zida i raspad Sovjetskog Saveza doveo do izlaska suverenih nacija iz sjene. U tom trenutku, kad je Europa vratila svoju izgubljenu suverenost, sada ju je tek trebalo definirati.

No osim što je svrha EU bila integrirati Njemačku u Europu i tako ukloniti prijetnju rata, druga je bila stvaranje sredstva za reintegraciju istočne Europe u europsku zajednicu naroda. Tako se EU iz institucije Hladnog rata pretvorila u posthladnoratovsku instituciju sa zadaćom povezivanja oba dijela Europe. K tomu se na nju gledalo kao na korak k vraćanju Europe na njezinu raniju poziciju globalne sile – ako već ne kao pojedinačnih država, a ono barem kao kolektivnog entiteta koji je ravan Sjedinjenim Državama. No s tom ambicijom počinju nepravilike Europe.

Kriza starog kontinenta

Gledajući u nadolazeće desetljeće vidimo da se delikatni balans moći stvoren kako bi obuzdao Njemačku počinje urušavati – ne toliko zbog toga što to Nijemci hoće nego zbog toga što su se okolnosti naglo promijenile. To je urušavanje započelo za vrijeme financijske krize iz 2008. Njemačka je bila jedna od vodećih ekonomskih sila još od 1960-ih, kada se njezin zapadni dio uspješno oporavio od devastacije drugog svjetskog rata. Slom komunizma u 1989. prisilio je imućni zapad da integrira osiromašeni istočni

dio zemlje. No iako je to bilo bolno, u sljedećem desetljeću Njemačka je uspjela apsorbirati taj siromašni ostatak, ostajući najjača država u Europi, zadovoljna s ekonomskim i političkim ustrojem Europske Unije. Bila je njena vodeća sila, ali nije imala ni želje niti potrebe za daljom dominacijom.

Kada je, međutim, izbila financijska kriza iz 2008., Njemačka je oštećena kao što su to bile i druge zemlje, ali je bila dovoljno jaka da se nosi s tim šokom. Prvi val devastacije bio je najjači u istočnoj Europi, području koje se tek odnedavna otrglo sovjetskoj dominaciji. Bankarski sustav mnogih od tih zemalja stvorile su ili kupile zapadnoeuropske zemlje, posebno banke iz Austrije, Švedske i Italije, no i neke njemačke banke. U jednoj od tih zemalja, Češkoj Republici, 98 posto bankarskog sustava bilo je u vlasništvu drugih europskih zemalja. Kako je EU primila mnoge među tim zemljama – Češku, Poljsku, Slovačku, Mađarsku, Rumunjsku i Bugarsku, kao i baltičke zemlje Latviju, Litvu i Estoniju – izgledalo je da zbog toga ne treba brinuti. No iako su te istočnoeuropske zemlje bile članice EU-a, one su još uvijek imale vlastite valute. Te valute nisu samo bile slabije od eura, nego su imale i više kamatne stope.

No, istočnoeuropske zemlje bile su u čudnom položaju zbog toga što umjesto da njihove banke kontroliraju domaće vlasti, one su bile pod stranom kontrolom i kontrolom EU-a. Zemlja koja ne kontrolira vlastiti financijski sustav u velikoj je mjeri izgubila svoj suverenitet. Upravo to ukazuje na buduće probleme Unije. Snažnije članice, poput Njemačke, zadržale su i ojačale svoj suverenitet za vrijeme krize, dok su one slabije vidjele kako se njihov suverenitet topi. Taj debalans treba ispraviti u nadolazećem desetljeću.

Budući da je Europska Unija jedinstven gospodarski entitet i kako su istočnoeuropske zemlje imale malo resursa i ograničenu kontrolu nad svojim vlastitim bankama, očekivalo se da će zdravije članice Europske Unije spašavati istočne banke. To se očekivalo ne samo na istoku, nego i u drugim zemljama koje su investirale ondje. Njemačka je imala najjače gospodarstvo i bankarski sustav, pa se i očekivalo da će preuzeti vodstvo. No Nijemci su ustuknuli, ne želeći se upuštati u spašavanje istočne Europe. Za to je trebalo suviše mnogo novca, a Nijemci jednostavno nisu htjeli podnijeti taj teret. Umjesto toga, nagovorili su istočnoeuropske vlade da se za pomoć obrate Međunarodnome monetarnom fondu. To bi smanjilo teret kako Njemačkoj tako i Europi, ublažavajući njihovu odgovornost priložima Amerikanaca i ostalih članica MMF-a. Taj ishod krize iz 2008. jasno je pokazao kako je Europa daleko od toga da bude jedna zemlja. Ukazao je i na činjenicu da je Njemačka najvažniji donositelj odluka u Europi. Da je Njemačka htjela pomoći, Europa bi pomoć i dobila.

Europski vrtlozi nisu iščezli

No, financijski vrtlozi nisu prestali ni tu. Kada je recesija pogodila Europu, pali su porezni prihodi, a zaduživanje za socijalne potrebe poraslo je. Neke su se zemlje našle u velikom škripcu, pri čemu su njihove nevolje povećali domaći politički pritisci. Za one koji su koristili euro, neka od osnovnih sredstava za rješavanje problema nisu postojala. Prilagođavanje vrijednosti vlastite valute jedan je od osnovnih mehanizama za upravljanje recesijom, no zemlje poput Grčke nisu kontrolirale vlastitu valutu – nisu je čak ni imale. Ta asimetrija moći pretvorila je EU u bojno polje. Njemačka nije htjela prihvatiti odgovornost za spašavanje slabijih zemalja, no slabije zemlje nisu imale punu kontrolu nad svojim gospodarstvima, a time ni nad vlastitom sudbinom. Stoga se i postavlja pitanje, može li EU, posebno u svjetlu europske povijesti, izdržati tu centrifugalnu silu. Odgovor na to pitanje ovisi o tome što će učiniti Nijemci. Euro služi nizu zemalja na različitom stupnju razvoja, kao i u različitim dijelovima gospodarskog ciklusa, a valutna politika koja pomaže jednoj zemlji nužno ne pomaže i drugoj. Očito je da je Europska središnja banka više brinula o stanju njemačkog gospodarstva nego o nekoj malojoj zemlji, a to utječe na ocjenu onoga što treba učiniti.

Vrijednost nekog političkog subjekta jest u tome kako upravlja različitostima. Kriza iz 2008. dovela je do izbijanja na površinu svih neriješenih pitanja, a s njima i nacionalizma koji je federacija trebala pokopati. Taj je nacionalizam povremeno postajao politički prilično snažan. Većina Nijemaca protivila se pomoći Grčkoj, a većini Grka stečaj je bio draži od pokoravanja uvjetima EU-a, koje su držali njemačkima. Situacija se smirila nakon što je financijska kriza popustila, no u 2010. moglo se dobiti uvid u snage koje su ključale ispod europske bonace.

Europska Unija neće nestati, bar ne u sljedećih deset godina. Osnovana je kao zona slobodne trgovine i takvom će ostati. No ona se neće razviti u multinacionalnu državu koja bi mogla igrati značajniju ulogu na međunarodnoj sceni. Među njezinim državama članicama nema dovoljno zajedničkog interesa za sudjelovanje u stvaranju vojne moći, a bez nje nema uvjerljive političke snage. Europljani su dvojili između nacionalne suverenosti i europskog rješenja gospodarske krize. Izazov europskom jedinstvu od strane financija još intenzivnije koči vojnu integraciju. Tako sada imamo europsku birokraciju, ali ne i europsku državu. S druge strane, nije izvjesno da će mnoge kontrolne mjere koje EU sada ima preživjeti ovo desetljeće. Kako su manje zemlje već otkrile, te im kontrole nanose ozbiljnu štetu. Njima se upravlja putem sustava koji je u rukama većih zemalja. Za građane većih zemalja djelovanje na stvaranju političkih koalicija da pomognu drugim

zemljama koje su u teškoćama nipošto nije atraktivno. Devalvacija valute mnogo je jednostavniji način za pojeftinjenje izvoza i poskupljenje uvoza nego poboljšavati gospodarsku učinkovitost. No Grčka, na primjer, nije imala ovu opciju, jer nije imala vlastitu valutu.

Nema sumnje da će tijekom sljedećih godina ozbiljna ekonomska ograničenja postojati i dalje. Nevolje koje otuda proizlaze neće biti niti nečuvene niti nesavladive – ali će ostati čimbenikom koji će različitim zemljama činiti različite probleme. Sigurno je da će ekonomski pritisci izazivati nesuglasice među pojedinim zemljama i postavljati ozbiljna pitanja u vezi s prednostima jedinstvene valute. Nema sumnje da će Europska Unija preživjeti, ali bilo bi veliko iznenađenje kada neke zemlje ne bi izašle iz nje, dok bi druge postavljale ograničenja u pogledu stupnja do kojeg će prepustiti kontrolu briselskim birokratima. Vrhunac plime europske integracije već je dostignut. Kako u sljedećih deset godina nastupa oseka, ono što će najviše doći do izražaja jest moć Njemačke.

Ponovni uspon Njemačke

Njemačka je rođena iz rata s Francuskom i dvaput je poražena nakon napada na Francusku. Njezin poslijeratni stav bio je da se gospodarski tijesno poveže s Francuskom i postane novom osovinom Europe. No dok su njemački vojni porivi potisnuti u pozadinu, problem dinamike moći ostaje i dalje. Ako se Francuska i Njemačka budu držale zajedno, one će ostati europskim središtem privlačnosti. No ako se Francuska i Njemačka sukobe, taj će sudar razderati tkivo Europe, prepuštajući učlanjenim zemljama da se podijele i prestroje u nekoj novoj konfiguraciji.

Iz ove jednadžbe zbog niza povijesnih, geografskih i ekonomskih razloga treba izostaviti Britaniju. Kanal La Manche oduvijek je omogućavao Britaniji da se povuče i u Europi djeluje selektivno. Iako je Europa najveći trgovinski partner Britanije, njezin su glavni partner Sjedinjene Države. Stoga se britanska strategija sastoji u tome da se vojno svrsta uz Ameriku, ako ni zbog čega drugoga onda zato što joj je ideja o vojnoj dominaciji Njemačke i Francuske nepodnošljiva. Zato će i u sljedećem desetljeću Britanija osiguravati svoje pozicije na sve strane, ali uvijek naginjući anglosaksonskom bloku i kulturi.

I francusko-njemačka osovina ima svoje probleme, jer postoje dva područja za stvaranje napetosti među njima. Prvo je ekonomsko: Njemačka je u fiskalnom pogledu mnogo discipliniranija od Francuske, što znači da su te dvije zemlje rijetko kada u suglasju kada je riječ o financijskoj suradnji. Drugo se područje odnosi na obrambenu politiku. Francuzi su, a naročito degolisti,

oduvijek gledali na Europu kao na kontru prema Sjedinjenim Državama, što bi zahtijevalo obrambenu integraciju Europe, što bi opet neizbježno značilo vojnu snagu pod francusko-njemačkom kontrolom. Nijemci, naravno, cijene ono što donosi integracija s Francuskom i Europom, ali ne žele se baviti francuskim ekonomskim problemima ni stvaranjem europske vojne sile suprotstavljene Amerikancima. Jednostavno im se ne da nositi terete prvog i rizike drugog.

Prekoatlantska proturječja

Nijemci su suočeni s još jednim problemom, a taj je da su se opet, zahvaljujući velikim dijelom financijskoj krizi i američkom ratu u Iraku, njihovi odnosi sa Sjedinjenim Državama ohladili. Njemačka je zemlja izvoznica, a Sjedinjene su Države njihov značajan izvaneuropski kupac. Obamina je administracija napravila poticajan paket da bi američko gospodarstvo izvukla iz recesije, no Nijemci takve mjere nisu poduzimali. Umjesto toga oni su se pouzdavali u to da će američki poticaji stvoriti potražnju i za njemačkim proizvodima. To je (bar s američkog stanovišta), značilo da su se Sjedinjene Države uvalile u dugove dok su Nijemci dobili besplatan poklon. Nijemci su također htjeli da Amerikanci sudjeluju u spašavanju europskih zemalja putem MMF-a. No, osim tih dvaju fundamentalnih ekonomskih neslaganja među dvjema zemljama, tu je i jedan važan geopolitički razlaz. Već smo vidjeli da Amerikanci imaju znatne probleme s Rusima, no Nijemci nisu napravili ništa kako bi im u tome pomogli. Osim averzije prema započinjanju još jednog hladnog rata, Nijemci ovise o Rusiji za velik dio svojih energetske potrebe. U stvarnosti, oni trebaju rusku energiju više nego što Rusi trebaju njemački novac.

Američki odnosi s Rusijom i Njemačkom kolebat će se tijekom sljedećih deset godina, ali možemo anticipirati i jedan globalni pomak. Kakva god bila opća klima, sve veća prisutnost Rusije na istoku europskog poluotoka ugrožava američke interese. Osim toga, što više Sjedinjene Države vide kako ih njihovi globalni interesi guraju u ratove na mjestima poput Afganistana, to će Njemačka sve više nastojati distancirati se od svog saveznika iz Hladnog rata. Što je viši stupanj američke zabrinutosti zbog Rusije, to će veća biti distanca između Njemačke i Amerike. Šezdesetpetogodišnji odnosi koji su započeti na kraju drugoga svjetskog rata neće preživjeti nadolazeće desetljeće nepromijenjeni.

Njemačka si može dozvoliti distanciranje od Amerike, djelomično i zbog toga što je njezin tradicionalni problem uklještenosti s obje strane nestao te što ima tijesne i prijateljske odnose s Francuskom. Njemačka više ne graniči s Rusijom, jer ima Poljsku kao amortizer. Njemačkoj je potreban zemni plin

kojeg Rusija ima u izobilju, a Rusi trebaju tehnologiju i stručnost koje može ponuditi Njemačka. K tome će znatan pad brojnosti stanovništva uskoro pogoditi njemačke industrijske pogone, kada oskudica radne snage zajedno sa starećim stanovništvom bude stvorila formulu za ekonomsku katastrofu. No, čak i uz vlastito posustajanje Rusija će imati višak radne snage koji Njemačka može koristiti, bilo putem doseljavanja ruskih radnika, bilo putem izmještanja proizvodnje u Rusiju. Jedini način kompenzacije opadanja broja stanovništva jest poticanje doseljavanja, no doseljavanje i nacionalni identitet u Europi su u raskoraku.

Središte i periferija

Ako Njemačka ne bude željela dovesti radnike u svoje tvornice, može izmjestiti tvornice tamo gdje se radnici nalaze. I Rusiji se smanjuje stanovništvo, ali kako ima tako slabo gospodarstvo usredotočeno na primarne sirovine, još uvijek ima viška radne snage, što znači nezaposlenih ili nedovoljno zaposlenih ljudi. Ako Rusi požele krenuti dalje od pretežnog izvoza energije i žitarica te razviti modernu industrijsku ekonomiju trebaju tehnologiju i kapital, a Nijemci imaju i jedno i drugo. Nijemci žele radnike kojima će ekipirati svoje tvornice. Njemačka poduzeća svih vrsta već su duboko angažirana u Rusiji, pridonoseći novoj realnosti odnosa između Moskve i Berlina, koji će uskoro biti stup Europe, dinamičniji ako već ne i značajniji od ostalih odnosa obiju zemalja.

Uz Francusku za njemačkim leđima – vezanu ekonomskim interesima – Rusija će se približiti središtu Europe, unoseći novu dinamiku u EU. Napetosti između središta i periferije već su prisutne. Središte čine Njemačka, Francuska, Nizozemska i Belgija kao industrijsko središte Europe. Periferiju čine Irska, Španjolska, Portugal, Italija, Grčka i istočna Europa. Te manje zemlje, još u ranim fazama gospodarskog razvoja, trebaju blaže mjere monetarne politike nego njihovi napredniji susjedi, pa će zato biti izloženi nestabilnosti.

U međuvremenu je Francuska osigurala svoje pozicije predstavljajući se istodobno kao sjevernoeuropska i mediteranska sila, i to do te granice da razmatra mogućnost stvaranja mediteranske unije usporedo s EU-om. Prema francuskoj koncepciji to bi uključilo zemlje južne Europe, sjeverne Afrike, Izrael i Tursku. U načelu to je atraktivna ideja, no u stvarnosti je razlika u razvojnim fazama između Libije i Italije tako velika da je prema njoj razlika između Njemačke i Grčke zanemariva. Ipak, treba očekivati da će Francuzi nešto poduzimati na Mediteranu nastojeći kompenzirati to što je na sjeveru mlađi partner Njemačkoj.

Njemačkoj je nelagodna uloga u koju je gurnuta u vrijeme krize 2008.-2010. Kako Nijemci preispituju svoj interes na periferiji EU-a, periferne zemlje postavljaju pitanja o prednostima integracije s Njemačkom. Žale zbog gubitka kontrole nad velikim dijelom svojih gospodarstava kao što je bankarski sektor, poglavito kada se od njih očekuje da se snađu sami ako izbiye kriza. To što se od onih na periferiji očekuje da održe svoja gospodarstva s pomoću monetarne politike skrojene za središte, stvara dodatne pritiske na obje strane.

Stara periferija, od Grčke do Irske, čvrsto je usredotočena na ekonomiju. Nova periferija, intermarium, posebno Poljska – ozbiljno je zabrinuta zbog Rusije. Kao što smo vidjeli, Poljskoj je posebno nelagodno to što je neutralni odbojnik između Njemačke i Rusije, što tijekom povijesti za nju nikad nije bilo dobro. S tim je poretkom jednako nezadovoljna i Britanija. Ujedinjeno bi Kraljevstvo moglo živjeti uz osovinu Pariz-Berlin tako dugo dok joj se suprotstavljaju Sjedinjene Države, s tim da Britanija bude balansirajuća točka u sredini. No, uključivanje Moskve daje preveliku težinu europskom kopnu, a time i izazove komercijalnim i strateškim interesima Britanije.

Kako bude teklo nadolazeće desetljeće, Njemačka će vratiti svoje mjesto na sjevernoeuropskoj nizini, no ovoga puta u savezništvu sa svojim povijesnim neprijateljima, Francuskom i Rusijom. Zemlje na staroj periferiji bit će prepuštene traženju svog puta kroz neprilike, ali će središte aktivnosti biti nova periferija – istočna Europa. Europska će Unija i dalje funkcionirati, kao i euro, ali će EU teško biti organizacijski temelj Europe uz toliko centrifugalnih sila.

Američka kočnica njemačko-ruskom savezu

Prilično značajan politički propust nakon sloma komunizma jest to da Sjedinjene Države nikada nisu osmislile strategiju prema Europi. To će se ubrzo promijeniti. Tijekom 1990-ih su Sjedinjene Države pretpostavljale da imaju zajedničke interese s Europljanima – ali ta pretpostavka nikada nije bila testirana tijekom povoljnih okolnosti tog desetljeća. Nastajanje EU-a se nikad nije držalo izazovom Sjedinjenim Državama, nego tek kao prirodna evolucija koja nije stvarala probleme. No kada je Amerika krenula u izvanredne akcije poput one u Afganistanu i Iraku, stvari su se počele mijenjati. Amerikanci su željeli veću neposrednu vojnu pomoć u Afganistanu no što su je dobili i bar političku podršku za rat u Iraku. Nisu dobili ni jedno ni drugo.

Geografija otkazivanja podrške Americi iznimno je zanimljiva. Europsko središte, s iznimkom Nizozemske, oprlo se Sjedinjenim Državama. Veći dio periferije – posebno zemlje intermariuma – podržale su Sjedinjene Države, barem na početku. Mnoge zemlje koje su se složile sa Sjedinjenim Državama

to su učinile ne zato što su istinski podržavale američke akcije, nego zbog nelagode prema francusko-njemačkom bloku. Nisu željele biti samo podložne članice Europe, držeći Sjedinjene Države važnom protutežom Francuzima i Nijemcima.

Napetosti između Sjedinjenih Država i Francuske mijenjale su se, no čak i nakon što je Barack Obama stupio na dužnost, Nijemci su bili odlučni u pogledu konfrontacije s islamom.

Nisu više voljeli Obamino upravljanje sukobom nego ono Bushevo, i nisu željeli biti uvučeni u njega. Sada je postalo očito da Sjedinjene Države i francusko-njemački blok imaju različite interese. Teško je zamisliti da bi Amerikanci mogli uvjeriti Nijemce da se vrate na svoje prijašnje odnosa sa Sjedinjenim Državama, ili da Njemačka uvjeri Sjedinjene Države da budu indiferentne prema usponu Rusije. U sljedećih deset godina idealno bi rješenje za Amerikance bilo razbijanje francusko-njemačkog bloka, pa bi predsjednik trebao poraditi na tome da otvori što veći jaz između te dvije zemlje. Ipak, to ne može biti temeljem njegove strategije. Sjedinjene Države mogu malo toga pružiti Francuskoj, dok im odnosi s Njemačkom pružaju sigurnost i ekonomske prednosti.

Sjedinjene će se Države morati usredotočiti na to da ograniče moć centra i istodobno raditi sve kako bi kočile rusko-njemački savez. Drugim riječima, morat će primijeniti načelo ravnoteže snaga na isti način na koji je to činila Britanija. Te dvije zemlje imaju zajedničke ekonomske interese i obje su pomorske zemlje ovisne o Atlantiku. Geografski položaj koji je pogodio Britaniju, sada mogu iskoristiti Sjedinjene Države uz trajne koristi za Britaniju. Za uzvrat, Britanija je za Sjedinjene Države saveznik unutar Europske Unije kao i platforma za utjecaj na druge zemlje na atlantskoj periferiji od Skandinavije do Iberije, s kojima Britanija ima tijesne političke i trgovačke veze. One uključuju Švedsku, Dansku i Nizozemsku. U nadolazećem desetljeću američka i britanska nacionalna strategija u velikoj će mjeri biti sukladne.

Štogod Sjedinjene Države poduzimale na periferiji Europe, pitanje Njemačke ostaje daleko najvažnije i u sljedećim će godinama dominirati vanjskom politikom mnogih zemalja. Sjedinjene Države se moraju kloniti toga da izgledaju kao njemački protivnici ili ravnodušne prema Europi. Ne smiju napustiti NATO, bez obzira na njegovu neučinkovitost, nego moraju postupati s poštovanjem prema multilateralnim institucijama kao i svim europskim zemljama kao da su značajne sile. Drugim riječima, Sjedinjene Države moraju u Europi stvarati osjećaj normalnog stanja, kako se periferne zemlje ne bi otjerale u francusko-njemački tabor. Ako Sjedinjene Države prerano zaoštre stanje do krize, samo će ojačati njemačku poziciju u regiji. Inherentna

napetost između Njemačke i Francuske i drugih europskih zemalja sazrijet će sama po sebi. Za Sjedinjene Države nije potrebno požurivati stvari, jer pod pritiskom je Njemačka, a ne Amerika.

Razvijanje odnosa s pojedinim europskim zemljama može izgledati slučajno, ali ono je bitno za jačanje predodžbe o Sjedinjenim Državama kao benignoj zemlji koja je zadovoljna sa svime što Njemačka čini. No neke su zemlje za američke interese doista važne. Danska kontrolira ruski izlaz na Atlantik i omogućuje Amerikancima ulaz u Baltik. Italija ima značajno gospodarstvo i stratešku poziciju na Mediteranu. Norveška je uvijek bliža Britaniji nego ostatku Europe. Dobri odnosi s Turskom pružaju Sjedinjenim Državama opcije na Balkanu, na Kavkazu, središnjoj Aziji, Iranu i u arapskom svijetu. Nijemci i Francuzi gledaju na Sjedinjene Države s visoka kao na nesofisticirane. Tijekom sljedećih deset godina Sjedinjene bi Države tu predodžbu trebale iskoristiti i povući korisne poteze uz neke koji izgledaju arbitrarno. Trebaju učiniti sve da uvjere Nijemce, a možde i Francuze, da Sjedinjene Države djeluju nepovezano.

Ti odnosi nisu sami sebi svrha – oni su krinka za krucijalni dobitak u obliku Poljske i intermarium (Slovačku, Mađarsku i Rumunjsku) koje čine geografsku podlogu za kočenje Rusije. Američka strategija tu opet mora biti svjesno prijetvorna. Ona mora uljuljati Europu u uvjerenje da se Sjedinjene Države približavaju zemljama koje to žele, a među njima su Poljska, ostatak intermariuma i Baltik. Svaka pomisao da Sjedinjene Države žele izravno blokirati Njemačku ili izazvati krizu s Rusijom izazvat će protuakciju u Europi, koja bi periferiju opet mogla otjerati prema centru. Europa u cjelini ne želi biti uvučena u konfrontaciju. No, istodobno je želja da ima alternativu osovini Pariz-Berlin-Moskva snažna, i ako su troškovi maleni, periferiju će privući Sjedinjene Države – ili Britanija – kao alternative. Sjedinjene Države moraju pod svaku cijenu spriječiti stapanje Rusije i europskog poluotoka, jer bi to stvorilo silu koju bi Sjedinjene Države teško mogle obuzdati.

Koristite naš web: www.inicijativa.com.hr
za interaktivnu komunikaciju

Rizici koji prate monopolizaciju tržišta

Svjetska brodogradnja brzo se oporavlja od posljedica krize. Najviše su profitirali globalni igrači, na čelu s NR Kinom koja već sada u svjetskoj brodogradnji ima udio od 42 posto. Druga je Južna Koreja s udjelom od 30 posto, a treći Japan s 19 posto. Njemačka, najveća brodograditeljska država u Europi, četvrta je i „drži” samo 2 posto, a sve zemlje EU zajedno jedva 7 posto. Takav razvoj tržišta i fokusiranost na Kinu i Koreju nezamisliv je bez intenzivne potpore u vidu državnih subvencija. Štoviše, postojeći programi potpore proširuju se brojnim dodatnim mjerama.

Piše: Reinhard Wessel

Godinu 2009. obilježio je pad svjetskih privrednih aktivnosti za 0,6%. Ekspanzivna monetarna politika središnjih banaka i politika niskih kamata kao i opsežni vladini programi upravljanja konjunkturu uz pad razine cijena, uzrokovali su ponovni rast potražnje diljem svijeta. Prije svega brzo su se oporavila tržišta sirovina, tako da je MMF za cjelokupnu 2010. prognozirao stopu rasta od 5%. Kriza je također jako pogodila svjetsku trgovinu. U 2009. ona je pala za 11%, međutim, već godinu dana kasnije mogla je više nego nadoknaditi gubitke.

Brzi oporavak od posljedica krize

Volumen svjetske privrede i pomorska trgovina u uskoj su korelaciji. U kriznoj 2009. godini prijevoz masovnih tereta pao je za 3%, u 2010. je međutim porastao za 11% i s 3,3 milijarde tona čak nadmašio dosadašnji rekordni

rezultat iz 2008. godine. Slično se može reći i za prijevoz u kontejnerima. Volumen za 2010. godinu je 2% iznad onog iz 2008. godine. Pri tome najveću dinamiku bilježila je trgovina s NR Kinom za čije su potrebe za sirovinama, ugljenom i čelikom, bili korišteni brodovi za masovni teret, a izvozu je koristio prometni kapacitet kontejnerskih brodova.

U tom kontekstu ne čudi što su se prije svega naručivali novi brodovi za masovni teret. Od više od 2.500 novih narudžbi diljem svijeta, kojih je bilo 133% više nego u 2009. godini, prevladavali su oni s udjelom CGT-a² (compensated gross tonnage) od 51%. Narudžbe za kontejnerske brodove, tankere za plin, kao i za trajekte te putničke brodove također su bile iznad prosjeka.

Neravnomjerna raspodjela narudžbi u krizi se još više zaoštrila. Među dobitnike se prije svega ubraja NR Kina koja već sada u svjetskoj brodogradnji ima udio od 42%. Kina je tako već sada ostvarila ambiciozni plan da do 2015. godine u brodogradnji postane vodeća država u svijetu. U odnosu na

Brodograditeljska industrija još uvijek je jedan od najvažnijih stupova hrvatske privrede. U njoj neposredno ili posredno radi 2,5% zaposlenih koji pridonose bruto domaćem proizvodu s otprilike 1,4% i koji tako ostvaruju udio od 12 do 15%¹ ukupnog izvoza. Međutim, postoji jedan problem: brodogradilišta mogu preživjeti samo uz potporu države. U proteklih dvadesetak godina brodogradilišta su navodno dobila 3,4 milijardi kuna subvencija od države. Ne čudi što je taj problem u velikoj mjeri opteretio pristupne pregovore Hrvatske s Europskom unijom (8. poglavlje „Tržišno natjecanje”). Kako bi se odgovorilo na pitanje s kojim će se budućim izazovima morati suočiti hrvatska brodograditeljska industrija, najprije će se ukratko skicirati okvirni međunarodni uvjeti i onda prikazati situacija u njemačkoj brodograditeljskoj industriji koja se nalazi pred sličnim izazovima kao i hrvatska. U drugom dijelu koji će izaći u trećem broju Perspektiva opisat će se situacija u hrvatskim brodogradilištima.

¹ <http://www.hb.hr/Introduction/tabid/77/language/en-US/Default.aspx>, stanje 28.05. 2011.

² **Compensated gross ton, CGT**, (hrv. kompenzirana bruto-tona) je mjera koju je razvila Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) u svrhu usporedbe svjetske proizvodnje brodova.

2009. proizvodnja se povećala za 50%, a vjerojatno je da će i dalje rasti. Promatrači tržišta računaju s tim da će se do 2014. kapaciteti povećati još za 23%.

Južna Koreja s udjelom od otprilike 30%, i novom rekordnom proizvodnjom od 14,0 milijuna CGT-a, tek je na drugom mjestu. Japan je također izgubio udjele na tržištu i sada se s otprilike 19% nalazi na trećem mjestu. Četvrto mjesto zauzima već Njemačka koja kao najveća brodograditeljska država u Europi drži samo dva posto, dok sve zemlje Europske unije zajedno imaju jedva sedam posto.

Također je vrlo zanimljiva međunarodna raspodjela poslova gradnje različitih tipova brodova. Kineska brodogradilišta su vodeća ne samo na tržištu tankera za kemikalije, brodova za masovni teret i ostalih teretnih brodova, nego i na tržištu trajekata. U Koreji prevladavaju tankeri za prijevoz nafte i naftnih proizvoda, LNG tankeri i kontejnerski brodovi, dok je Japan vodeći kod RoRo teretnjaka i LNG tankera. Europljani su jedino dalje držali tržište brodova za kružna putovanja, s Italijom i Njemačkom na vodećoj poziciji.

Takav razvoj tržišta i fokusiranost na Kinu i Koreju ne bi se mogli zamisliti bez intenzivne potpore u vidu državnih subvencija. Situacija se pri tome dodatno zaoštrava time što je nastavkom ekspanzije i u 2010. godini nastao daljnji višak kapaciteta.

Iza ovog potiskivanja konkurenata kriju se svi rizici koji inače prate monopolizaciju tržišta. Tržište brodogradnje oduvijek je bilo podložno državnim intervencijama u međunarodnom tržišnom natjecanju. Nakon drugog svjetskog rata naročito su najprije Japan i onda Koreja izgradili enormne kapacitete i u roku od nekoliko godina gotovo isključili europsku konkurenciju. Tek ulaskom NR Kine na tržište ovaj je razvoj poprimio potpuno nove dimenzije.

Paralelno uz to bilo je pokušaja da se sklapanjem obvezujućih sporazuma na međunarodnoj razini ublaži ovo remećenje tržišnog natjecanja. Međutim, svi ovi pokušaji su se izjalovili. Za sada posljednji pokušaj OECD-a da riješi problem nakon petogodišnjeg trajanja je u prosincu 2010. godine proglašen neuspjelim.

Dramatično upozorenje Saveza brodograditelja EU

Još u travnju 2010. sve su strane načelno izrazile spremnost na nastavak pregovora. Međutim, iz razgovora koji su uslijedili bilo je vidljivo da postoje nepremostive nesuglasice, naročito o formiranju cijene.

Time se potvrđuje bojazan da vodeće brodograditeljske zemlje Kina i Koreja ni ubuduće neće biti spremne na kompromis u pogledu smanjenja intenzivnih subvencija za brodograditeljsku industriju. Mada su u međuvremenu barem priznali postojanje suvišnih kapaciteta, ne pokazuju nikakvu spremnost za postizanjem fer uvjeta u međunarodnom tržišnom natjecanju, što bi obuhvaćalo i smanjenje subvencija i državnih mjera potpore. Nasuprot tome, Europska unija je već 2004. godine zbog pregovora s OECD-om jednostrano krenula s obustavom svih izravnih subvencija za brodogradnju, ali azijske brodograditeljske države nikad nisu adekvatno reagirale.

Naprotiv, naročito Kina i Južna Koreja, slijedom nastavka krize u brodogradnji svoje postojeće programe potpore proširile su još brojnim dodatnim mjerama, umjesto da koracima konsolidacije u svrhu prilagođavanja reagiraju na novu situaciju na tržištu. To je rezultiralo daljnjim učvršćenjem postojeće poremećenosti uvjeta tržišnog natjecanja.

Savezi brodograditelja u Europskoj uniji izričito upozoravaju na to da su njihova brodogradilišta i dobavljači bez zaštite prepušteni nadmetanju s državnim blagajnama Dalekog istoka. Nacionalne vlade i Europsku komisiju pozivaju na prekid suzdržanosti u pogledu nepravednog tržišnog natjecanja u brodogradnji. Budući da su propali svi pokušaji da se pregovorima dođe do rezultata, oni sa svoje strane zahtijevaju djelotvornu potporu kako bi mogli održati svoju poziciju na tržištu koja je ugrožena nepravednim remećenjem tržišnog natjecanja. S njihovog stajališta gledano situacija je dramatična. Oni smatraju da nije samo ugroženo preživljavanje brodograditeljske industrije nego da je srednjoročno ugrožena i egzistencija cjelokupnog pomorskog gospodarstva u Europi.

Prepoznavanje tržišnih niša

U središtu pozornosti 2010. godine za njemačka brodogradilišta bilo je prevladavanje krize koja je nastala 2008. godine te njenih posljedica. Na početku krize broj narudžbi je bio relativno velik. Otada im je brige zadavalo prije svega sve učestalije otkazivanje narudžbi i izostanak novih. Ipak, 64 brodogradilišta s više od po 50 zaposlenih u protekloj su godini ipak ostvarila ukupni promet od 7,5 milijardi eura. U tako velikim brojkama prometa odražava se prije svega vremensko nagomilanje velikih količina narudžbi, na primjer brodova za kružna putovanja i mega jahti, ali i veće cijene novoizgrađenih brodova u godinama buma, pri čemu 75% narudžbi dolazi iz inozemstva.

Brojke prometa, međutim, daju samo ograničenu sliku. Budući da izgradnja broda može trajati do tri godine, za brojke prometa mora se računati srednja vrijednost kroz nekoliko godina. Neovisno o tome, brodogradilišta su prolazila krizu na vrlo različite načine. Sve u svemu, kriza je dovela do novog smanjenja broja zaposlenih, samo u 2010. godini za daljnjih 9%, na oko 18.300 u prosincu 2010. godine, a to znači otprilike dvostruko više nego u Hrvatskoj.

Ključna djelatnost većine brodogradilišta bila je gradnja trgovačkih brodova koja je proteklih godina u prosjeku iznosila 55% prometa brodogradilišta. Do izbijanja krize težište je bilo na gradnji kontejnerskih brodova koji su zbog krizom uzrokovanog pada potražnje bili naročito pogođeni. Već sada je vidljivo da će, nakon što će do sredine ove godine dva zadnja kontejnerska broda biti isporučena, u dogledno vrijeme, a i nakon toga brodogradnja kontejnerskih brodova u Njemačkoj biti završena.

Tijekom cijele protekle godine ukupno su naručena 24 broda sa 653.000 CGT-a u vrijednosti od 2,7 milijardi eura. To je, doduše, znatno manje nego u razdoblju prije krize, ali ipak znatan pomak u usporedbi s 2009. godinom kada je naručeno samo 20 novih brodova u vrijednosti od 475 milijuna eura. Udio izvoza trenutno iznosi 97%. U to spadaju brodovi za kružna putovanja, trajekti, mega jahte, RoRo brodovi, specijalni tankeri, plutajući bageri i daljnji specijalni brodovi. Osim toga, uspjelo se dobiti narudžbu za izgradnju *offshore* platforme konvertira što se može smatrati dokazom za uspješan ulazak u nebrodograditeljsku *offshore* tehniku.

Time postaje jasno da je načelno i u teškom tržišnom okruženju moguće generirati atraktivne narudžbe. Odlučujuću ulogu pri tome igra prepoznavanje tržišnih niša u kojima se traže individualna rješenja za specifične namjene brodova.

Količina dovršenih brodova također je dosegla bolji rezultat nego u prethodnoj godini: sa 49 isporuka i gotovo milijun CGT-a, ostvarili su vrijednost narudžbe od 4,7 milijardi eura, pri čemu je samo 14 putničkih brodova odnosno jahti odgovaralo polovici ukupno isporučenog volumena CGT-a. U odnosu na ukupnu vrijednost ostvarili su oko 32% proizvodnje.

Njemačka brodogradilišta u budućnosti računaju sa znatnim smanjenjem proizvodnje, pri čemu će iskorištenost pojedinih pogona biti vrlo različita. Već sada je uzajamna konkurencijska borba ubitačna i razvidno je da je neka brodogradilišta neće preživjeti. U svakom slučaju je jasno da se oživljavanje ulaznih narudžbi koje se bilježi od sredine 2010. godine može nastaviti samo ako će se postigne daljnji uspjeh kod pribavljanja poslova.

Ipak – legalni instrumenti potpore

Paralelno uz vlastite napore za opstanak u međunarodnom tržišnom natjecanju, predstavnici udruženja pokušavaju izravnim i neizravnim državnim potporama na europskoj, ali i na nacionalnoj razini ublažiti pritisak konkurencije koju smatraju nepravednom i izobličenom. Iako su u Europskoj uniji državne subvencije načelno zabranjene, ipak postoji čitav niz legalnih instrumenata potpore. Tako je na primjer u 2010. godini država brodograditeljima još mogla isplatiti novčanu potporu za, u okviru usporedbe unutar Europske unije, visoke dodatne izdatke na plaće u iznosu od preko 57 milijuna eura koji će pak u ovoj godini biti smanjeni za polovicu.

Brodograditelji polažu velike nade u izgradnju off-shore vjetroparkova od kojih je za Sjeverno i Baltičko more već odobreno 25. Za njihovu izgradnju država je stavila na raspolaganje program jamstva u visini od pet milijardi eura. Ipak čudi što taj program (još) nije dostupan brodogradilištima.³

Brodograditeljska industrija je u velikoj mjeri uživala potporu takozvanog „Njemačkog gospodarskog fonda“. Njemačka vlada je tim programom koji obuhvaća jamstva i kredite u visini od 115 milijardi eura pokušavala ublažiti posljedice financijske i gospodarske krize. U programu koji je odobrila Europska unija i koji je istekao krajem 2010. godine, s udjelom od 5% njemačka brodogradilišta su bila natproporcionalno zastupljena.

Prvoga siječnja 2010. u Njemačkoj su stupile na snagu nove odredbe o jamstvima koje su u skladu s Europskom unijom i koje reguliraju odobravanje supsidijarnih jamstava za kredite u vrijeme gradnje i za završno financiranje narudžbi za izgradnju brodova, što pridonosi kontinuitetu i pravnoj sigurnosti. Sredinom 2007. godine savezna je vlada uvela novi CIRR⁴ – sustav za brodogradnju. Iza toga se krije jamstvo države za usklađivanje kamata, pomoću kojeg se osigurava financiranje brodova. Od 2007. godine tako je popraćena izgradnja 37 novih brodova.

Važnu ulogu igra i program poticanja Ministarstva gospodarstva „Brodarstvo i pomorska tehnologija za 21. stoljeće“. S jedne strane program ima za cilj poticanje razvoja novih high-tech brodova i komponenti, primjerice s težištem na „energetski učinkovite brodove“, a s druge strane fleksibilnom serijskom

³ Usp. <http://www.bmwi.de/BMWi/Navigation/Service/publikationen,did=391006.html>, str. 27 i d., stanje 28.05.2011.g.

⁴ CIRR=Commercial Interest Reference Rate

proizvodnjom i razvojem novih tehnika izrade ublažavanje nedostatka konkurentnosti u brodogradnji u odnosu na ponuđače s Dalekog istoka. U razdoblju poticanja od 2009. do 2014. godine za to na raspolaganju stoji svota od 174,7 milijuna eura.

x x x

Globalno brodogradnja se iznenađujuće brzo oporavila od posljedica financijske i gospodarske krize. Od toga su prije svega profitirali globalni igrači, na čelu s NR Kinom. Svjetski proces koncentracije prije svega u masovnoj trgovini još se pojačao i nastaviti će se i u budućnosti, jer će Kina, i dalje izgrađivati svoje kapacitete i poduzet će velike napore kako bi ih također iskoristila. Srednje i male brodograditeljske nacije već su istjerane s tih tržišta. One svoju sreću sada traže u specijalnoj brodogradnji, odnosno u tržišnim nišama. Međutim, i na tom tržištu postoji žestoka borba, jer potražnja u svijetu ni približno ne može iskoristiti postojeće kapacitete. Bit će samo pitanje vremena kada će veliki i to tržište otkriti za sebe. Ono što za NR Kinu još izgleda neizvjesno, za Južnu Koreju i Japan je sigurno: Oni već sada raspolažu tehničkim i znanstvenim *know-howom*. Do sada nedostaje samo politička volja da se upotrijebi i u specijalnoj brodogradnji. Pitanje je samo koliko dugo još.

Sve materijale objavljene u ovoj ediciji možete čitati u online verziji:

www.inicijativa.com.hr

Inventivni učinak i talenti u raskoraku

Politika inovacija može pomoći Hrvatskoj da ubrza gospodarski oporavak

Piše: Paolo G. Correa, glavni ekonomist Svjetske banke

Ekonomska i socijalna postignuća Hrvatske tijekom zadnjeg desetljeća doimaju se izvanrednim u usporedbi sa sličnim zemljama. Visoke i zadržane stope gospodarskog rasta rezultirale su dosljednim povećanjem dohotka, posebice u razdoblju od 1994. do 2008. godine. Tu putanju pratila su i velika strana ulaganja, dok je rast, koji je dominantno bio pokretan čimbenicima potražnje kao što je povećanje potrošnje kućanstava, uzrokovao sve veće proračunske deficite. S obzirom na smanjenje ponude međunarodnog financiranja, nastavak održivoga gospodarskog oporavka trebat će naglasiti čimbenike na strani ponude koji bi mogli povećati produktivnost, a nadamo se povećati i izvoz. Jedan od takvih čimbenika su i inovacije.

Hrvatska je poznata po svojim znanstvenim otkrićima, od kojih je većina imala važan učinak na civilizacijski i gospodarski razvoj. Pronalasci Nikole Tesle na području elektromagnetskih sila krajem 19. stoljeća činili su osnovu modernog korištenja električne energije, omogućivši njezinu distribuciju na komercijalnoj osnovi. Ruđer Bošković – čija je atomska teorija nadahnula razvoj polja elektromagnetske interakcije prije više od dvjesto godina – također je bila dijelom pronalaženja rješenja za probleme praktičnije primjene, od poboljšanja učinka teleskopa londonskog društva Royal Society do odgovora na pitanje kako poduprijeti kupolu katedrale sv. Petra. Hrvatski znanstvenici nastavljaju davati važan doprinos znanosti, ali većina otkrića tek neznatno pridonosi gospodarskom razvoju zemlje.

Zaostajanje za konkurentima

Doista, inovativni učinak Hrvatske razmjerno je skroman. Ukupni izdaci za istraživanja i razvoj kao mjera inovacijskog potencijala, trenutačno iznose oko

0,8% BDP-a. Zemlje koje se oslanjaju na inovacije kao jedan od pokretača rasta zadržale su mnogo više razine izdataka za istraživanja i razvoj kroz dulja vremenska razdoblja, kao što je to slučaj Finske s više od 3% BDP-a uložених u istraživanja i razvoj tijekom zadnjih 10 godina. Drugi problem je vrlo nizak volumen istraživanja i razvoja vezan uz poslovne aktivnosti, a upravo kod takvih istraživanja postoji veća vjerojatnost transformacije rezultata u inovacije: taj obujam iznosi 40% ukupnih istraživanja i razvoja i oko 30,24 € po stanovniku. U susjednoj Sloveniji, izdaci poslovnog sektora u ovom segmentu iznose oko 62% i 130 € po stanovniku. Paralelno s tim, vrlo mali broj istraživanja koja se provode u javnom sektoru komercijaliziran je u suradnji s privatnim sektorom, a snažan proces odljeva mozgova prijeti ugroziti hrvatski potencijal ljudskih resursa.

Ipak, čini se da je povećanje inovacija jedna od najboljih opcija da se održi gospodarski oporavak Hrvatske. Simulacije izrađene za studiju Svjetske banke iz 2009. godine i Izvješće o konvergenciji Hrvatske s EU-om usporedili su učinak pet ciljeva iz Lisabonske agende na BDP i izvoz. Rezultati pokazuju da bi povećanje ukupnih istraživanja i razvoja na 3% (pri čemu 2% treba doći iz privatnog sektora) povećalo BDP za 5,8% iznad osnovice do 2025. godine, što je drugi najveći učinak među različitim čimbenicima koji pridonose većem gospodarskom rastu. Učinak na izvoz također bi bio drugi najviši među zemljama EU-a, s procijenjenim povećanjem od oko 13% do 2025. godine. Iako te procjene treba tumačiti s određenom rezervom – primjerice, simulacije pretpostavljaju da sve zemlje dostižu ciljeve i da država ne kontrolira u potpunosti izdatke poduzeća za istraživanja i razvoj – ipak, mi vjerujemo da ti rezultati predstavljaju dobar referentni okvir za odabir strategija rasta (oporavka).

Uobičajeni element „paketa poticaja” bila je i dodatna podrška inovacijama za koju su se odlučile razvijene države kao odgovor na globalnu krizu. Tri četvrtine zemalja iz Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj poduzele su dodatne mjere za poticanje inovacija u razdoblju 2008./9. godine. Zemlje su manje ili više ravnomjerno podijeljene u one koje su povećale porezne olakšice za istraživanja i razvoj i one koje su osigurale dodatne izravne darovnice poduzećima za istraživanja i razvoj. Neke države, kao što su Francuska, Japan i Norveška odlučile su se na jedno i drugo, dok je mnogo manji broj država povećao i izravno financiranje javnih istraživanja i razvoja. U SAD-u američki Zakon o oporavku i ponovnim ulaganjima osigurat će 652 milijarde \$ od 2009. do 2011. godine (787 milijardi \$ između 2009. i 2019. godine). Poduzet je i određen broj mjera da se pojednostavni „poslovno okruženje” za inovacije.

Politika inovacije je dobila novu pogonsku snagu tijekom proteklih godina. Od 2006. provodi se Hrvatski projekt tehnologijskog razvitka. Agencija za inovacije, Poslovno-inovacijski centar Hrvatske (BICRO), osigurava zajmove sa subvencioniranim kamatama do 1,5 milijuna € za projekte istraživanja i razvoja malih i srednjih poduzeća, u završnim fazama razvoja. Hrvatski najprestižniji znanstveni institut – Institut Ruđera Boškovića – razvija solidan portfelj патената i upravo je zaključio ugovor o licenciranju s istaknutim američkim istraživačkim institutom Massachusetts Institute of Technology. *Fond jedinstvo uz pomoć znanja*, program koji podržava suradnju između lokalnih istraživača, stekao je priznanje Međunarodne organizacije rada i Europskog regionalnog gospodarskog foruma kao primjer dobre prakse za poboljšanje mobilnosti visokokvalificiranih stručnjaka i ključni element za promicanje veza između migracije i razvoja. Ipak, javna podrška istraživanjima i razvoju iznosi oko 0,7% ukupnih javnih izdataka, što je vrijednost koja nije dovoljna kako bi se ostvario znatniji doprinos na hrvatskom putu razvoja. Primjerice, naponi Španjolske da nadoknadi propušteno odrazili su se u povećanju udjela programa istraživanja i razvoja s 1,5 na oko 2,4% ukupnih javnih izdataka tijekom zadnjih 10 godina.

Određivanje prioriteta – proturječna zadaća

Politika inovacija može pomoći ubrzati i održati gospodarski oporavak Hrvatske. Ali fiskalno stanje države zahtijevat će da se težište stavi na poboljšanje učinka postojećih mjera, a ne samo na puko povećanje javnih izdataka za istraživanja i razvoj. To će, među ostalim mjerama, podrazumijevati ponovno utvrđivanje balansa među prioritetima u javnim izdacima za istraživanja i razvoj, posebice u smislu balansiranja podrške javnim izdacima za istraživanja i razvoj u odnosu na podršku poduzećima u tom segmentu; usvajanje mjera smanjenja troškova u javnim istraživačkim organizacijama; zadržavanje javne podrške privatnim istraživanjima i razvoju i ako je moguće povećanje poreznih olakšica i povećanje popratnih darovnica koje su na raspolaganju malim i srednjim poduzećima; promicanje komercijalizacije javnih istraživanja i poboljšanje režima upravljanja radi koordinacije politika i ocjenjivanja programa.

Makroekonomska stabilnost stoga je nužan preduvjet održanja rasta te bi stoga javni izdaci trebali biti usklađeni s fiskalnim ciljevima koji javni dug drže pod kontrolom. U okviru ciljeva, međutim, postoji određen prostor za poboljšanja ako vlada odredi prioritete među sektorima i – unutar sektora – prema vrstama izdataka na temelju očekivanog povrata ulaganja: kakvo alternativno korištenje javnih resursa u Hrvatskoj bi generiralo isti ili veći povrat ulaganja od onog koji se očekuje od pružanja podrške istraživanjima i razvoju?

Određivanje prioriteta među javnim izdacima uvijek je kontroverzna i politički teška zadaća, ali to su odabiri koji mogu znatno utjecati na gospodarski oporavak, a time i životni standard budućih naraštaja. Bavljenje tim pitanjem stoga može predstavljati dobro korištenje postojećeg političkog kapitala.

Ovaj je članak objavljen u Zborniku radova s Prve konferencije s međunarodnim sudjelovanjem – Inovacijama do konkurentnosti, Zagreb, listopad 2010.

Koristite interaktivno

www.inicijativa.com.hr

Trendovi

Rota

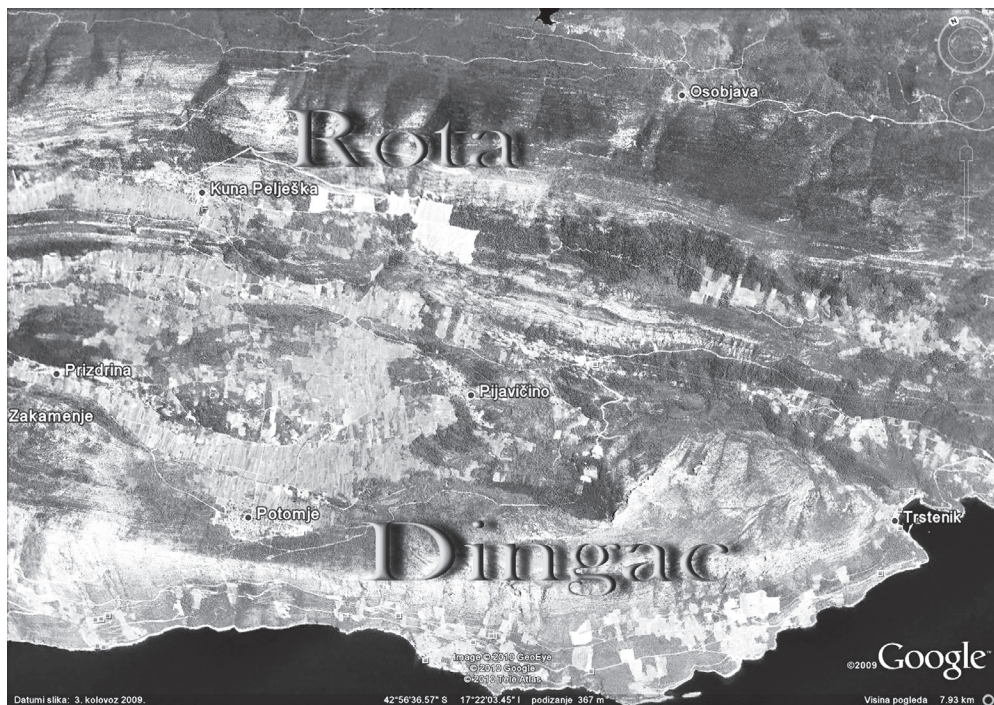
Predvodnica novog vala vrhunskih hrvatskih vina

Pionirski posao stvaranja novog vinogradarskog položaja na Pelješcu i početak proizvodnje vrhunskog vina drugačijeg stila i karaktera pomno je pripreman poduzetnički poduhvat uz stručnu podršku projektnog tima zagrebačkog Agronomskog fakulteta

Piše: prof. dr. Bernard Kozina

Ovako bi otprilike bilo najlakše započeti priču o Roti, novom vrhunskom vinu Plavca malog, priču koja predstavlja oživotvorenje iznimno smjele poduzetničke ideje o podizanju vinograda na melioriranom kršu koja je u realizaciju krenula u 2005. godini. Tada se na južnim, strmim padinama Rote, brda uzdignutog ponad Kune Pelješke, na terenu koji od iskona pripada isključivo borovoj šumi i mediteranskoj makiji, nakon obimnih i složenih zahvata pripreme počeo stvarati kompleks od 25 hektara vinograda u kojima raste Plavac mali. Teren je srednjeg do izrazito jakog nagiba, na mjestima i preko 70%, što je predstavljalo veliki problem i u izvođenju pripremnih radova, kao i u poslovima podizanja vinograda. No, upravo nagnutost terena na tipičnoj južnoj ekspoziciji čini ovaj položaj izuzetno pogodnim za uzgoj vinove loze

i važan je čimbenik u postizanju najbolje kakvoće grožđa i vina. Pozicija novostvorenog vinogradarskog položaja Rota vidljiva je na Google Earth prikazu, slikovni prilog 1.

Investitori i vlasnici vinograda u poslovnom partnerstvu su obitelji Vodopić i Lukšić iz Kune, odnosno iz Trpnja, a ovaj izuzetno hrabar i vrijedan poduzetnički poduhvat u tehničkom smislu uspješno su realizirali uz stručnu pomoć i podršku projektnog tima prof. Bernarda Kozine s Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Logičan odabir sorte

Kako je riječ o sorti koja je sinonim za vinogradarstvo i vinarstvo Pelješa, kao uostalom i cijele južne Dalmacije, i jedinstvenoj autohtonoj hrvatskoj sorti neospornog potencijala za položaje i proizvodne uvjete kakvi su na Roti, najlogičniji i jedino ispravan odabir bio je Plavac mali. To je sorta koja na ovom novostvorenom vinogradarskom položaju može dati autentičan hrvatski proizvod najbolje kakvoće, spreman i sposoban nositi se sa svim izazovima i konkurencijom na globalnom tržištu vina.

Valorizirajući sve čimbenike koji čine kompleks proizvodnih uvjeta jednog položaja, od temperaturnog režima, nagiba, ekspozicije, nadmorske visine, karakteristika supstrata u kojem loza obitava, režima vlage i drugih, sa sigurnošću se može reći, a dosadašnji proizvodni rezultati to i potvrđuju, da opće karakteristike kakvoće grožđa s Rote ne zaostaju za onima s drugih, odavna poznatih i proslavljenih položaja, poput Dingača i Postupa na Pelješcu te ostalih poznatih položaja Plavca malog u Dalmaciji.

Zašto meliorirati krš?

Temeljni cilj svakog ovakvog projekta jest zasnovati vinograde iz kojih će se dobivati grožđe i vino najviše kakvoće, pri čemu svakako presudnu ulogu ima odabir autohtonih sorti. Na ovaj se način potiče i osigurava proizvodnja nedvojbeno autentičnih i autohtonih hrvatskih vina neupitne kakvoće i najviših cjenovnih razreda na tržištu, što daje gospodarsku opravdanost ulaska u ovakve poduzetničke poduhvate.

Meliorirati krš, kao što je učinjeno na Roti, znači od tipičnih šumskih površina i terena učiniti supstrat i površine pogodne za poljoprivrednu proizvodnju. Naime, izuzetno je važno naglasiti, jer se često u javnosti barata krivim pojmovima, melioracijom krša ne stvara se poljoprivredno zemljište ili tlo, već samo supstrat sličan tlu, u kojem uz osiguranje niza pretpostavki može uspješno rasti i uzgajati se vinova loza, kao i druge drvenaste kulture, masline, bajami, šipci, smokve i sl.

Meliorirati krš, osvojiti proizvodni prostor, privesti ga kulturi, oteti ga prirodi, pobijediti prirodu na neki način, veliki je izazov, ali još i veći rizik. Priroda je uglavnom nemilosrdna i kada joj to dopustimo višestruko uzvraća i kažnjava!

Meliorirati krš, poglavito na strmim, nagnutim terenima znači preuzeti i veliku odgovornost za očuvanje stvorenog prostora, zaustaviti i najmanju pojavu erozije koja u ekstremnijim uvjetima može u potpunosti u nizinu odnijeti stvoreni supstrat, zajedno s lozom ili kakvom drugom posađenom kulturom. Stoga je izrada sustava kanalske mreže zajedno s mrežom putova na melioriranim prostorima osnovni korak, nakon kojeg slijedi sadnja, postavljanje armature i sustava navodnjavanja te zahvati racionalne i svrhovite organizacije proizvodnog prostora.

Prikaz nastajanja novog
vinogradarskog položaja
Foto: B. Kozina

Vino se rađa u vinogradu

Zahvaljujući specifičnostima novostvorenog vinogradarskog položaja Rota, ponajprije u pogledu mikroklimatskih prilika u kojima dozrijeva grožđe, te punoj kontroli proizvodnje, kako sa stajališta visine priroda, tako i sa stajališta određivanja optimalnih rokova berbe, postiže se iznimna kakvoća grožđa, koju se u spoju znanja i kreativnih ideja s odgovarajućom tehnologijom, pretvara u vrhunsko vino, vino nove i drugačije dimenzije u odnosu na dosada poznato. Uvjeti u kojima ovdje raste Plavac mali, poglavito uvjeti u kojima dozrijeva grožđe, omogućuju postizanje bolje obojenosti i bolju aromatsku strukturu, što je posljedica specifičnog toplinskog režima, odnosno velike razlike u temperaturama dana i noći kao presudnom faktoru u intenzitetu formiranja aromatskih spojeva, kao i zadržavanja veće razine ukupne kiselosti mošta.

S druge pak strane, sustav uzgoja uz primjenu zahvata djelomične defolijacije omogućuje maksimalno osvjetljenje grožđa, što unapređuje procese dozrijevanja i sintezu tvari boje. Dakle, novostvoreni vinogradarski položaj Rota, po kojem vino i nosi ime, predstavlja mjesto na kojem je moguće uz odgovarajuću tehnologiju i brigu tijekom godine, proizvesti grožđe vrhunske kakvoće, što je temelj svake uspješne vinogradarsko-vinarske priče. Naime, u ovom projektu od samog početka ideju vodilju predstavljao je jedan od temeljnih postulata u vinogradarstvu i vinarstvu koji kaže, „**Vino se uvijek rađa u vinogradu**“, a u podrumu ga treba uz podjednako puno znanja, rada i kreativnosti, odnjegovati i omogućiti mu iskazivanje i postizanje punine potencijala.

Tri različita stila

Na temelju uspješnog podizanja vinograda i njihova ulaska u rodnost osnovana je tvrtka **TERRA ROTA d.o.o.**, također u vlasništvu spomenutih obitelji, sa željom da se od početka do kraja oživotvori pionirski poduzetnički pothvat podizanja vinograda i proizvodnje grožđa Plavca malog najbolje kakvoće. Stoga je plan tvrtke TERRA ROTA potpuno jasan i precizan, proizvoditi vrhunska vina Plavca malog u tri različita stila, s obzirom na odabir grožđa iz vinograda, kao i na ukupnost tehnologije i vremena predviđenog za njegu i dozrijevanje vina.

ROTA standard temeljno je vino, odnjegovano u barrique bačvama do željenog stupnja naglašenosti mirisa i okusa barrique tehnologije, nakon čega slijedi odležavanje u bocama najmanje šest mjeseci, te se na tržištu pojavljuje tek nakon 18 mjeseci od berbe.

ROTA elite i **ROTA exclusive** u kreativnom smislu predstavljaju stilove koji se temelje na odabiru najboljeg grožđa u vinogradima i to samo u iznimno dobrim proizvodnim godinama. Nadalje, oni znače i ponešto različitiji pristup u vremenu njege i dozrijevanja vina u drvu, te podrazumijevaju i dulje odležavanje u boci, a na tržištu će se pojavljivati tek nakon dvije, odnosno tri godine poslije berbe. Naravno, vina pod ovim oznakama pojavljivat će se na tržištu samo pod uvjetom da su doista i objektivno superiornije kakvoće u odnosu na Rotu standard.

Povoljne ocjene stručnjaka i potrošača

Tehnologija proizvodnje vina podrazumijeva moderni pristup u svim segmentima vinifikacije i postupcima dorade i njege. Vrenje se provodi isključivo selekcioniranim kvascima, uz kontrolu temperatura, što je osnovni preduvjet kakvoće vina. Neposredno po završetku alkoholnog vrenja provodi se malolaktična fermentacija, odnosno biološka razgradnja jabučne kiseline, važna za finoću vina, ali još važnija za mikrobiološku stabilnost vina u periodu dozrijevanja. Nakon toga vino prolazi dozrijevanje u barrique bačvama, pri čemu treba naglasiti da vina imena ROTA nikada neće biti snažno barikirana, jer je Plavac mali nedvojbeno iznimno snažnog identiteta te kao vino, odnosno kao sorta u vinu, treba uvijek biti prepoznatljiv. Istina je da postupak barikiranja pomaže bržem dozrijevanju i formiranju vina, da vino brže postaje zaokružnije i kompleksnije, ali i u tome treba naći pravu mjeru.

Dosadašnje ocjene, kako od strane kompetentnih i educiranih kušača vina, tako i od strane prosječnih konzumenata i potencijalnih potrošača, odnosno uživalaca u Roti, bile iznimno dobre i pozitivne. Na više službenih natjecanja i ocjenjivanja kakvoće vina, Rota standard iz 2008. godine, koja je za sada i jedina na tržištu, postizala je isključivo zlatna odličja. U opisu vina treba prije svega istaknuti besprijekornu tehničko-tehnološku čistoću u svim senzornim parametrima, što se na žalost ne može često reći za dobar dio plavaca na našem tržištu. Vino je unatoč naglašenoj i specifičnoj voćnosti u aromatskom kompleksu, kao i unatoč snažnom i strukturiranom tijelu s dozom prepoznatljive, ali i prihvatljive trpkosti imanentne Plavcu malom, iznimno blagog, smirujućeg karaktera, što ga čini pitkim i užitnim u punom smislu riječi. Zavodljive snage i iznimnog sklada bogatstva mirisa i okusa, prožetog plemenitošću dozrijevanja u drvu, svakom istinskom pokloniku Plavca malog, ali i svakom ljubitelju i znalcu dobra vina, može podariti jedinstven doživljaj i u mislima začas odvesti u toplinu ugođaja, boja i mirisa Mediterana.

Istočna Anadolija u Berlinu

Dok je cilj njemačke politike bila integracije turskih zajednica, cilj islamističkih organizacija bio je dijametralno suprotan. Turci u Njemačkoj ostaju Turci čak i ako su prihvatili njemačko državljanstvo

Priredio: prof. dr. Uroš Dujšin

Broj muslimanskih doseljenika u Njemačku iznosi oko 3,5 milijuna, od čega je 75 posto turskog porijekla. Oko trećine ih je koncentrirano u Sjevernoj Rajni-Vestfaliji, a još jedna trećina u Berlinu. To je mnogo mlađa zajednica nego njemačko društvo u cjelini, a i stopa nataliteta joj je znatno viša. Prvi mladi turski radnici došli su u kasnim 1950-im godinama, unajmljeni od strane njemačkih poduzeća koja su patila od akutne nestašice radne snage. Pretpostavljalo se da će oni doći u Njemačku privremeno, no u stvarnosti ih se najprije vratilo tek nekoliko a kasnije ih je, nakon što im je ponuđen određen iznos novca da bi se vratili u Tursku, otišlo otprilike pedeset i pet tisuća. U 1970-im godinama su potrebe za gastarbajterima naglo splasnule. Međutim, mladi radnici koji su se naselili u Njemačku otišli su u svoja rodna sela i vratili se u Njemačku sa svojim ženama ili djevojkama. U svakom slučaju doseljavanje iz Turske se nastavilo jer je njemačko postupanje prema doseljenicima bilo popustljivo. Ako su pridošlice tvrdile da su došli kao azilanti jer su u njihovim zemljama porijekla bili progonjeni (kao u slučaju Kurda), bili su prihvaćani čak i ako je traženje političkog azila za njihovo doseljavanje bio sekundarni razlog. Izgledi za bolji životni standard bili su u Njemačkoj mnogo povoljniji, i ako oni nisu pronašli posao dobivali su socijalnu pomoć.¹

¹ (W. Laqueur (2007): *The Last Days of Europe. Requiem for an Old Continent*. Th. Dunne Books/ St. Martins Press)

Stvoreno paralelno društvo

U nijednoj drugoj zemlji nisu doseljenici bili predmetom toliko mnogo inicijativa od strane tako mnogo dobronamjernih institucija za potpomaganje njihove integracije – socijalnih radnika, akademskih istraživača, crkava željnih da uspostave dijalog, političkih stranaka (kao što su zeleni i liberali) zainteresiranih za stvaranje svoje baze u tim zajednicama. Socijalni radnici i „stručnjaci za migracije” odradili su dosta dobrih stvari, kao što je zaštita novih doseljenika protiv eksploatacije najmodavaca, no u cjelini su učinili više štete nego koristi. Oni su pokazali Turcima kako iskorištavati sistem socijalnog osiguranja – što znači da dobiju maksimum pomoći uz minimalni doprinos općem dobru. Što je turskoj zajednici najviše trebalo bili su savjeti i pomoć na području obrazovanja, koje bi je osposobilo da se uspinje po društvenoj ljestvici. Umjesto toga, kao što je vidljivo čak i za kratke šetnje kroz veće njemačke gradove, od Berlina do Kölna i Duisburga, stvoreno je jedno paralelno društvo, a problemi s kojima se danas suočava njemačko društvo su isti kao u Francuskoj i Britaniji: getoizacija, reislamizacija, visoka nezaposlenost mladih i neuspjeh u obrazovnom sistemu.

Turski (i kurdski) doseljenici ni na koji način nisu bili pripremljeni za život u Evropi. Dolazili su iz najnerazvijenijih dijelova Turske kao što je istočna Anadolija, mnogi su bili nepismeni, a bili su daleko konzervativniji u svojim vjerskim shvaćanjima i političkoj orijentaciji nego srednja klasa turskog društva u Instambulu ili Ankari.

Bez pokušaja integracije

Pridošlice nisu znale njemački – za razliku od mnogih doseljenika u Francusku i Britaniju, koji su imali bar najosnovnije znanje francuskog ili engleskog. Tako i nije bilo neko iznenađenje da su se skoro od dolaska u Njemačku Turci zatvorili u svoju vrstu običaja: njihove vlastite džamije, halal dućane i voćarne, te razna druga mjesta u kojima su mogli biti zajedno sa svojim turskim sunarodnjacima.

Njima nije smetalo što su njihova djeca išla u njemačke škole, ali su se oštro protivili ideji da djevojke sudjeluju u sportu, razrednim izletima ili satovima iz biologije u kojima je bilo govora o seksu. Protivili su se podučavanju predmeta makako nevinih, za koje bi se moglo zaključiti da nisu u suglasju s njihovom vjerom. Ustrajali su na islamskom podučavanju u školi i išli i pred sud da postignu svoje zahtjeve (što nije bilo lako uskladiti sa njemačkim ustavom). Na kraju su dobili što su tražili. Njemačke su vlasti plaćale vjeroučitelje, od kojih je većina došla iz inozemstva, bili su fundamentalisti i nisu znali njemački ili tek sasvim malo.

Nad time kakva se vrst poduke (ili indoktrinacije) izvodila na tim satovima nije bilo nikakvog nadzora. Njemačke su vlasti doduše insistirale da vjerska poduka bude na njemačkom, no tome su se odlučno odupirale turske vjerske organizacije kao i turska vlada. Kada su bili u dvojbi, njemački su sudovi zauzimali promuslimanski stav. Sudovi su odbacivali pritužbe nemuslimanskih susjeda na buku koju su stvarali megafoni koji su pojačavali pozive i molitve mujezina. Takve odluke kolikogod dobronamjerne, nisu pridonosile dobrim odnosima između muslimanskih i nemuslimanskih susjeda.

Oni muslimani koji su se naselili u Njemačkoj osjećali su da su različiti od svog njemačkog okruženja, koje su odbacivali iz vjerskih i drugih razloga. Jednom kad su osnovali obitelji, poriv da održe svoju različitost postao je još jačim – biti poput Nijemca bilo je nemoralno. No nitko nije pomišljao da iz protesta protiv nevjernika napusti Njemačku – to je, uostalom, bio njihov mali svijet i, uz Božju pomoć, to bi na kraju mogla postati njihova vlastita zemlja. Istini za volju, mlađa generacija, naročito dječaci i mladići, prihvatili su odijevanje svojih njemačkih vršnjaka, ali je veoma često jedina knjiga koju su donosili kući bio Kur'an.

Pojave radikalizma

S obzirom na njenu reakcionarnu društveno-kulturno-vjersku orijentaciju, turska je zajednica u Njemačkoj bila posebno zanimljiva desničarskim fundamentalističkim snagama u Turskoj, koje je vodio Necmetin Erbakan. Njegova je ekstremistička stranka slala emisare i imame u Njemačku i vršila usmjeravanje na različite načine. Dvije glavne organizacije za tu svrhu bila je Kalifatska grupa Cemaleddina Kaplana u Kölnu i Milli Goerues, udruga osnovana u 1080-im godinama koja se brzo proširila Njemačkom i, u manjoj mjeri, na turske zajednice u drugi evropskim zemljama. Kaplanova je grupa ostala relativno malena; ona je odbacivala demokraciju kao načelo i svog glavnog neprijatelja vidjela ne toliko u Njemačkoj koliko u laičkoj Turskoj. Prema učenju turskih fundamentalista, Židovi su osnovali dvije države – Izrael i modernu Tursku – jer su osnivači moderne Turske, Mladoturci i Kemal Atatürk, svi po porijeklu bili Doemme, a to znači Židovi koji su pred mnogo stoljeća prešli na islam s namjerom da ga postepeno potkapaju, moderniziraju i sekulariziraju.

Kaplan je umro 1995. a kao vođa Kalifatske grupe naslijedio ga je njegov sin, Metin Kaplan. Ubrzo nakon toga njihov heroj i sponzor Erbakan izabran je za turskog premijera, ali nije ponovno izabran i na koncu je prognan iz politike. Ti su događaji u Turskoj, koji su doveli do raskola među turskim

fundamentalistima, sa sličnim raskolima među njihovim sljedbenicima u Njemačkoj, izvan dometa moje pripovijesti. Dovoljno je napomenuti da je Erbakana, inače profesora fizike koji je dugo godina živio u Njemačkoj, na kraju naslijedio Recep Tayyip Erdogan, bivši poluprofesionalni nogometaš, koji je postao predsjednik vlade u 2003. nakon što je bio popularni gradonačelnik Instambula. Erdogan, iako i sam fundamentalist, djelovao je mnogo opreznije nego njegov prethodnik. Bio je sklon pristupanju Turske u Evropsku zajednicu i popravio je odnose sa Grčkom, a u unutrašnjoj je politici slijedio konzervativni, ali oprezniji i pragmatičniji kurs.

Prevlast islamista

Posljednjih je godina turska vlada, putem službenih i neslužbenih kanala, pokazala velik interes za turske zajednice u Njemačkoj. Velika većina Turaka u Njemačkoj dobivaju informacije o njihovim domaćim prilikama i svijetu iz turskih novina kao što je *Hurriyet*, s izdanjima tiskanim u Berlinu kao i od turske televizije. Posjetiocima Kreutzberga ili Moabita ustanovit će da gotovo i nema stana bez satelitske antene na balkonu kako bi olakšala prijem kanala iz domovine. Čak i njihove sportske vijesti dolaze iz publikacije pod zanimljivim naslovom *Fanatik*. Notorni „ultrarodomoljubni“ film „Dolina vukova“ doživio je kod turske zajednice u Njemačkoj ogroman uspjeh i izazvao burne ovacije.

Kaplanova se grupa samim svojim radikalizmom uvelike izolirala od glavnine njemačkih Turaka; tokom unutrašnje borbe za vlast došlo je čak i do političkog ubojstva. Na kraju je Metin Kaplan osuđen na četiri godine zatvora zbog poticanja na ubojstvo i nakon izdržavanja kazne je sa svojom obitelji protjeran u Tursku. (U Turskoj je tražen jer je planirao srušiti zrakoplov na Atatürkov mauzolej za vrijeme jedne svečanosti). U međuvremenu je grad Köln nastojao vratiti više od 200.000 eura koji su Metinu Kaplanu isplaćeni kao socijalna pomoć; ranije je u njegovom stanu za vrijeme jedne policijske racije nađeno više od milijun dolara i mnogo zlata. Taj slučaj nehotičnog subvencioniranja terorizma od strane evropskih vlasti kao i sprečavanja iz političkih ili pravnih obzira da policija i sudovi poduzmu efikasne protumjere nipšto nije bio izuzetan slučaj.

Napokon je Kaplanova grupa Kalifat proglašena nelegalnom. No sljedbenici su mu ostali kao sekta, dok je Milli Goerues, djelujući spretnije, postala masovnom organizacijom. Milli Goerues je cijelo vrijeme tvrdila da poštuje njemački ustav i da vjeruje u demokraciju, opredjeljujući se čak i za „evropske vrijednosti“. No njemačka je domaća obavještajna služba (agencija odgovorna za zaštitu ustava) kao i mnogi drugi dobro informirani pojedinci vjerovali su

da je suprotno istina, čak i ako su turski islamisti činili velike napore da se umile vladajućoj Kršćansko-demokratskoj uniji (CDU) Vizija Milli Goerues bila je vizija zemlje koja živi po striktnom islamističkom pravu, čak i ako u sadašnje vrijeme treba učiniti izvjesne koncesije dok muslimani ne postanu većina. Oni tvrde da njihova stranka nije antidemokratskija nego CDU. Sve do otprilike dvadeset godina turske su vjerske organizacije doista bile neutralne a propovijedi u džamijama apolitične. No nakon toga su vodeće grupe, uključujući i DITIB (ogranak turskog ministarstva za vjerska pitanja) preuzeli islamisti, i to čak i ono radikalni. Istodobno su te organizacije prijetile sudskim tužbama (a često su i tužile) one koji su razotkrivali njihovu stvarnu orijentaciju i aktivnosti. „Milli Goerues” znači „Nacionalna vizija” a također je i naslov knjige turskog ekstremističkog vođe Erbakana. Ona tvrdi da ima oko 220,000 članova (stvarna brojka je izgleda bliža onoj od 20.000), a u Njemačkoj upravlja sa oko 270 džamija.

Oštro suprotstavljeni ciljevi

U svojim ideološkim smjernicama Milli Goerues i s njom povezane organizacije oštro kritiziraju kršćanstvo i otvoreno su antisemitske. Jednom prilikom su izrazile simpatije prema muslimanskim terorističkim grupama, no koliko se može ustanoviti nisu sudjelovale u takvim akcijama. Al Quaeda i druge terorističke organizacije koje su koristile Njemačku kao bazu za regrutiranje koncentrirale su se na doseljenike iz arapskih i sjevernoafričkih zajednica.

Dok je cilj njemačke politike bila integracije turskih zajednica, cilj islamističkih organizacija podržavanih odstrane turske vlade bio je dijametralno suprotan. Turci u Njemačkoj ostaju Turci čak ako su i prihvatili njemačko državljanstvo; prema željama Ankare, Turci u Njemačkoj bi trebali glasovati na turskim izborima, i u isto bi vrijeme, gdje god žive, trebali promicati interese Velike Turske koja ostaje njihovom domovinom. (Turci rođeni u Njemačkoj ne stječu automatski njemačko državljanstvo, nego ga moraju tražiti). Službene njemačke institucije su u tim konfrontacijama s islamistima bile veoma korisne. Kršćanske su im crkve nastojale izići ususret tražeći dijalog i dodirne točke među vjerama. No u tom nastojanju nisu naišle na partnere, jer je cilj turskih vjerskih institucija bilo očuvanje njihovog posebnog karaktera, a ne da budu pod utjecajem zapadnjačke vjere, kulture ili političkih vrijednosti. Taj neuspjeh nije bio ograničen samo na Njemačku; izvještaji iz Austrije i Švicarske ukazuju na iste naizgled nerješive probleme. Tek su u posljednjim godinama crkve odustale od onoga što se pokazalo jednim besplodnim pothvatom.

Što su bili glavni predmeti sporenja između islamista i njemačkog društva u kojemu (ili pored kojeg) oni žive? Prema njemačkim dužnosnicima, njihov broj nije zastrašujući – 3.600 u Berlinu – a on tokom godina i nije značajno porastao. No to se odnosi na militante, profesionalce ili poluprofesionalce, i viđeni iz te perspektive oni izgledaju jači nego bilo koja grupa. Milli Goerues, koju su njemački dužnosnici kategorizirali kao „ekstremističku“, ima stotine grupa raspoređenih u njeni džamijama. Ona želi (bez biranja riječi) zamijeniti laički poredak u zemlji u kojoj žive poretkom zasnovanim na šerijatu, najprije u područjima u kojima su muslimani većine ili značajna manjina a zatim u područjima u kojima se povećao njihov prostor. Takva je politička orijentacija nespojiva s demokratskim poretkom.

Ozbiljan društveni pritisak

Oni koji dobro poznaju te zajednice izvještavaju da su se zasad Milli Goerues i druge islamističke grupe radije opredijelile za društveni pritisak nego za nasilnu akciju. U pet mjeseci sedam „časnih ubojstava“ žena koje su odlučile živjeti slobodnim životom „kao Nijemci“ prije su bile akcije pojedinaca nego organizirana kampanja. Počinitelji su prošli s blagim kaznama. Izvještaji iz Kreuzberga, Waddinga i drugih kvartova donose zanimljive primjere o tome kako se očituje taj društveni pritisak: mladići zaustavljaju ljude na cesti i kažu im da ako nisu muslimani trebaju napustiti ovo područje. Njemačka su djeca protjerana iz lokalnih igrališta. U školama se na nemuslimane vršio pritisak da za vrijeme ramazana poste; na nemuslimanske djevojčice se vrši pritisak da nose haljine slične onima muslimanskih djevojčica, a ne nepristojne suknje, hlače ili majice. Roditeljima školske djece je rečeno da kakvugod uputu im dala škola, prednost uvijek ima džamija i njeni razredi. Prema tim izvještajima, islamistički aktivisti se nisu miješali u trgovinu drogom ili nogomet, znajući da bi se, protiveći se popularnim zabavama suočili s velikim teškoćama.

Jedan od glavnih predmeta sporenja je položaj žena. Prema ortodoksnoj islamističkoj tradiciji, žene se iznad određenog stupnja ne bi trebale obrazovati. One bi trebale ostati kod kuće i odgajati djecu, a trebale bi izlaziti iz nje samo u pratnji muškog člana obitelji (makar i mlađeg brata). Mnoge, a vjerojatno i najveći dio mladih žena udaju njihovi roditelji za mlade ljude koje one nikad prije nisu vidjele – putem takozvanih prisilnih vjenčanja. To je postao značajan politički problem zahvaljujući aktivnostima (i knjigama) nekoliko ženskih disidenata koje su razotkrile ovu praksu. Neki njemački „istraživači migracija“ su tvrdili da su te optužbe u najmanju ruku pretjerane, jer je njihov motiv obično ekonomski: vjenčanja se dogovaraju da se sačuva ekonomsko blagostanje obitelji. No kakav god bio motiv, istraživači nisu porekli postojanje

tog običaja nego su ga objašnjavali kao duboko ukorijenjenu etničku specifičnost među Turcima i Kurdima. Oni također vjeruju da se vlasti ne bi trebale miješati u te običaje.

Sve u svemu, bilo je manje fizičkog nasilja između muslimanskih i nemuslimanskih zajednica u Njemačkoj nego u Francuskoj i Britaniji, ali među zajednicama je prisutno veliko nepovjerenje. Uz visoku nezaposlenost mladih i neuspjeh mnogih mladih muslimana u školi kao rezultata nedostatka motivacije i islamističke indoktrinacije, tada nastaje potencijal za sukobe. U tom su kontekstu dva podatka od priličnog značenja: 40 posto mladih ljudi nenjemačkog porijekla u Berlinu čak ni ne uspijeva završiti *Hauptschule*, najnižu stepenicu obrazovnog sistema i pribježište onih koji su zakazali. U Berlinu jedan od tri mlada čovjeka nenjemačkog porijekla dolaze u sukob sa zakonom prije nego što navrše osamnaest godina. Iako je 40 posto onih koji ne uspijevaju završiti školu dječaci i djevojke, izgleda da, kako je već ranije napomenuto, djevojke u školi uspijevaju znatno bolje od dječaka i da je to pretežno problem mladih muškaraca nego mlade generacije u cjelini. Otuda i potencijal za nasilje u Berlinu i drugim gradovima. Stav nekih njemačkih političkih stranaka koje nastoje pridobiti glasove u tim zajednicama bio je sve drugo nego koristan. Nastojeći zaštititi doseljenike od kritika izvana, te su se stranke protivile socijalnoj i kulturnoj integraciji i podržavale separatizam kao i održanje jednog paralelnog društva.

Koristite interaktivno

www.inicijativa.com.hr

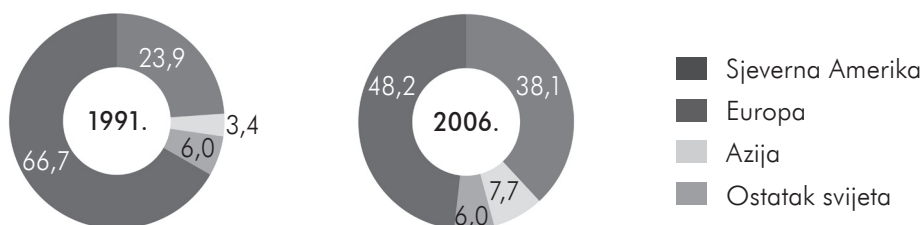
Europski izazov Americi

Europski ekonomisti donedavno su predavali i objavljivali radove uglavnom na svojim nacionalnim jezicima, a prekogranično studiranje bilo je prilična rijetkost. Ali, 1999. godine europski su lideri pokrenuli tzv. Bolonjski proces (koji još uvijek izaziva podosta proturječja, uz ostalo i u Hrvatskoj), tj. niz dogovora, s ciljem da se promiču jedinstveni akademski standardi. Znanstveni stupnjevi i naslovi (zvanja) sada su znatno lakše usporedivi. Sve je više predavanja i publikacija na engleskome jeziku.

Internacionalizacija je ojačala glas Europe u ekonomskoj literaturi. Tako je 1999. čak 66 posto objavljenih ekonomskih istraživanja potjecalo od ekonomista sa sjevernoameričkih institucija, većinom onih iz SAD-a, dok su Europljani ostvarili tek 24 posto. Međutim, prema nedavno objavljenom istraživanju (autori Ana Rute Cardoso, Paulo Guimaraes i Klaus Zimmerman) već 2006. osjetio se znatno snažniji utjecaj ekonomista sa starog kontinenta. Te godine čak 40 posto objavljenih članaka rezultat je revnosti Europljana, dok je sjevernoamerički udio pao na 45 posto, a azijski porastao na tri do devet posto.

Neki Amerikanci omalovažavaju europski uspon. Posljednjih godina pokrenuti su brojni novi časopisi u kojima dominiraju članci europskih autora. Ali, to ipak ne može potpuno objasniti uzmak Amerikanaca, koji se zasad ipak ne moraju zabrinjavati, jer njihovi autori drže 76 posto članaka u vrhunskim znanstvenim časopisima, a prednjače i brojem citata. No, europske ekonomske zvijezde uskoro će i u tome postati jača konkurencija. (dk)

Graf: Udio članaka u ekonomskim časopisima prema teritorijalnoj pripadnosti autora

Izvor: „Trendovi ekonomskih istraživanja: međunarodne perspektive”, autori Ana Rute Cardoso, Paulo Guimaraes i Klaus Zimmermann

Buđenje crnog kontinenta

Lavovi potiskuju tigrove

Ekonomski mediji diljem svijeta proteklih su godina učestalo hvalili uspon Brazila, Rusije, Indije i Kine te općenito Azije. Međutim, pravi rekorder u prvom desetljeću 21. stoljeća krije se na posve drugoj adresi. Analiza The Economista otkrila je da čak šest od deset najbrže rastućih svjetskih gospodarstava u razdoblju od 2000. do 2010. pripada podsaharskoj Africi.

Jedina iz velike četvorke koja se održala među deset vodećih jest Kina, koja je na drugom mjestu, iza vodeće Angole. Ostalih pet afričkih sprintera bili su Nigerija, Etiopija, Čad, Mozambik i Ruanda, sa stopama rasta od gotovo osam ili više posto. U dva desetljeća do 2000., samo je jedna afrička zemlja bila među deset vodećih (Uganda), naspram devet azijskih. Prema prognozi MMF-a, Afrika će u sljedećih pet godina zauzimati sedam od deset vodećih mjesta.

Snaga seli na jug

Deset najbrže rastućih svjetskih privreda (isključujući zemlje s manje od 10 milijuna stanovnika)

Prosječan godišnji rast BDP-a, %

2001. - 2010.	
Angola	11,1
Kina	10,5
Myanmar	10,3
Nigerija	8,9
Etiopija	8,4
Kazahstan	8,2
ČAD	7,9
Mozambik	7,9
Kambodža	7,7
Ruanda	7,6

2011. - 2015.	
Kina	9,5
Indija	8,2
Etiopija	8,1
Mozambik	7,7
Tanzanija	7,2
Vijetnam	7,2
Kongo	7,0
Gana	7,0
Zambija	6,9
Nigerija	6,8

Izvor: The Economist, MMF

Prerađivačka industrija u rasulu

Susjedove muke ne pomažu Hrvatskoj, koja trpi slične posljedice tranzicijske razuzdanosti i neozbiljnosti

Ekonomisti nerado prognoziraju, ali neslužbeno kažu da nam za proizvodnju (naročito prerađivačku industriju) na razini od prije dva desetljeća treba 10 godina. Pod uvjetom da se nastave reforme, okonča privatizacija, obuzdaju stranački interesi, smanji javna potrošnja itd.

Tekst se doima vrlo poznato, gotovo da nema ozbiljnijeg ekonomista u Hrvatskoj koji u nekoj prigodi nije primijenio sličnu retoriku. Međutim, to nije naša izvorna jadikovka, nego potječe od našeg istočnog susjeda. U dokumentu „Postkrizni model ekonomskog rasta i razvoja Srbije od 2011. do 2020.” traži se rehabilitacija kemijske, strojarke, elektroničke i prehrambene industrije te proizvodnje prometnih sredstava.

Iako su razmjeri uništavanja prerađivačke industrije u Hrvatskoj katastrofalni (što je jedan od ključnih generatora nabujale nezaposlenosti), čini se da su posljedice tranzicije u Srbiji još dramatičnije. Kako navodi tjednik Novac, u Beogradu je broj industrijskih radnika smanjen s 245 tisuća na manje od 14 tisuća, a sličan je pad i u ostalim gradovima. Samo 50 poduzeća zapošljava tisuću ili više radnika, četiri puta manje nego 1990.

Naravno, Hrvatskoj nije nikakva utjeha što u najbližem susjedstvu ima ekonomskog bolesnika s još lošijom gospodarskom krvnom slikom od naše.

Broj industrijskih radnika		
Mjesto	Ranije	Sada
Beograd	245.390	13.842
Niš	25.285	3.358
Kragujevac	57.574	8.331
Novi Sad	24.848	5.512
Kruševac	23.378	3.653
Vranje	20.357	6.907
Subotica	16.130	2.374
Pirot	13.362	2.126

Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije

Reflektor

Drugo njemačko privredno čudo

Od 'europskog bolesnika' do 'lokomotive razvoja'

Londonski The Economist je prije 12 godina označio Njemačku kao 'privrednog bolesnika Europe'. Danas, nakon dviju recesija i velike svjetske financijske krize, pred saveznim Ministarstvom za gospodarstvo u Berlinu stoji veliki plakat s citatom iz istog časopisa: „Vrijeme je da novo njemačko privredno čudo pobliže razmotrimo”. Što se to događalo u međuvremenu da je 'bolesnik Europe' prerastao u 'lokomotivu razvoja' Europske zajednice?

Piše: Ante Gavranović

„Njemačka je u – vjedru. Kao građanin želio bih od srama nestati s površine zemlje. Najveća gospodarska nacija Europe nije lokomotiva rasta već najsporija, onemoćala željeznica starog kontinenta. Irska, čak Nizozemska su 'sportski automobili' EU – oni se rugaju bolesniku Europe. Jer ima niži dohodak po stanovniku nego oni, jer je tako onemoćao, jer je veliki grješnik u pogledu održavanja proračunskog deficita – ne može državne financije održati pod kontrolom. Zbog svojih strukturnih problema Njemačka ostaje na začelju Europe” tvrdio je 2003. Hans-Werner Sinn, šef uglednog Ifo-Instituta u Muenchenu. „Samo jedna osrednja kulturna revolucija može unijeti neke promjene. Osobno nisam vrlo optimističan da će do toga doći”.

Pokazatelji su davali Sinnu za pravo: njemačko je gospodarstvo poraslo između 1995. i 2005. godine 14,6 posto; u isto vrijeme je prosječni rast zemalja EU iznosio 24 posto. Privreda SAD je u istom razdoblju porasla čak 40 posto.

Odjednom preokret: prema procjenama MMF-a, „drugo njemačko privredno čudo” ima realne šanse da potraje. DBP je porastao u 2010. godini 3,6 posto, a prognoze su da će i dalje rasti – u 2011. za 2,5 posto, u 2012. nešto iznad 2 posto. To znači da Njemačka ostaje među vodećim privredama svijeta – konjunktura lokomotiva. Vodeći ekonomski stručnjaci predviđaju povoljna kretanja za cijelu dekadu, posebno u narednih pet godina. „Njemačka će imati svojih sedam debelih ‘biblijskih’ godina” ističe Daniel Gros, direktor Instituta za gospodarska istraživanja CEPS u Bruxellesu. The Washington Post je u veljači 2011. ocijenio njemačko gospodarstvo kao ‘trenutno možda najjače u svijetu’.

Otkud taj nagli obrat? Što je uzrokovalo takav – u vrijeme ozbiljne krize - neočekivani preokret, koji je u posljednjih pet godina invalida pretvorio u trkača? Njemačka je opet postala europska lokomotiva razvoja, i to u vrijeme kad se preostale nacionalne privrede u Europi mukotrpno bore da izađu iz krize.

Analiza onoga što se događalo u Njemačkoj tih godina može se sažeti u nekoliko riječi: konzekventno su provedene gospodarske i socijalne reforme. Tu leži bit uspjeha. Neočekivani povratak u velikom stilu rezultat je besprimjernog gospodarskog eksperimenta. Nakon dramatičnog urušavanja konjunktura u 2009. njemačka Vlada se odlučila za akciju spašavanja po recepturi ekonomista John Maynarda Keynesa: kad gospodarstvo ponire država treba brzo i odlučno intervenirati s jasnim ekonomskim programima. Velika koalicija, pretpostavka donošenja bitnih reformi, krenula je s ‘paketom spašavanja’, stavljajući 480 milijardi eura na raspolaganje poslovnim bankama u teškoćama (garancije i kapitalna pomoć), 115 milijardi je ‘ubačeno’ u poduzeća koja su se našla u financijskim teškoćama (jamstva i krediti), dok je oko 80 milijardi uključeno u dva programa s težnjom da se oživi domaća konjunktura. Tadašnji ministar financija Peter Steinbrueck označio je to izrekom „da se vatra vatrom pobjeđuje”.

Presudile su reforme

Eksperiment je – uspio. Prvo je slomljeno ustajalo tržište rada: fleksibilizirano je radno vrijeme; skraćivanje radnog vremena i uvođenje niskih nadnica osigurali su konkurentnost na svjetskim tržištima; poduzeća danas mogu puno brže reagirati na potrebe u radnoj snazi; ukinut je prekovremeni rad.

Time su, danas se to jasno pokazuje, spašena radna mjesta. Prije nekoliko godina to se rješavalo masovnim otpuštanjem radnika. Pokazalo se da time, zapravo, gube poduzetnici. Naime, u trenutku kad opet jačaju priljevi narudžbi trebalo bi tek okupiti stručnu radnu snagu i osposobiti je za složenije poslove. To traži vrijeme. Ovim mjerama stručna radna snaga ostala je na okupu i, kad se nazirao izlaz iz krize, Njemačka privreda mogla je odmah nastaviti s uspješnim isporukama na domaćem i stranim tržištima. Pokazalo se da je ta politika bitno utjecala na postignute rezultate. Još 2005. Njemačka je imala 5 milijuna nezaposlenih. Danas se ta brojka smanjila na 3 milijuna.

Važnu ulogu u stabilizaciji odigrala je i suzdržanost radnika i namještenika u zahtjevima za povećanjem plaća. Realno, to je značilo pad prihoda i kupovne moći stanovništva. Realna bruto primanja porasla su od 2000. u Njemačkoj za 21,8 posto. Prosječni porast u zemljama EU za isto razdoblje iznosio je 35,5 posto. To je omogućilo njemačkim poduzećima da smanje svoje proizvodne troškove, svoje proizvode mogu nuditi po atraktivnijim cijenama i, istodobno, zadržati veći broj stalnih radnika. Rezultat: jedinični troškovi rada bili su 2007. ispod razine iz 2000. godine. U Italiji i Velikoj Britaniji troškovi rada porasli su 30 posto, u Francuskoj otprilike 20 posto.

Još prije nekoliko godina smatralo se Njemačku najvećim gubitnikom globalizacije. Smatralo se da domicilne tvornice nemaju gotovo nikakvu perspektivu. Upozoravalo se da će poslove preuzeti jeftina radna snaga u istočnoj Europi ili Aziji. Pokazalo se da prognoze nisu bile utemeljene: „Made in Germany” opet je jako tražena roba, posebno u najbrže rastućim zemljama poput Kine, Indije i Brazila. Ekonomski stručnjaci smatraju da će upravo ta potražnja u narednim godinama osiguravati gospodarski uzlet njemačke privrede. Najnoviji pokazatelji kretanja njemačkog izvoza ukazuju na ozbiljne promjene: dok su ranijih godina zemlje EU apsorbirale 40 posto, sada se taj omjer smanjuje na otprilike 30 posto, s naglim ubrzanjem izvoza u spomenute zemlje.

Novi paradoks

Njemačko gospodarstvo bilo je godinama izvrgnuto porugama i podsmjehu svojih susjeda, članica EU. Novo njemačko privredno čudo mnoge zemlje i unutar EU ne doživljavaju s blagonaklonošću i veseljem. Visoka razina njemačke konkurentnosti danas je izložena kritikama zemalja EU koje su se našle u ozbiljnim financijskim teškoćama. Prigovaraju njemačkoj politici niskih nadnica, smatrajući da to neposredno šteti njihovoj konkurentnosti. Zaboravili su pritom da svoj razvoj i uzlet zahvaljuju relativno niskim kamatama, vezano uz uvođenje jedinstvene valute, eura, a da nisu provele potrebne

gospodarske i socijalne reforme, oštetivši time i njemačko gospodarstvo, najvećeg financijaša unutar EU.

Zanimljivo je da upravo te zemlje, jasno indirektno, sada traže od njemačkog gospodarstva da smanji svoju učinkovitost. Tako se javljaju zahtjevi da Njemačka povećanjem plaća potakne veću domaću potrošnju, kako „ne bi živjela na račun porasle potrošnje u drugim zemljama“, aludirajući time

Kako dalje?

12 savjeta Gospodarskog vijeća

Njemačko Gospodarsko vijeće, samostalno savjetodavno tijelo, izašlo je nedavno s prijedlogom od 12 točaka za nastavak privrednog uzleta. Povod za to je činjenica da „odgovorno i uspješno ponašanje savezne Vlade u financijskoj krizi nije moglo spriječiti da anketne vrijednosti padaju sve niže“. Ističući da građani imaju puno više hrabrosti i spremnosti za reforme no što im politika pripisuje i vjeruje, Gospodarski savjet poziva kancelarku Angelu Merkel na odlučnije djelovanje i očekuje od savezne Vlade u narednim mjesecima više jasne političke volje i više tempa u provođenju koalicijskog ugovora. Treba prekinuti praksu da svaki prijedlog reformi nailazi na 'snajperiste' u vlastitim redovima. Uzlet gospodarstva treba shvatiti kao šansu. Njemačkoj je potrebna strategija napretka, hrabrost umjesto rezignacije.

Navest ćemo samo u naznakama što sadrže preporuke njemačkoj Vladi. Prva se odnosi na saniranje proračuna, koje mora imati prednost u odnosu na proširenje socijalnih aktivnosti. Nadalje, pojednostavnjivanje poreznog sustava ima prednost pred smanjivanjem poreznih obveza. Da bi se smanjilo državnu zaduženost mora konačno prestati miješanje države u gospodarsku sferu. Potrebno je jače uključivanje zdravih nezaposlenih, posebno mladih, u proces rada, što znači više kvalificiranosti, uklanjanje barijera pri zapošljavanju i jačanje motiviranosti i poticaja za ulazak u realnu sferu gospodarstva. Budućnost Njemačke je u izgradnji zemlje obrazovanja i stvaranje industrijske nacije, s realnim šansama za mlade ljude, s tim da se mirovine vezuju uz stvarne godine uplaćivanja doprinosa. Ravnomjernija raspodjela prava u zdravstvenom osiguranju moguća je samo kroz oporezivanje dohotka te povećanu ekonomičnost i zdravu konkurenciju javnog i privatnog sektora.

Preporuke Gospodarskog vijeća dalje predviđaju jačanje klastera pri istraživanju i razvoju kroz zajedničku suradnju industrije, akademske

na velike suficite u izvozu. U Njemačkoj ozbiljni analitičari odgovaraju da je zadržavanje prave mjere zakon trenutka. Usporena, ali ipak lagano porasla primanja i smanjeni broj nezaposlenih ionako pridonose povećanoj unutarnjoj potrošnji i nema razloga mijenjati zacrtanu politiku. Njemačka će, usprkos kritikama, i dalje ostati izrazito izvozna zemlja koja svoju budućnost i gospodarski rast gradi na viškovima izvoza nad uvozom. Pritom ističu da se

zajednice i investicijskog kapitala. Pritom se napominje da Njemačka zauzima u pogledu produktivnosti mjesto tek u sredini OECD zemalja, pa čak i kineska poduzeća trenutno više ulažu u R&D od njemačkih, što se može štetno odraziti na njemačko gospodarstvo s obzirom na njegovu inovacijsku snagu.

Daljnje preporuke se odnose na čista radna mjesta i dosljedno smanjivanje obveza potrošača prema naknadama za energiju, s naglaskom na ulaganja, konkurentnost i održivi rast. Stoga u poduzimanju infrastrukturnih mjera treba uspostaviti realnu listu prioriteta s naglaskom da se moraju skraćivati preduga razdoblja planiranja i njihove realizacije. Zanimljiva je i posebna preporuka koja se odnosi na EU, a pretpostavlja razvijanje gospodarsko-političke EU strategije, koja će oslabljene zemlje ojačati, ne spriječavajući ili kočeći one snažne. Temeljna misao pri tome mora sadržavati pravilo da svaka zemlja sama snosi pozitivne i negativne posljedice svoje proračunske politike. Bez uspostavljanja financijske discipline svake od članica EU gotovo je nemoguće održati primjerene međuodnose.

Što dalje?

Rezultati vladinih mjera sada su jasno vidljivi, no ipak izazivaju ozbiljne polemike. Analize pokazuju da je u spomenutih 675 milijardi eura, koji su u raznim oblicima stavljeni na raspolaganje, bilo i puno nepotrebnih poteza pa i uludo bačenih sredstava. Brojni su primjeri, osobito na komunalnim razinama, gdje se javljaju projekti koji nisu potrebni ili nemaju prioritet. Ipak, generalno, mjere su se pokazale djelotvornim: poduzeća su dobila nove poslove, potrošači imaju više novaca na raspolaganju, a poslovne banke opet odobravaju kredite bez bojazni da će njihovi klijenti bankrotirati. Najveća vrijednost 'paketa spašavanja' upravo leži u činjenici da se ponovno, relativno brzo, uspostavilo povjerenje u ekonomski razvitak, što je financijska kriza stavila pod upitnik.

zemlje EU koje su u ozbiljnim teškoćama (Grčka, Irska, Portugal, Španjolska) moraju uključiti u zajedničku gospodarsku politiku Unije uz uspostavljanje proračunske discipline. Cilj bi morao biti: ujedinjene države Europe, a ne – transferunija Europa.

Opasnost od prevelike ovisnosti

U svojevrsnoj euforiji možda se premalo uzima u obzir činjenica da dio (ipak) neočekivanog uspjeha njemačkog gospodarstva leži i u relativno brzom oporavku svjetskog gospodarstva, zahvaljujući prije svega sveobuhvatnim mjerama spašavanja financijskog tržišta i velikih koncerna. Kritičari u vlastitim redovima upozoravaju da njemačko gospodarstvo postaje sve ovisnije o rastu privrede u Kini, Brazilu, Indiji, Rusiji i Turskoj. Kina je, tako na primjer, u 2010. pretekla Nizozemsku kao najvećeg uvoznika njemačkih proizvoda. To, istina, povećava mogućnosti rasta, ali istodobno povećava i rizike takve ovisnosti.

Uzlet gospodarstva omogućio je porast zaposlenosti: danas u njemačkom gospodarstvu radi 350.000 radnika više nego prije izbijanja gospodarske i financijske krize. U Ministarstvu rada i socijalne skrbi tvrde da se tek očekuje novi val zapošljavanja, posebno na području tercijarnih djelatnosti, ponajviše u zdravstvu. Kritičari te politike, međutim, upozoravaju da pitanje zapošljavanja u njemačkom gospodarstvu nije samo konjunkturalni već prije svega strukturni problem. Priznaju da državne intervencionističke mjere (skraćeno radno vrijeme, djelomična nezaposlenost), koje su produžene do kraja ožujka 2012, istina smanjuju uništavanje produktivnih radnih mjesta kroz masovna otpuštanja, ali smatraju da to ne može biti dugoročno rješenje jedna zdrave privrede. Pozivaju se pritom na riječi saveznog ministra za gospodarstvo i tehnologiju Rainera Brüderleja koji ističe „što će dulje potrajati reguliranje skraćenog radnog vremena, to će biti teži proces restrukturiranja privrede u nastojanjima za porastom konkurentnosti”.

Sve ozbiljne analize pokazuju da je upravo porast produktivnosti ključni čimbenik u budućim nastojanjima za rast i daljnji uzlet njemačkog gospodarstva. Neke recentne analize čak pokazuju da je produktivnost ozbiljno ugrožena jer je ostvarena dodana vrijednost na mnogim područjima privređivanja ispod svjetskog prosjeka.

Analitičari upozoravaju da njemački izvozni model, usko povezan s niskim nadnicama i suzdržanom potrošnjom na unutarnjem tržištu i visokom državnom zaduženosti, predstavlja – pravu tempiranu bombu. Njemačko gospodarstvo stoga mora pronaći novi model akumulacije kapitala. Ključno pitanje koje se pritom postavlja jest hoće li to ugroziti 'socijalnu državu'?

Kvalitetni lideri nositelji održivog poslovanja

Korporacijska društvena odgovornost u Hrvatskoj uglavnom je nerazvijena i tek je u začetku. Ipak jača svijest da je to nezanemariva dodana vrijednost i poslovni potencijal

Piše: dr. Majda Tafra-Vlahović

U društveno odgovornom poslovanju događaji se mijenjaju velikom brzinom. Danas nema direktora velike tvrtke koji bi tvrdio da održivost nije osobito važna. Zapravo, čak je 93 posto glavnih direktora najmoćnijih svjetskih kompanija u dosad najvećem istraživanju koje su proveli UN Global Compact i istraživačka tvrtka *Accenture*, objavljenom u kolovozu 2010. izjavilo da je održivost izrazito važna za uspjeh poslovanja njihove kompanije.

Prema istraživanju *Corporate Reputation Watch* iz 2002. kao najvažnija pitanja društvene odgovornosti u budućnosti izvršni direktori naveli su odnos sa zaposlenicima (77 posto), korporativno upravljanje (75 posto), etičke vrijednosti (69 posto) i financijsku transparentnost (57 posto). Ugled tvrtke kod različitih dioničkih skupina postaje tijekom vremena sve važniji poticaj odgovornog poslovanja.

Sposobnost komuniciranja postala je čimbenikom koji određuje ugled tvrtke, kao što to potvrđuju rezultati spomenutog istraživanja. Nakon sloma *Enrona* otvorenost i transparentnost postale su kontrolne riječi za obnavljanje poslovnog povjerenja.

Većina je velikih kompanija prepoznavši tu novu složenu situaciju preformulirala svoj način komuniciranja. Istraživanje *Corporate Reputation Watch* pokazalo je izvršni direktori medijsku kritiku smatraju najvećom prijetnjom svojem ugledu; više od polovice ispitanika (58 posto) smatra to većom prijetnjom od neetičnog ponašanja (33 posto) i lošeg poslovanja (45 posto). Taj je strah opravdan. Od

slučaja *Brent Spar*, do krize *Ford – Firestone* i izlivanja nafte u Meksičkom zaljevu 2010. mediji su probleme poslovanja pretvorili u testiranje povjerenja u tvrtku, često uz kobne posljedice. Restrukturiranje korporativnih komunikacija nije se zadržalo samo na odjelu za odnose s medijima. Posljednjih godina interno organizacijsko komuniciranje prošlo je kroz opsežne promjene kako bi moglo zadovoljiti potrebe svojega komunikacijskog doba. Iako u mnogim organizacijama postoji potrebna količina stručnosti, većina ih je daleko od integriranog i cjelovitog pristupa upravljanju ugledom.

Široke građanske odgovornosti zahtijevaju korporativno ponašanje koje se odvija dijaloški, iskazivanjem poštovanja, predanosti i otvorenosti. Dok je prevladavajuća paradigma u korporativnoj komunikaciji i dalje instrumentalna, uloga korporativne komunikacije u preventivnom upravljanju problemima najčešća je u obliku odlučnih napora da se nadzire način na koji bitni dijelovi javnosti doživljavaju identitet, ugled i svrhu organizacije. Potpuno aktivan građanin ne bavi se samo pitanjima osobnog interesa nego podupire one aktivnosti koje se odnose na cijelu zajednicu.

U pozadini većine primjera inovacije prisutna je predanost vodstva stvaranju društvene, gospodarske i ekološke vrijednosti uz pomoć učinkovitih procesa mjerenja i upravljanja.

Na vrhu prioriteta

Održivost je postala jedna od bitnih značajki poslovanja i predstavlja stanovit sveprožimajući duh gospodarstva. Gradacije i kvaliteta nisu svugdje isti, no ako se proučavaju trendovi, jasno je da održivost kao poslovna filozofija, kao vrijednosna opredjeljenost, kao strateška i operativna smjernica biznisa i konačno, kao interdisciplinarno područje u znanosti i predmet nastave i istraživanja – jača svakog dana i da nema govora o tome da bi taj trend mogao oslabjeti. Riječ je o trendu koji sasvim sigurno obilježava 21. stoljeće. Tome u prilog govore i rezultati istraživanja mišljenja glavnih direktora koje je 2010. objavio Globalni ugovor Ujedinjenih naroda (*UN Global Compact*) i tvrtka *Accenture*.

U predgovoru izvješća tiskanog u povodu sastanka na vrhu lidera Globalnog ugovora UN-a te kraja desetljeća u kojem je pokret održivosti napredovao na globalnom planu, Izvršni direktor te institucije, George Kell, napisao je da je taj sastanak jedinstvena prilika da se razumiju razmišljanja i stavovi brojnih kompanija koje su odlučile postati članicama Globalnog ugovora UN, opredijelivši se za održivost i da se te spoznaje upotrijebe kako bi se planirao razvoj održivosti u sljedećem desetljeću.

„Možda nije moglo biti boljeg trenutka od ovog da se doprinese raspravi o tome kako – dok gledamo na ekonomski oporavak koji slijedi nakon jednog od najturbulentnijih perioda u povijesti – možemo početi ponovo izgrađivati globalnu ekonomiju na održiv način” (Lacy P., Cooper, T., Hayward R. i Neuberger L. 2010)

Riječ je o dosad najopsežnijem globalnom istraživanju o održivosti u kojem je sudjelovalo gotovo tisuću glavnih direktora, poslovnih lidera, akademskih eksperata i članova civilnog društva sa svih kontinenata i iz većine industrija i poslovnih područja. Rezultat je jedinstveni uvid u izazove, ali i prilike s kojima će se poslovni svijet suočiti u daljnjem razvoju održivog poslovanja.

Istraživači ističu da su intervjuirajući predsjednike uprava uočili velik pomak u odnosu na stavove od posljednjeg istraživanja za Globalni ugovor Ujedinjenih naroda iz 2007. Održivost se tada tek pomaljalo na periferiji poslovnih interesa kao briga u porastu koja je počinjala mijenjati ustaljena pravila konkurentnosti da bi tri godine kasnije bila na samom vrhu prioriteta predsjednika uprava u kompanijama cijeloga svijeta. Jedna od poruka istraživanja jest da ekološki, društveni i upravljački izazovi postaju sve složeniji i dok se predsjednici uprava i direktori pokušavaju s njima ravnopravno nositi, generiraju se nove održive prakse, nova tržišta, poslovni modeli i potražnja, zatim se potiče inovativnost, mijenja se troškovna struktura, a održivost s pozicije strateške funkcije sve više prelazi u integriranu operativnu izvedbu kao dio svih kompanijskih funkcija.

Istraživanje je došlo do nekoliko veoma važnih zaključaka. Kao prvo, financijska je kriza ozbiljno uzdrmala povjerenje potrošača i vlasti koje reguliraju poslovanje. Čak 72 posto predsjednika uprava smatra da je njihova najjača motivacija za uvođenje održivosti u svakodnevno poslovanje jačanje branda, povjerenja i reputacije.

Tako je prema Edelmanovu barometru povjerenja (*Edelman Trust Barometer*) – globalnom istraživanju o povjerenju dionika i javnosti – u 2010. zabilježen skroman porast povjerenja u kompanije koji je nastao prije svega zbog naglog porasta u nekim europskim zemljama i SAD-u, gdje je povjerenje skočilo na 54%. I dalje je najviše u Brazilu, Indiji i Kini (preko 60%), a u Rusiji je povjerenje palo za daljnjih 10 % pa se ukupno računa da je rast povjerenja u poslovni sektor skroman, osobito zato što 70% anketiranih vjeruje da će se poslovne i financijske kompanije vratiti starim navikama čim financijska kriza prođe. Inače, prema Edelmanovu barometru za 2010. u većini zapadnog svijeta najviše se vjeruje nevladinim udrugama.

Nadalje, prema istraživanju Globalnog ugovora UN-a mijenjaju se i poticatelji na održivost te pristupi održivosti. Briga za obrazovanje kvalitetnih lidera koji razumiju pitanja održivog poslovanja i u 2010. su kao i u 2007. na vrhu liste

prioriteta predsjednika uprava pa čak 72 posto njih stavlja obrazovanje na prvo mjesto kao kritičan čimbenik budućeg uspjeha njihova biznisa. Na drugom su mjestu klimatske promjene i briga zbog ispuštanja stakleničkih plinova u atmosferu sa 66 posto. Intervjui su pokazali da korporacijama postaje sve važniji širi spektar pitanja kao što su zdravlje, sigurnost te ograničeni izvori, osobito izvori vode.

Načela i strategije pristupa pitanjima održivosti također su se promijenili pa su se kroz istraživanje iskristalizirala tri ključna načela u pristupu: potrošač je kralj; tehnologija i inovacija su od ključne važnosti, a suradnja je kritična.

Potrošač najvažniji dionik

Čak je 58 posto ispitanika stavilo potrošača kao najvažnijeg dionika ispred zaposlenika i vlada te se njima pripisuje vodeća uloga u formiranju društvenih očekivanja. Stoga se potrošaču sve podređuje i on je taj koji potiče na razvoj održivih proizvoda i usluga. S tim je u vezi i svijest glavnih direktora i predsjednika uprava o važnosti inovativnih tehnologija u primjeni održivosti te osobito važno pitanje rastuće transparentnosti zahvaljujući socijalnim medijima. Čak je 91 posto predsjednika uprava izjavilo da namjerava primijeniti nove tehnologije kao što su obnovljivi izvori energije, novi informacijske i komunikacijske tehnologije te energetska učinkovitost.

I konačno, svi intervjuirani potvrdili su da suradnju i partnerstvo s drugim sektorima, javnim i civilnim, smatraju glavnim modelom održivosti jer razumiju da su izazovi pred poslovnim svijetom previše veliki da bi se s njima pokušavali nositi sami. Čak 78 posto predsjednika uprava smatra da su upravo međusektorska partnerstva glavni model suradnje s ostalim sektorima u zajedničkim naporima rješavanja problema razvoja.

Osobito je znakovito izjašnjavanje najvećeg postotka glavnih direktora o premještanju fokusa održivosti s pozicije strateških odrednica na načela integrirana u svakodnevnu operativnu djelatnost tvrtke. Mjerenje nefinancijskog učinka i komuniciranje napretka postaje važnim operativnim zadatkom, a nova kvaliteta liderstva izazov za inovativne i kreativne te problem za lidere starog kova.

Prema ovom istraživanju naglasak nije više na bitnim strateškim pitanjima nego na izvedbi pa je tako 81 posto glavnih direktora i predsjednika uprava – u usporedbi sa samo 50 posto njih u 2007. – izjavilo da je održivost integrirana u poslovanje. Primjenjuju se brojne inovativne i poticajne mjere, jedna je od njih vezivanje rezultata u pogledu održivosti i uz nju vezane inovativnosti s menadžerskim poticajima. No, intervjui vođeni na temelju

rezultata ankete pokazuju stanovite propuste u takvim ocjenama – još je uvijek teško proširiti kriterije održivost s centralne tvrtke na njezine podružnice ili, čak i teže, na ostale tvrtke u dobavljačkom lancu.

Prema mišljenju većine direktora – više od 80 posto – puna integracija održivosti u poslovanje ključni je cilj koji bi mogao bi ostvariv za deset do petnaest godina. Iako optimistična, osobito u usporedbi s daleko većom rezerviranošću od prije tri godine, ova prognoza ističe i nekoliko poteškoća koje na tom putu treba prevladati. To je prije svega – nesigurnost investitora – jer poslovni ljudi smatraju da investitori u dovoljnoj mjeri ne podupiru njihove napore kreiranja dodane vrijednosti inovativnim održivim proizvodima. Druga je poteškoća vezana uz potrošače koje direktori smatraju najvažnijim dionicima, ali nemaju dovoljno dokaza da su potrošači toliko osviješteni u pogledu održivosti da bi to djelovalo na potrošačke navike. Slične zadržke u razmišljanju direktori imaju i u vezi s predanošću javnog sektora da stimulira takvu proizvodnju te vlasti da stvaraju adekvatan zakonodavni i poticajni okvir.

Nove smjernice poslovne inicijative

Kako bi se integracija ubrzala već u sljedećem desetljeću, glavni direktori i predsjednici uprava dali su niz prijedloga koji su grupirani u pet glavnih smjernica poslovne inicijative na globalnom i nacionalnim planovima. Prva je smjernica osvještavanje potrošača i stvaranje tržišta za održive proizvode, u čemu je potrebna suradnja većeg broja dionika. Na drugom se mjestu spominje potreba generiranja novijih znanja i vještina zaposlenih, ali i budućih lidera i menadžera, u čemu poslovne škole za sada zaostaju. Na trećem je mjestu potreba kreiranja povoljnog okoliša za investitore kako bi se mjerilima kao što su smanjenje troškova i rast prihoda mogla dokazati profitabilna snaga novih proizvoda. Konačno, ugradba održivosti mora postati jedno od važnih mjerila uspješnosti i poslovnog učinka, kolektivnog i individualnog te je potrebno stvoriti daleko povoljniji zakonodavni okvir na inicijativu poslovnog sektora koji mora biti spreman na suradnju i partnerstvo s javnim sektorom.

Implikacije ovih perspektiva za upravljanje komunikacijama i upravljanje korporativnom reputacijom jesu dramatične. Ako su korporativna reputacija i s njom povezane druge dvije „neopipljive“ (*intangible*) vrijednosti – brand i povjerenje (*trust*) – ključni pokretač usvajanja načela održivosti u poslovanju, onda je za poslovne ljude koji i dalje drže do profita bez kojeg nema ni održivosti, pitanje pozitivne reputacije ključno pitanje napretka poslovanja.

Kako u poslovnom svijetu prevladava uvjerenje da se sve treba moći izmjeriti kako bi se dokazala materijalna vrijednost – čak i kad je riječ o neopipljivim

vrijednostima – tako se i u odnosu s javnosti stalno pokušavaju uspostaviti indikatori mjerljivosti reputacije, vrijednosti branda i slično. Prema istraživanju Fombruna i suradnika selektirano je dvadesetak atributa u komponentama reputacije koji se mogu svrstati u šest kategorija: emocionalnu privlačnost, proizvode i usluge, financijski učinak, viziju i vodstvo, radno okruženje i društvenu odgovornost. Te su se komponente izmjerile spajanjem težine mišljenja različitih dionika čime je dobiven „reputacijski kvocijent” kojim se može mjeriti reputacija u odnosu na neku postavljenu ljestvicu.

No, budući da reputacija nije matematička kategorija, takav je kvocijent vjerojatno najkorisniji kao instrument planiranja napretka u nekoj reputacijskoj oblasti, ali ne osobito koristan u numeričkom razvrstavanju kompanija po tom kriteriju. A upravo to čine poznate liste „najomiljenijih” kompanija od kojih je najpoznatija lista časopisa *Fortune* na kojoj su svjetske kompanije kojima se navodno najviše dive. U rangiranju kompanija *Fortune* se oslanja na mišljenja samo jedne dioničke skupine – poslovnih ljudi, znači – financijsku zajednicu, zaposlenike i slično. Do rezultata se dolazi srednjom vrijednosti između ocjena kojima anketirani ocjenjuju kompaniju na temelju devet kriterija: inovativnost, kvaliteta upravljanja, talent zaposlenika, uporaba kompanijinih vrijednosti, dugoročna investicijska vrijednost, društvena odgovornost, financijska provjerenost, kvaliteta proizvoda i usluga te opća poslovna oštroumnost. Kako su barem tri od ovih devet kriterija povezana uz financijski uspjeh tvrtke i kako je nedvojbeno da se ugled ne može rangirati samo na temelju mišljenja jedne dioničke skupine jer je to neizbježno manjkavo, reputacijska lista magazina *Fortune* nužno je ograničena i jednodimenzionalna.

Važnost društvenog i ekološkog kredibiliteta

Nijedan od tih dvaju reputacijskih mjeriteljskih sustava ne uzima u obzir kvalitativni pomak u poimanju reputacije koji nastaje uvođenjem održivosti. Tvrtka s dionicima i javnosti komunicira na različite načine pa i ukupna reputacija – više od nužno visokih rezultata – mora sadržavati elemente kao što su znanje i vrijednost zaposlenika, emocionalne veze, viziju i želju vodstva, kvalitetu, financijski kredibilitet te vjerojatno i na prvom mjestu – društveni i ekološki kredibilitet.

Upravo će ta dva čimbenika u budućnosti imati osobito važnu ulogu u održavanju pozitivne korporativne reputacije. Valja se složiti s Bradyjem da će ta dva čimbenika biti usko povezana s ostalim reputacijskim čimbenicima i da će tek u zajednici s njima oni biti osobito važni u održavanju pozitivne reputacije, vjerujemo da im treba dati primat u procjeni. Zapravo, već i

navedeno istraživanje stavova generalnih direktora iz 2010. govori u prilog tome te se održivost u poslovnom kontekstu razvija brže nego što je to Brady prije pet godina mogao predvidjeti.

Također se pokazuje validnost njegova prijedloga da su javna percepcija i liderski stil najvažniji čimbenici koji utječu na korporativnu reputaciju. Taj se jačajući trend može pratiti na pojačanoj vezi osobne i korporativne reputacije kao što je utjecaj osobnog branda Bill Gatesa na korporativni brand Microsofta.

Po Bradyjevu modelu takve komunikacije – koja je dinamična interakcija između društva i poslovnog subjekta – potrebno je u nju ugraditi tri stupnja angažmana: hijerarhiju, savjetovanje i složene slojevite mreže. U zaključku je Brady još prije pet godina predložio sedam tranzicijskih pravaca promjene koji se, kako je pokazano, već i ostvaruju. Prva je tranzicija od materijalnog ka nematerijalnom koja evidentno predstavlja, prije svega dugoročno, daleko vredniji kapital u konkurentskom nadmetanju na tržištu. Korisno usmjeravanje biznisa na tom planu pretpostavlja dugoročnu orijentaciju na štetu kratkoročne orijentacije, što se može postići i ugradbom stimuliranja strateških dugoročnih učinaka kod menadžera. Tranzicija od lokalnog prema globalnom temeljena je na činjenici da su mnoge kompanije primjenjivale odgovorno poslovanje na lokalnoj razini, no sada se područje njihova djelovanja proširilo. Kako su multinacionalne kompanije po definiciji globalne, i procjena njihovih odgovornosti jest globalna. I konačno, predlaže se zajedništvo umjesto pritiska. Brady predlaže model multisektorskih partnerstva. . Eksplozivni razvoj društvenih mreža – koje čine i neku vrstu paralelne društvene kontrole i korektora korporativnog djelovanja – samo je još dodatni zamah brzom razvoju održivosti početkom ovog stoljeća. A taj se razvoj ubrzava do razmjera koji je u ovom trenutku teško jasno i sasvim racionalno domisliti. Sigurno je jedno – ne može ga se zaustaviti.

Nezainteresiranost hrvatske države

Jedno je od glavnih pitanja vezanih uz korporacijsku društvenu odgovornost pridonosi li ona poslovanju. U Hrvatskoj još uvijek prevladava glavna dvojba u vezi s time, barem kad je riječ o privrednim subjektima. U devedesetima, osobito u drugoj polovici, korporacijska društvena odgovornost u Europi, ponajprije među starim i tada još jedinim članicama EU-a, postajala je sve važnijom temom, ponajprije u civilnom sektoru - da bi zatim debata zahvatila privatni sektor i državu. Hrvatska, tada tek izišla iz rata i u procesu stvaranja novih tržišnih odnosa te vlastitog nacionalnog i nezavisnog kulturnog

identiteta, nije bila zrela za promišljanje, a kamoli za uvođenje korporacijske društvene odgovornosti u privatni sektor. Nije bilo sasvim jasno ni tko bi bio zainteresiran da povede takve inicijative. Država je imala prečeg posla, pa je i do danas aktualno njeno zaista slabo zanimanje za ovu temu, dok je privatni sektor bio tek u previranjima svojega profitnog konstituiranja, bez mogućnosti da promišlja o neprofitnim kategorijama biznisa. Nije bilo povijesnog otklona ni institucionalnog pamćenja, barem ne u onom smislu u kojem su to imale zemlje zapadne Europe, ali je zato bilo nečega drugog, čega u njih nije bilo – ponajprije specifičnog povijesnog naslijeđa, temeljenog na posebnom obliku društvenog uređenja, čije su institucije nastavile djelovati i u novim društvenim odnosima. Drugi čimbenik, specifičan za hrvatsko podneblje, istodobna je nerazvijenost i robusnost civilnog društva. Kako organizacije civilnog društva nisu uopće postojale do početka devedesetih, nije bilo tradicije na koju bi se organizacije, nastale uglavnom u ratu i zbog rata, mogle osloniti, ali rat je istodobno potaknuo nagli razvoj tih organizacija, pa su posljedice s jedne strane njihova inicijativa i ekipiranost, a s druge ovisnički mentalitet i nedovoljna svjesnost u okviru ukupnih društvenih odnosa o važnosti organizacija civilnog društva - što se onda reflektira i na njihovu zrelost pri suradnji s privatnim sektorom. Ta je suradnja, dakle, za oba sektora devedesetih bila velika novost.

Istraživanje hrvatskog okružja korporacijske društvene odgovornosti i odnosa s javnosti potpisane autorice potvrdilo je da svijest o korporacijskoj društvenoj odgovornosti, kao dodanoj vrijednosti i poslovnom potencijalu u smislu teorije poslovnih mogućnosti, jača u Hrvatskoj, ponajprije u gospodarskom sektoru, ali da je ta odgovornost, općenito govoreći, nerazvijena i tek na početku.

Idealna strateška pozicija korporacijske društvene odgovornosti u spomenutom je istraživanju pokazana kao sveprožimajuća poslovna strategija koja je ipak, kad je o inicijativi riječ, u rukama funkcije odnosa s javnosti. U Hrvatskoj nema ili nema mnogo novih lidera, društveno osviještenih vizionara nove generacije koji bi povelili i osmislili ukupnu strategiju korporacijske društvene odgovornosti, iako postoji svijest o važnosti takvih lidera za bilo kakav kvalitativan pomak u razvoju održivog gospodarstva.

Prerano je za nekrologe EU-u i WTO-u

U knjizi „Skandalozno bogatstvo: Dvanaest iznenađujućih trendova“, Danijel Altman iznosi iznenađujuće smjele prognoze, bez dovoljne uvjerljivosti

Piše: Drago Kojić

U globalnoj poplavi ekonomske literature, nešto veću pozornost možda zaslužuje knjiga „Skandalozno bogatstvo: Dvanaest iznenađujućih trendova koji će preoblikovati svjetsko gospodarstvo“, što ju je u izdanju Times Booksa objavio Daniel Altman, američki ekonomist koji je nekoć radio u londonskom The Economistu.

Autor ispravno kritizira da je previše prognoziranja, ne samo u ekonomici, kratkoročno, gledajući godinu, najviše dvije, unaprijed. Također je i linearno: prognostičari često jednostavno projiciraju nastavak aktualnih trendova te precjenjuju neposredan utjecaj novih događaja, zanemarujući dugoročne učinke.

U recenziji Altmanove knjige njegovi bivši kolege ne upadaju u zamku „rodijačke“ popustljivosti te zaključuju da je autor samo djelomično uvjerljiv u svojim predviđanjima. Najbolji je u onim čisto ekonomskim, pa ispravno tvrdi da će se kineski naoko neiscrpan rast usporiti, ali je manje vjerojatno da bi Kina, kao Japan prije nje, mogla krenuti u ekonomski „rikverc“. Također je uvjerljiv u stajalištu da će politika bogatog svijeta prema imigraciji (preuzimajući najobrazovanije i najbolje kadrove) i prema okolišu (prebacujući zagađivačke industrije na druga područja) naštetiti siromašnim zemljama.

Ali na mnogo je sklskijem terenu u mnogim od širih prognoza. Tvrdnja da će šarolika skupina „žarišta stila života“, uključujući primjerice Bugarsku i Tunis, preoteti primat Londonu, New Yorku, Parizu i ostalim globalnim prijestolnicama, kao i omiljena sjedišta za bogate i uspješne, doima se ishitrenim.

Altman je, po ocjeni The Economist, neuvjerljiv u predviđanju nestanka nekoliko svjetskih međunarodnih institucija. U stvarnosti je potrebno mnogo toga da bi se nadvladala prirodna inercija i uništila neka organizacija. Pretskazivanje da će se ekonomski raspasti Europska unija te da će također iščeznuti Svjetska trgovinska organizacija, zanemaruje vrijednost koju tim tijelima pridaju sadašnje i potencijalne nove članice. Nekoliko zemalja istočne i jugoistočne Europe, prije svega Hrvatska, nestrpljivo čeka ulazak u EU, pa čak i prihvaćanje eura, a Rusija nije jedini kandidat za Svjetsku trgovinsku organizaciju. Možemo razglabati o tome koliko su djelotvorne te organizacije, ali jamačno je prerano za pisanje njihovih nekrologa.

U cjelini, intonacija Altmanove knjige sumorna je što se tiče budućnosti, zaključuje The Economist.

Koristite naš web: www.inicijativa.com.hr
za interaktivnu komunikaciju

Dokumenti

Vijeće EU: Nema solidarnosti bez vlastita angažmana

Europsko vijeće je 24./25. ožujka 2011. usvojilo do sada najopsežniju reformu Eurozone. Usvojena je izmjena ugovora za uspostavljanje europskog mehanizma stabilizacije te je određen njegov oblik; 23 zemlje članice potpisale su Pakt za euro plus za konkurentnost i tako je otvoren put za pooštrenje Pakta o stabilnosti i rastu, kao i za postupak korekcije makroekonomske neravnoteže. Godinu dana nakon izbijanja krize u Eurozoni, Europskoj je Uniji na taj način uspjelo izvući dalekosežne pouke kako bi se buduće krize unaprijed bolje sprječavale.

Opsežni paket mjera za Eurozonu

Šefovi država i vlada izglasali su obuhvatni paket mjera za reformu Eurozone. Cilj je unaprijeđenje solidne fiskalne politike u zemljama članicama, prije svega pooštrenjem Pakta o stabilnosti i rastu. K tome, gospodarske neravnoteže ubuduće bi se trebale izbjeći tako da se u okviru *Pakta za euro plus* jača konkurentnost svih država Europske unije i da se uspostavi mehanizam za korekciju ekonomskih neravnoteža.

Konačno, paket mjera obuhvaća *Europski mehanizam za stabilnost* (ESM), kao i jačanje aktualnog kriznog fonda, *Europskog fonda za financijsku stabilnost* (EFSF), kako bi se osigurala stabilnost Eurozone u slučaju krize. Ova, do sada najopsežnija, reforma Eurozone trebala bi služiti boljem sprječavanju i lakšem prevladavanju kriza te time dugoročnom jačanju gospodarske stabilnosti u Europi.

Među šefovima država i vlada postojala je načelna suglasnost o komponentama paketa reformi. Politički oslonci zacrtani su bili još od 11. ožujka na posebnom summitu 17 šefova država i vlada Eurozone. Otvorena pitanja oko detalja

dobrim su dijelom mogli razjasniti ministri financija. Sporni su bili isključivo detalji oko financijske opremljenosti aktualnog i budućeg kriznog fonda. Na jednoj strani raspravljalo se o tome kada i kako će uslijediti povećanje efektivnog kreditnog kapaciteta EFSF-a. Šefovi država i vlada zadali su sebi rok: do kraja lipnja 2011. godine morat će se potpisati izmjena ugovora o EFSF-u. Na drugoj strani, sporno je bilo stupnjevanje uplate gotovinskih uloga za ESM. Europsko vijeće odlučilo je da će se uplate vršiti u pet jednakih godišnjih rata, počevši od lipnja 2013. godine, a time se išlo na ruku njemačkoj kancelarki Angeli Merkel. U Europskom vijeću raspravljalo se još i o tome kako daljnji razvoj jedinstvenog europskog tržišta može pridonijeti gospodarskom rastu Europske unije. Pri tome se također radilo o političkoj ravnoteži između intenzivne gospodarsko-političke koordinacije 17 država Eurozone s jedne strane i gospodarske politike svih 17 država članica s druge strane.

Cjelokupni paket za reformu Eurozone, koji je usvojilo Europsko vijeće, s jedne strane odražava solidarnost financijski jačih država Eurozone s financijski slabijima. Tako će se povećati *Europski fond za financijsku stabilnost* i uspostaviti snažan ESM. S druge strane, paket će pojačati pritisak na financijski slabe države Eurozone da konsolidiraju svoje proračune te da ponovno postanu konkurentni. Zbog toga se sklapa *Pakt za euro plus*, pooštava *Pakt za stabilnost* i rast te utvrđuje postupak za korekciju makroekonomskih neravnoteža. Ali paket reformi prije svega vodi računa o uskoj ekonomskoj i političkoj povezanosti među državama Europske unije, čiji je izraz zajednička valuta.

Oblikovanje Europskog mehanizma za stabilnost

Šefovi država i vlada odredili su oblik Europskog mehanizma za stabilnost. Od lipnja 2013. godine ESM bi kao krizni fond trebao zamijeniti EFSF. Njegov volumen iznositi će 700 milijardi eura. Time se želi osigurati da se financijski slabim državama efektivno može izdati 500 milijardi eura zajmova. Ostalih 200 milijardi eura morat će se zadržati kao jamstvo, kako bi se osigurao dobar AAA rejting na financijskim tržištima. Primjerenost kapaciteta zajmova provjeravat će se najmanje svakih pet godina. Kapital će se pri tome sastojati od garancija i po potrebi raspoloživog kapitala u iznosu 620 milijardi eura, kao i od 80 milijardi gotovinskih uloga. Zadnje navedeni uplaćivat će se postupno. U tom pogledu, ministri financija država Eurozone su se dogovorili da će se prva polovica uplatiti već 2013. godine, a druga polovica u tri jednake godišnje rate do 2016. godine. U 2013. godini to bi za nacionalne proračune bilo značajno opterećenje. Klubovi zastupnika koalicije u Bundestagu zatražili su manje opterećenje saveznog proračuna u

2013. godini, tj. na kraju njihova mandata. Njihova podrška bit će potrebna kako za proširenje njemačkih garancija za EFSF tako i za izmjenu ugovora za uspostavu ESM-a. U tom kontekstu, savezna kancelarka Merkel zalagala se za izjednačenje profila uplata, tj. za uplatu u jednakim obrocima u razdoblju od pet godina, počevši od lipnja 2013. godine. Europsko vijeće udovoljilo je njenoj molbi. Samo u slučaju nužde djelovat će se užurbano. Raspodjela opterećenja među državama Eurozone orijentirat će se većim dijelom prema ključu udjela u kapitalu ESB-a. Prije svega Slovačka i Estonija su neposredno prije sastanka ministara financija zahtijevale uravnoteženiju raspodjelu opterećenja i uz to predlagale pojačano usmjerenje na gospodarsku moć. Tom zahtjevu se konačno moglo udovoljiti minimalnim izjednačenjem za slabije države Eurozone, koje je ograničeno na dvanaest godina. Zaključci o strukturi kapitala koji se donose u dogovoru s rejting agencijama trebali bi uvjeriti financijska tržišta u odlučnost država Eurozone da u kritičnim slučajevima jamče stabilnost Eurozone. Odluke o financijskoj pomoći ESM-a mogu se donijeti samo jednoglasnim izjašnjavanjem ministara financija u Upravnom vijeću. To vrijedi također i u iznimnom slučaju da ESM od financijski slabih država Eurozone kupuje državne obveznice na primarnom tržištu, tj. neposredno od tih država. Tom upravljačkom tijelu pripadaju uz ministre financija Eurozone, koji imaju pravo glasa, i povjerenik za gospodarska i monetarna pitanja te predsjednik ESB-a sa statusom promatrača.

Isključeno preventivno djelovanje

Uvjet za dodjeljivanje financijske potpore je ugroženost stabilnosti cjelokupne Eurozone – preventivno djelovanje time je isključeno. Financijska potpora se k tome može dodjeljivati samo poštujući stroge kriterije. Razina kamata će kod kredita s trogodišnjim rokom otplate premašiti troškove nabave za 200 baznih poena. Ako se zajmovi ne mogu vratiti u roku od tri godine, tada se dodaje još 100 baznih poena. Time se osigurava da se ne mogu donositi odluke o financijskim sredstvima kriznog fonda bez odobravanja Njemačke. Uz to se daju poticaji da države samo u slučaju krize uz obuhvatne programe reformi i štednje te na ograničeno vrijeme koriste mjere spašavanja. Uvjerenje Savezne vlade da se solidarnost ne može prakticirati bez vlastitog angažmana financijski slabijih država u međuvremenu, za razliku od početka rasprave o reformi, više nije sporno.

Ugovor, osim toga, zahtijeva da privatni vjerovnici sudjeluju u spašavanju financijski slabih država Eurozone. U slučaju da je država sposobna otplaćivati, ali kratkoročno nelikvidna, privatni sektor treba ohrabrivati da održi svoj angažman. Ako je jedna država Eurozone nesolventna, tada dodjeljivanje

financijskih sredstava ovisi o tome „posjeduje li država članica uvjerljiv plan i pokazuje li dovoljno angažmana kako bi se osiguralo odgovarajuće sudjelovanje privatnog sektora”. Je li time uključivanje privatnih vjerovnika pretpostavka za financijsku pomoć, ministri financija moraju odlučiti u pojedinom slučaju, uzimajući u obzir financijsku stabilnost Eurozone. Tako je u okviru ESM-a, za razliku od EFSF-a, moguće restrukturiranje dugova. K tome, prioritetno se moraju rješavati potraživanja ESM-a prema drugim vjerovnicima, s iznimkom MMF-a. Sve u svemu, tako se udovoljilo središnjem zahtjevu Savezne vlade, koja je jasno zahtijevala da privatni vjerovnici također moraju snositi rizike visokih rendita. Stvoreni su dakle temelji da financijski investitori od sredine 2013. godine kod kupnje državnih obveznica bolje kalkuliraju rizike odbitaka te da tako zemljama Eurozone odašilju suptilnije signale za financijsko-političku solidnost. K tome, sveobuhvatno se uključuje MMF. Na taj način s 250 milijardi eura pridonosi ukupnom volumenu ESM-a, a uz to se uvažava njegovo stručno mišljenje kod ocjenjivanja sposobnosti zaduživanja financijski slabijih država Eurozone.

Europsko vijeće konačno je usvojilo izmjenu ugovora za uspostavljanje ESM-a. Za to će se, kako je već odlučeno na sastanku šefova država i vlada u prosincu 2010. godine, članak 136. Ugovora o načinu rada Europske unije nadopuniti stavkom 3. Tome je prethodilo odobrenje Europskog parlamenta da se u okviru pojednostavljenog postupka izmjene prema članku 48. Stavak 6. Ugovora o Europskoj uniji moralo održati saslušanje. Nakon što su Van Rompuy, predsjednik eurosкупine Juncker i povjerenik za gospodarska i monetarna pitanja Rehn dali pismenu potvrdu da će zahtjevi Europskog parlamenta nakon uključivanja Komisije i informiranja parlamenta većim dijelom biti ispunjeni, većina je glasala za izvješće potpore europskih parlamentaraca Elmara Broka (EPP) i Roberta Gualtierija (S&D). Tom formalnom odlukom Europskog vijeća ESM se postavlja na neosporive pravne temelje, što je primarna želja Savezne vlade. Do kraja 2012. godine treba dovršiti ratifikaciju u zemljama članicama, tako da će izmjena ugovora stupiti na snagu 1. siječnja 2013. godine.

Proces ratifikacije još bi mogao biti otežan u nekim državama članicama, poput Finske i Nizozemske. Sve u svemu, uspostavljanjem ESM-a Europsko vijeće je ne samo pridonijelo smirivanju financijskih tržišta, nego je i dugoročno dalo važne poticaje za solidnu financijsku i gospodarsku politiku unutar Eurozone.

Jačanje Europskog fonda za financijsku stabilnost

Do ovog trenutka trebalo bi također razjasniti kako i kada će uslijediti pojačanje EFSF-a. Šefovi država i vlada Eurozone su 11. ožujka donijeli odluku o pojačanju aktualnog kriznog fonda: podizanjem kreditnih kapaciteta

treba osigurati da EFSF svoj volumen od 440 milijardi eura financijski slabijim državama Eurozone također može efektivno izdati kao kredite, a da ne izgubi svoj dobar AAA rejting. Sporno je hoće li sve države članice ili samo one s vrhunskim rejtingom – Njemačka, Francuska, Nizozemska, Finska, Austrija i Luksemburg – morati povisiti svoje garancije.

Uz to je neizvjesno kada će uslijediti pojačanje – najkasniji rok bio bi sredinom 2013. godine, kada će ESM stupiti na snagu. U sadašnjem trenutku prije svega Finska odbija usvojiti odluke o detaljnim pitanjima. Finska vlada se pribojava da bi euroskeptična stranka u sponu „Pravi Finci” uoči izbora 17. travnja zbog financijskih ustupaka mogla dobiti još veću potporu birača. Imajući obzira prema vladi Mari Kiviniemi, Europsko vijeće je sada odgodilo odluku. Ta odluka će se međutim donijeti pravovremeno, tako da će se izmjena ugovora o EFSF moći izvršiti još prije kraja lipnja 2011. godine. Valja sačekati hoće li nova finska vlada, uz eventualno sudjelovanje stranke „Pravi Finci”, biti spremna na daljnje financijske ustupke.

Pakt za euro plus: Signal političke volje za intenzivnu suradnju

Nadalje, 23 šefa država i vlada potpisali su *Pakt za euro plus*. Na inicijativu Savezne vlade taj je pakt već dogovoren na posebnom summitu Eurozone 11. ožujka. Naziv „Pakt za euro plus” vodi računa o dva centralna aspekta pakta – rekao je Van Rompuy u okviru summita. S jedne strane se naglašava da gospodarska koordinacija u okviru sporazuma nije samo dodatak već dogovorenim reformskim projektima, već ih nadilazi. Naziv s druge strane pokazuje da je pakt također otvoren i za države članice Europske unije čija valuta nije euro. Za formulu 17+ prije svega su se zalagali Van Rompuy i savezna kancelarka. Odmah se priključilo šest država koje nisu u Eurozoni: Poljska, Danska, Litva, Latvija, Bugarska i Rumunjska. Tako pakt nije etablirao gospodarsku vladu šefova država i vlada 17 država Eurozone koju je zagovarala Francuska. Veliko zanimanje za sporazum također pokazuje bojazan država izvan Eurozone da neće biti uključene u poduzimanje važnog koraka europske gospodarske integracije. Naročito se Poljska ranije izjasnila protiv ograđivanja 17 država Eurozone. Inicijativa koju je pokrenula Velika Britanija da se fokus s Pakta za euro plus skupine 17+ prebaci na Jedinstveno europsko tržište 27 zemalja, može se ocijeniti kao pokušaj ponovnog uključanja u europsku gospodarsku integraciju. Uoči summita, a na inicijativu Velike Britanije, šefovi država i vlada Velike Britanije, Nizozemske, Švedske, Danske, Finske, Estonije, Latvije i Litve poslali su Van Rompuyju pismo u kojem zahtijevaju daljnji razvoj jedinstvenog europskog tržišta zbog poticanja gospodarskog rasta.

Europsko vijeće složilo se s time utoliko što pozdravlja akte jedinstvenog europskog tržišta te zahtijeva napredak na području Europskog digitalnog tržišta, smanjenja birokracije, zajedničkog tržišta za uslužne djelatnosti i trgovačke politike Europske unije. K tome i Pakt za euro plus ostaje otvoren za sve države članice Europske unije. Jedino su Velika Britanija i Švedska do sada signalizirale kako ne žele pristupiti Paktu. Francuska, Belgija, Španjolska i Njemačka su već predložile konkretne mjere pomoću kojih bi se trebali ostvariti ciljevi Pakta za euro plus.

Reforma gospodarsko-političkog i financijsko-političkog upravljanja

Nadalje, Europsko vijeće pozdravilo je napredak u jačanju gospodarsko-političkog i financijsko-političkog upravljanja u Europskoj uniji. Ministri financija su se 15. ožujka dogovorili o općem usmjerenju u vezi sa šest zakonskih prijedloga Komisije. U njima je sadržano pooštrenje Pakta o stabilnosti i rastu: sankcije će ubuduće uslijediti ranije i postupno. Osim toga, treba voditi više računa o stanju javnog zaduženja: ako javni dug prelazi 60% BDP-a, razlika između stanja dugovanja i referentne vrijednosti mora se godišnje smanjiti za 5 posto. Ako država članica prekrši pravila Pakta, tada će se sankcije ubuduće primjenjivati kvazi automatski. Međutim, prije toga države članice kvalificiranom većinom odlučuju o tome je li deficitni prekršitelj u dodatnom roku proveo preporučene mjere za korekciju svojih poteškoća s proračunom. Ako države članice zaključe da to nije slučaj, tada se o sankcijama odlučuje „obrnutom većinom“, a to znači da Komisija daje prijedlog za uvođenje sankcija ako kvalificirana većina u Vijeću ministara u određenom roku ne izrazi suprotno mišljenje. Ubuduće bi se, nadalje, trebao utvrditi postupak za korekciju makroekonomskih neravnoteža, koji bi u slučaju zemalja Eurozone kod opetovanih prekršaja mogao prerasti u sankcije. U fokusu bi trebale biti države koje pate od deficita platne bilance i smanjene konkurentnosti, što je središnji zahtjev Savezne vlade koju podupire i predsjednik ESB-a Trichet. Do kraja lipnja još treba postići suglasnost s Europskim parlamentom – tako zahtijevaju šefovi država i vlada.

U parlamentu se trenutačno, uz potporu Tricheta, više frakcija zalaže za jači automatizam kod uvođenja sankcija.

Proračunski i strukturno-politički prioriteti za 2011. godinu

Šefovi država i vlada također su odredili gospodarske i financijsko-političke prioritete Europske unije za 2011. godinu. Na temelju godišnjeg izvješća Komisije o gospodarskom rastu, Europsko vijeće zatražilo je konsolidaciju nacionalnih proračuna i održivu financijsku politiku u okviru ambicioznih višegodišnjih konsolidacijskih planova. Ti naponi trebaju se upotrijebiti u strukturno-političkim reformama za postizanje glavnih ciljeva strategije Europa 2020 – prioritetnima se između ostalog smatraju: reforma sustava zbrinjavanja starih osoba, unaprjeđenje istraživačkog rada i inovacija, kao i povoljnija opskrba energijom te energetska učinkovitost. U daljnjem tijeku Europskog semestra ovi prioriteti moraju ući i u proračunske i strukturno-političke programe država članica. Vijeće ministara će na prijedlog Komisije uputiti preporuke državama članicama kojima bi se rasprave o državnim proračunima obogatile jednom europskom dimenzijom. Najkasnije tada će se pokazati hoće li se strateško vodstvo Europskog vijeća odraziti i na nacionalnu razinu.

U međuvremenu nisu usvojene nikakve daljnje odluke o financijski ugroženim državama Eurozone. Pozdravljena je izjava portugalskog premijera Sokratesa da će buduća vlada Portugala ustrajati u dogovorenim ciljevima štednje do 2013. godine. Između Vlade i vodećih oporbenih stranaka ipak postoji nesuglasnost oko za to potrebnih mjera. Na rubu summita kancelarka Merkel apelirala je na stranke oporbe da iznesu svoje mjere kojima bi se ostvarili višegodišnji ciljevi štednje. To je prijeko potrebno kako bi se tržišta smirila. Hoće li pokrenuta reforma Eurozone dugoročno dovesti do veće gospodarske stabilnosti ovisit će prije svega o političkoj volji šefova država i vlada. ESM i Pakt za *euro plus* imaju međuvladin karakter, a kvazi-automatizam kod uvođenja sankcija kod Pakta o stabilnosti i rastu i u postupku za korekciju makroekonomskih neravnoteža ostavlja mjesta za političke odluke kod svih država članica. Strateški jača i intenzivnija suradnja šefova država i vlada u Europskom vijeću nakon Lisabonskog ugovora, kao i pojačana senzibiliziranost financijskih tržišta za politiku Europske unije, mogli bi pridonijeti tome da se države članice ubuduće bolje nose sa svojom odgovornošću.

Deset zapovijedi Gospodarskog vijeća

Poduzetnici bi trebali poticati nadarenost svojih zaposlenika te im davati mogućnost pokazati učinkovitost, kreativnost i bogatstvo ideja

U izradi su smjernice za ponašanje rukovoditelja, menadžmenta i poduzetnika u okvirima i po načelima socijalno-tržišnog gospodarstva. Uobličena su u Deset zapovijedi Gospodarskog vijeća i služe kao temelj za širu raspravu.¹

Koje su temeljne premise? Zlatno pravilo opominje čovjeka da se prema drugima treba odnositi onako kako želi da se drugi odnose prema njemu, i to je jedna od ključnih dimenzija ovog dokumenta. Druga bi bila „kategorički imperativ“, prema Immanuelu Kantu, koji glasi: „Djeluj samo po onoj maksimi za koju možeš u isto vrijeme htjeti da postane opći zakon“.

Donosimo spomenutih Deset zapovijedi, kako bismo i našim menadžerima približili stavove vezane uz socijalno-tržišno gospodarstvo.

1. Dugoročni uspjeh poduzeća kao mjerilo za naknade menadžerima!

Samo onaj tko je učinkovit može zahtijevati visoku naknadu. Neuspjeh u upravi, nadzornom odboru i nadzoru banaka mora biti vezan uz osobnu odgovornost. Kod neuspjeha moraju se odbiti neprimjereno visoke plaće kao otpremnine. Sustavi poticanja moraju biti usmjereni na dugoročni uspjeh poduzeća. Određivanje visine i strukture naknade trebalo bi biti u nadležnosti posebnog odbora u okviru nadzornog odbora.

¹ Gospodarsko vijeće je neovisna udruga poduzetnika; broji 12.000 članova, a osnovana je 1963. Nudi platforme za sukreiranje ekonomske i društvene politike u duhu ideja Ludwiga Erharda o socijalno-tržišnom gospodarstvu. Zastupa interese poduzetničkog gospodarstva u odnosu na područje politike, javne uprave i šire javnosti.

2. Učinkovita kontrola pomoću profesionalnih i neovisnih nadzornih odbora

Gospodarska i osobna neovisnost, kao i otkrivanje sukoba interesa, moraju biti nužna mjerila za mandate nadzornih odbora. Vodstvo poduzeća ne smije biti povezano s političkim interesima.

3. Nulta tolerancija spram kršenja zakona!

Jasnim odredbama mora se zahtijevati poštivanje zakona, internih smjernica poduzeća i etičkih normi, a poštivanje odredbi mora se nadzirati na učinkovit način. Prekršaji se moraju kažnjavati i to ne samo u vlastitom poduzeću nego u čitavom lancu vrijednosti, uključujući i kupce, dobavljače te poslovne partnere. Ne smije se tolerirati kršenje zakona i nepoštivanje vlastitih obveza prema poduzeću. Odstupanja od UN-ovog Global Compacta moraju se osuditi.

4. Pošteni trgovac kao uzor poduzetničkog djelovanja!

Dugoročno uspješno vođenje poduzeća i ostvarivanje dobiti, najvažniji su zadaci poduzetnika i menadžera. Smjernice njihovog djelovanja trebala bi pri tome biti načela njemačke tradicije poštenog trgovca: pristojnost, iskrenost, pouzdanost i odgovornost.

5. Stvoriti povjerenje transparentnošću i iskrenošću

Načelo transparentnosti i očitovanja ne vrijedi samo za područje knjigovodstva i računovodstva u društvima koja su usmjerena na burzu. Sva poduzeća trebala bi bez vremenske odgode njegovati komunikaciju, kako unutar tako i izvan poduzeća. U to također spada i iskreno i povjerljivo priopćavanje važnih, gospodarski nužnih odluka zaposlenicima, kao na primjer o smanjivanju broja zaposlenih ili o dislociranju poduzeća.

6. Samostalnost zaposlenika kao faktor uspjeha poduzeća

Poduzetnici bi trebali poticati nadarenost svojih zaposlenika te im davati mogućnost pokazati učinkovitost, kreativnost i bogatstvo ideja. Zaposlenicima treba, ovisno o njihovom iskustvu i stručnoj kompetenciji, povjeriti najveću

moguću vlastitu odgovornost. Njemačkoj je potreban odgovorni građanin koji sebe vidi kao poduzetnika u vlastitom okruženju.

7. Veća usmjerenost na vrijednosti u obrazovanju i usavršavanju osoblja!

Odgovorno vođenje poduzeća trebalo bi biti važno težište u obrazovanju menadžera, kao i u usavršavanju osoblja. Dobro vođenje suradnika i usmjerenost na vrijednosti treba više uzimati u obzir kod unaprjeđenja i plaćanja naknada.

8. Poduzetnička kultura društvenog angažmana!

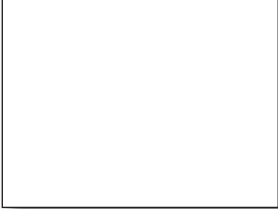
Poduzeća su važan segment civilnog društva. Ona žive od pretpostavki i uvjeta koje nisu sami stvorili i za koja ne mogu jamčiti. Preuzimanje društvene odgovornosti je zadaća vodstva poduzeća. Socijalnim angažmanom i mecenatstvom, poduzeća mogu opravdati svoju odgovornost te u velikoj mjeri pokazati svoju usmjerenost na vrijednosti.

9. Poduzetnici i menadžeri kao ambasadori socijalnog tržišnog gospodarstva!

Svi odgovorni u gospodarstvu trebali bi se aktivno zalagati za socijalno tržišno gospodarstvo, kako u široj javnosti, tako i u medijima i politici. Suzdržanost prema tržištu i tržišnom natjecanju koje proizlazi iz neznanja mora se ukloniti aktivnim posredovanjem i življenjem u skladu s vrijednostima.

10. Globalna odgovornost poduzeća za stvoreni svijet!

Poduzetničko djelovanje širom svijeta mora biti uvjerljivo univerzalnim vrijednostima. U to spadaju ljudska prava, uvjeti rada koji su dostojni čovjeka, prihvaćanje različitog kulturnog i društvenog konteksta, kao i održivo rukovođenje okolišem. Poduzeća snose odgovornost za očuvanje stvarnog svijeta i prirodnih temelja za život čovječanstva.

Indikatori

Međunarodne usporedbe

Zavaravajuće brojke

Tablice globalnih pokazatelja često su vrlo zanimljive, ali ne i uvijek pouzdane

Googleovo novo pretraživačko oruđe – Ngram Viewer – omogućuje korisnicima otkrivanje koliko se često neka riječ javlja u milijunima knjiga što ih je ta tvrtka skenirala. Pomaže i u analizi isticanja apstraktnih ideja – npr. korupcije – u različitim jezicima i mjestima.

Mnogi od ovih podataka bit će dragocjeno gradivo sastavljačima međunarodnih tablica. Glad za usporedbom kojega, od podmitljivosti do intelektualnog koncepta, sve je veća u medijima diljem svijeta, posebice u Hrvatskoj. Izazovno je pokušati pretvoriti ideje u brojke, ali takva mjerila, kako upozorava The Economist, mogu sadržavati krupne pogreške.

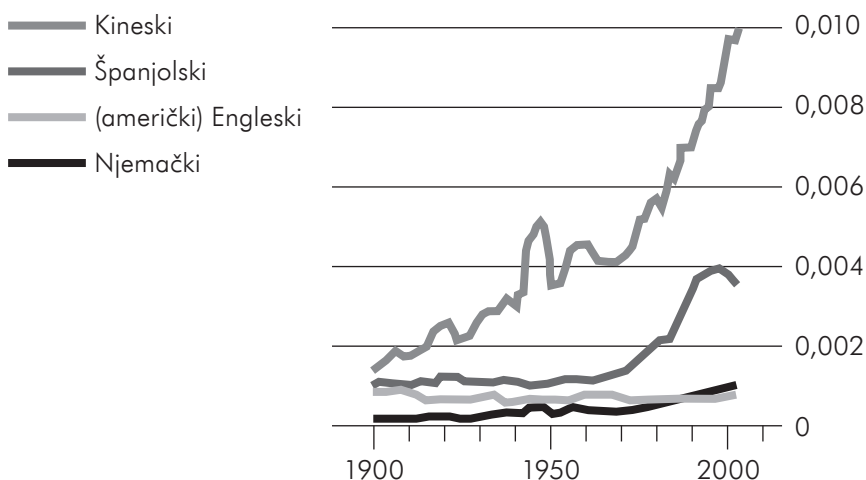
Kvaliteta ekonomske statistike u zemljama u razvoju nerijetko je sumnjiva. Brojke su često tek grube procjene, podložne reviziji, a zaključci nepouzdana. Najnovija inačica Penn World Tables, najbolji izvor za takve brojke, navodi da je Ekvatorijalna Gvineja imala prosječan godišnji rast BDP-a četiri posto od 1975. do 1999. Izdanje iz 2002. navodi pak da je stopa rasta iznosila minus 2,7 posto! Dakle, zemlja je istodobno imala najsporiju stopu rasta među podsaharskim konkurentima ili drugu najbržu – ovisno kojem ćemo „podatku” vjerovati.

Predavači generacijama studenata ukazuju na ograničenost podataka o BDP-u, iako im javnost i političari pridaju nezasluženu važnost. Ali, i stručnjaci

mogu biti zavarani „sintetičkim“ indeksima nekoliko povezanih mjerila u pojedinačnu brojku koja se često koristi kako bi poduprla sveobuhvatne tvrdnje.

Rangiranje prema zapažanjima posebice je problematično. Primjer je izvještaj Svjetske banke o kvaliteti infrastrukture zemalja u razvoju. Tamo gdje su udarne rupe i neasfaltirane ceste uobičajena pojava, prometne nevolje neće se smatrati velikim problemom. Vozači navikli na kvalitetne ceste prigovarati će i sitnim manjkavostima. (dk)

Graf: Učestalost riječi „korupcija“ u knjigama
% ukupnog broja riječi

Izvor: Google Ngram Viewer

Indikatori globalizacije unutar Europske unije

Ovo je skup indikatora koji govori o integriranosti pojedinih dijelova aktivnosti unutar Europske unije.

		2006	2007	2008	2009	2010
Stanovništvo						
Udio stranaca u ukupnom stanovništvu	% ukupnog stanovništva	-	3,80	3,90	4,00	-
Udio stranaca u zaposlenosti	% ukupne radne snage	3,08	4,10	4,40	4,50	-
Tehnologija						
Udio izvoza visokih tehnologija	% u ukupnom izvozu	16,6	16,0	15,3	16,9	-
Udio uvoza visokih tehnologija	% u ukupnom uvozu	16,8	16,2	14,7	17,3	-
Bruto izdaci za istraživanja i razvoj	% BDP-a	1,85	1,85	1,92	2,01	-
Proizvodi i usluge						
Izvoz proizvoda	% BDP-a	10,00	10,12	10,71	9,48	11,18
Uvoz proizvoda	% BDP-a	11,40	11,37	12,49	10,18	12,16
Izvoz usluga	% BDP-a	3,88	4,09	4,23	4,08	4,31
Uvoz usluga	% BDP-a	3,28	3,41	3,65	3,55	3,71
Unutarnji promet proizvodima EU	% ukupne razmjene	66,0	66,0	65,0	65,0	-

Energija

Ovisnost o energiji - % neto uvoza u ukupnoj unutarnjoj potrošnji

Ukupno	53,7	53,0	54,7	53,9	-
Prirodni plin	60,8	60,3	62,3	64,2	-
Nafta	83,5	82,4	84,1	83,5	-
Ugljen	58,3	58,8	64,7	62,2	-

Društvena odgovornost

CO2 emisija po stanovniku	u tonama	8,6	8,4	8,2	-	-
Službene potpore za razvoj	% BDP-a	0,41	0,37	0,40	0,42	-

Kretanje kapitala

Direktna ulaganja u tuzemstvu	% BDP-a	2,0	3,4	1,4	1,8	-
Direktna ulaganja u inozemstvu	% BDP-a	2,7	4,4	3,1	2,4	-

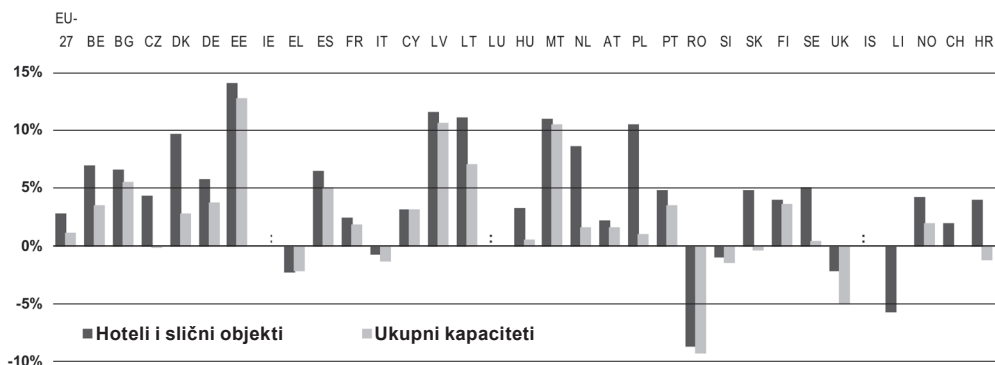
Izvor: Eurostat (posljednje izmjene 28.05.2011.)

Europski turizam u brojkama

Prema prvim službenim rezultatima, oporavak turizma u europskim zemljama teče usporeno. Nakon dviju godina negativnog rasta, u 2010. došlo je do blagog rasta od 2,8 posto u broju noćenja ostvarenih u hotelima i drugim sličnim oblicima smještaja, ali je usporen rast u drugim oblicima turizma. I dalje se najveći dio turističkih aktivnosti odvija u razdoblju svibanj-kolovoz, odnosno rujan-prosinac. Najsporije se oporavlja turizam u razdoblju siječanj-travanj.

Važno je naglasiti da udio hotela kao oblika smještaja varira od 37 posto u Nizozemskoj i 38 posto u Danskoj sve do čak 98 posto na Malti i Cipru, 97 posto u i 95 posto u Rumunjskoj. Prema statistici EU, u Hrvatskoj se ostvaruje 50 posto svih noćenja u hotelima i sličnim smještajnim objektima.

Postotak promjene broja noćenja, usporedba 2010. prema 2009.

Izvor: Eurostat (online data codes : tour_occ_nim, tour_occ_ninat) 2 6/

Izdavač: ZAGREBAČKA INICIJATIVA, Zagreb, Petrićeva 7

Glavni urednik: Ante Gavranović

Izlazi kvartalno

e-mail: zginicijativa@gmail.com

Priprema: Seniko studio, Zagreb

Tisak: Tiskara Zelina, Zelina

Tiskano u 350 primjeraka

ISSN 1848-140X

Cijeli sadržaj ove publikacije može se vidjeti na www.inicijativa.com.hr

Konrad
Adenauer
Stiftung

Ovaj primjerak je besplatan, zahvaljujući financijskoj podršci
Zaklade Konrad Adenauer, Zagreb